

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кафедра міжнародної економіки

О.І. Печенка, К.Ю. Величко, А.С. Дядін

Міжнародні кредитно- розрахункові та валютні операції

КУРС ЛЕКЦІЙ

для студентів за напрямом підготовки 7. 03060104
«Менеджмент ЗЕД», 8. 03060104 «Менеджмент ЗЕД»

Харків 2015

УДК 339.722(042.4)
ББК 65.268
П – 31

Авторський колектив:
О.І. Печенка, К.Ю. Величко, А.С. Дядін

Рецензенти:
д-р екон. наук, проф. Т.В. Шталь
д-р екон. наук, проф. А.С. Крутова

Затверджено на засіданні кафедри міжнародної економіки ХДУХТ, протокол № 9 від 23 січня 2015 року

Рекомендовано навчально-методичною комісією факультету менеджменту ХДУХТ, протокол № 6 від 27 лютого 2015 року

Міжнародні кредитно-розрахункові та валютні операції: курс лекцій для студентів за напрямом підготовки 7. 03060104 «Менеджмент ЗЕД», 8. 03060104 «Менеджмент ЗЕД» / О.І. Печенка, К.Ю. Величко, А.С. Дядін. – Харків: Видавництво «Форт», 2015. – 170 с.

Курс лекцій розкриває методологічні та практичні аспекти організації міжнародних розрахунків, техніку, проблеми підготовки, проведення та особливостей регулювання валютних операцій з урахуванням світового та вітчизняного досвіду, отримання практичних навичок з відкриття та режиму ведення валютних рахунків, визначення основних способів мінімізації валютного ризику.

УДК 339.722(042.4)
ББК 65.268

© О.І. Печенка, К.Ю. Величко,
А.С. Дядін, 2015
© Харківський державний університет
харчування та торгівлі, 2015

ВСТУП

Розбудова в Україні відкритої ринкової економіки, інтеграція її у світовий економічний простір зумовлюють прямий вихід переважної більшості суб'єктів господарювання на світовий ринок, активну участь їх у міжнародних розрахунках та систематичну діяльність на валютних ринках.

Механізм зовнішньоекономічних зв'язків України знаходиться ще на стадії становлення, розвиток його складової – міжнародних розрахунків та валютних операцій є актуальним державним завданням. Удосконалення національної платіжної системи, застосування нових платіжних міжнародних інструментів є важливою умовою економічної безпеки країни, безпеки її платежів, підтримки валютного курсу гривні, участі у міжнародному банківському бізнесі.

Головною проблемою у міжнародних розрахунках України є узгодження її національної платіжної системи з платіжними системами інших держав. Гострота її визначається тим, що існує:

- неоднаковий рівень технічної оснащеності і технології проведення міжнародних розрахунків, що базується на сучасних електронних технологіях у окремих країнах;

- постійно змінювана законодавча база, особливо валютне законодавство, надзвичайно ускладнює роботу нерезидентів на зарубіжних та внутрішніх валютних ринках.

Мета викладання дисципліни «Міжнародні кредитно-розрахункові та валютні операції» – формування у студентів свідомості причетності до поглиблення інтеграції України у світове співтовариство через уміння здійснювати кредитно-розрахункові та валютні операції.

Курс лекцій з дисципліни «Міжнародні кредитно-розрахункові та валютні операції» спрямований допомогти майбутнім спеціалістам сформуванню системи знань з теорії і практики укладання зовнішньоторговельних угод і проведення міжнародних розрахунків, пов'язаних із цим валютних операцій.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«МІЖНАРОДНІ КРЕДИТНО-РОЗРАХУНКОВІ
ТА ВАЛЮТНІ ОПЕРАЦІЇ»

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1.
МІЖНАРОДНА ВАЛЮТНО-ФІНАНСОВА ТА
КРЕДИТНО-РОЗРАХУНКОВА СИСТЕМА У КОНТЕКСТІ
ЕВОЛЮЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Тема 1. Еволюція розвитку валютних систем

Поняття валютної системи. Національна та світова валютні системи, їх вплив на стабільність міжнародних кредитно-розрахункових та валютних операцій. Система фіксованих валютних курсів. Сутність міжнародної валютної системи «золотий стандарт». Механізм регулювання валютних курсів, що властивий «золотому стандарту». Механізм автоматичного врегулювання платіжного балансу за системою «золотого стандарту». Підтримка рівноваги валютних курсів за Бреттон-Вудською валютною системою. Причини та процес утворення євродоларів та євровалютного ринку. Причини емісії СДР та їх роль у стабілізації рівноваги міжнародної грошової маси. Девальвація долара США. Недоліки та переваги системи фіксованих валютних курсів.

Перехід світової валютної системи на режим вільноплаваючих валютних курсів. Основні положення Міжнародної грошової конференції 1973р. у Парижі. Рішення підпорядкувати валютні курси закону попиту та пропозиції. Недоліки та переваги системи плаваючих валютних курсів. Принципи Ямайської валютної системи: встановлення системи плаваючих валютних курсів, демонетизація золота. Причини утворення та механізм функціонування Європейської валютної системи. Економічна сутність європейської валютної одиниці ЕКЮ та причини емісії. Сітка крос-курсів валют Європейської валютної системи та механізм їх регулювання. Маастрихтський договір європейських країн. Етапи введення Єдиної європейської валюти ЄВРО. Значення ЄВРО для розвитку експортно-імпорتنих операцій України. Складові світового валютного ринку та їх характеристика. Функції валютного ринку. Учасники операцій з валютою: центральні та комерційні банки, дилери, брокери, фірми та приватні особи. Режим валютного курсу гривні.

Тема 2. Валютний курс у системі міжнародних
кредитно-розрахункових та валютних операцій

Визначення валютного курсу Валютний курс як співвідношення попиту та пропозиції на валютному ринку. Валютний курс як інструмент зв'язку між вартісними показниками національного та світового ринку. Курсові співвідношення валют. Вплив валютного курсу національної грошової одиниці на експортні та імпорتنі операції. Валютний демпінг, його негативний вплив на економічний розвиток країни. Історичні відомості про валютний курс гривні. Економічні функції, що виконує валютний курс. Класифікатор іноземних валют Основні групи факторів, що впливають на валютний курс: соціологічні, екологічні, політичні, економічні. Фундаментальні фактори впливу на валютний курс. Паритет купівельної спроможності валют. Правило однієї ціни. Абсолютний та відносний паритет купівельної спроможності. Методи обчислення відносного паритету купівельної спроможності: ціновий метод та метод ефективних виробничих витрат. Валовий національний продукт як фактор впливу на валютний курс національної грошової одиниці. Рівень безробіття як фактор впливу на валютний курс. Інфляція як фактор впливу на валютний курс. Стан платіжного балансу як фактор впливу на валютний курс. Технічний аналіз прогнозування валютного курсу. Висхідний та низхідний тренди. Зміна тренду. Державні методи регулювання валютного курсу. Девальвація. Ревальвація. Валютні інтервенції. Застосування валютних обмежень. Регулювання платіжного балансу. Система валютного регулювання та валютного контролю в Україні. Порядок установлення і використання офіційного валютного курсу гривні до іноземних валют.

Тема 3. Конвертованість валют

Сутність конвертованості валют. Визначення конвертованості валюти, що змінювалося відносно до вимог світового валютного ринку. Вимоги щодо конвертованості національної грошової одиниці згідно з статтею 8 Міжнародного валютного фонду. Визначення конвертованості валют з погляду теорії грошей. Ступінь конвертованості валюти та його ефективність. Шкала конвертованості валют: від повної конвертованості та відповідальність ступеня конвертованості умовам розвитку суспільства.

Види конвертованості валют та їх вплив на структуру економічної взаємовідносин суб'єктів підприємницької діяльності. Внутрішня (резидентська) конвертованість. Зовнішня (нерезидентська) конвертованість. Поточна (часткова) конвертованість. Капітальна (повна) конвертованість. Значення конвертованості для розвитку

економіки країни. Значення конвертованості для банків, експортерів та імпортерів. Статус конвертованості гривні. Передумови для надання національній валюті України статусу вільної конвертованості.

Тема 4. Платіжний баланс

Характеристика зовнішнього сектору економіки. Експортні та імпортні операції, їх вплив на формування попиту та пропозиції іноземної і національної валюти на валютних ринках. Визначення платіжного балансу країни. Ратифікація Україною Угоди про Міжнародний валютний фонд. Проблеми укладання платіжного балансу України. Структура платіжного балансу згідно з методикою МВФ. Баланс поточних операцій: експорт, імпорт, чистий дохід від інвестицій, послуги, платежі, разові односторонні платежі. Баланс руху капіталу: чистий відтік капіталу, чистий приплив капіталу. Баланс офіційних розрахунків, напрями руху валютних резервів країни. Правило віднесення статей платіжного балансу до дебету або кредиту. Дефіцит та профіцит платіжного балансу, його вплив на валютний курс національної грошової одиниці. Статистика Національного банку України, Державної служби, міністерства статистики України як основа складання платіжного балансу України. Стан платіжного балансу України.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2.

МІЖБАНКІВСЬКІ ВАЛЮТНІ ОПЕРАЦІЇ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ І ТЕХНІКА ЗДІЙСНЕННЯ МІЖНАРОДНИХ КРЕДИТНО- РОЗРАХУНКОВИХ ОПЕРАЦІЙ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОЇ ТОГІВЛІ

Тема 5. Валютні операції «спот»

Сутність валютних операцій. Види та класифікація валютних операцій. Визначення курсу «спот». Котирування валюти. Повне котирування валюти. База котирування. Валюта котирування. Процентні пункти котирування валюти. Пряме та непряме котирування валюти. Котирування валют: курс купівлі та курс продажу. Визначення курсу купівлі та продажу валюти за прямим та непрямим котируванням валют. Економічна сутність маржі за котируванням валют. Визначення маржі. Фактори впливу на розмір маржі. Правила визначення крос-курсів валют. Характеристика угод типу «спот». Характеристика угод типу «овернайт». Поняття валютної позиції. Відкрита та закрита валютні позиції. Довга та коротка валютні позиції. Ліміт валютної позиції. Облік валютної позиції. Ступінь ризику, що залежить від стану валютної позиції. Елементи балансу банку, що впливають на валютну позицію. Процентний арбітраж. Довга та коротка позиції за рахунками «ностро». Розмір валютної позиції банку. Врегулювання валютної позиції Національним банком України.

Тема 6. Форвардні валютні операції

Характеристика термінових валютних операцій. Дериватив – похідний фінансовий інструмент. Сутність форвардної валютної угоди. Дата розрахунку за форвардною угодою Термін виконання форвардної валютної угоди. Характеристика форвардного валютного ринку. Ціна форвардного контракту. Процентний диференціал. Розрахунок теоретичного форвардного курсу. Форвардна маржа: премія, дисконт. Правила врахування форвардної маржі. Котирування валюти з премією. Котирування валюти з дисконтом. Розрахунок форвардних крос-курсів. Арбітражні форвардні операції. Географічний арбітраж. Арбітраж, що базується на форвардних крос-курсах. Визначення ефективності форвардних угод. Вартість форвардного покриття. Розвиток валютного форвардного ринку в Україні.

Тема 7. Операції – валютні опціони та валютні ф'ючерси

Визначення валютного опціону. Ціна виконання валютного опціону. Економічна сутність премії за валютним опціоном. Визначення опціонної премії. Типи валютних опціонів за видами операцій: опціон «колл», опціон «пут». Типи валютних опціонів за терміном виконання: американський та європейські валютні опціони. Типи валютних опціонів за місцем походження: позабіржові та біржові валютні опціони. Обов'язкові умови угоди за валютним опціоном. Недоліки валютних опціонів. Методика прийняття рішення за валютним опціоном. Перспективи розвитку ринку валютних опціонів в Україні.

Визначення валютного ф'ючерсу. Порівняння ф'ючерсних, форвардних та опціонних угод. Система гарантій при здійсненні операцій з валютними ф'ючерсами. Ціна ф'ючерсного контракту. Умови виконання ф'ючерсних контрактів згідно із законодавством України. Закриття валютної позиції при здійсненні операції з валютними ф'ючерсами Міжнародний валютний ринок торгівлі ф'ючерсами. Учасники ф'ючерсного валютного ринку. Посередники на ф'ючерсному валютному ринку. Характеристика стандартизованих валютних ф'ючерсних контрактів. Ефективність ф'ючерсних угод. Використання валютних ф'ючерсів. Ринкова ліквідність валютних ф'ючерсів. Спекулятивні та арбітражні операції при використанні валютних ф'ючерсів. Необхідність та перспективи розвитку ринку валютних ф'ючерсів.

Тема 8. Валютні операції «своп»

Визначення валютної операції «своп». Дата валютування по «свопу». Дата закінчення «свопу». Валютний «своп» як база для здійснення фінансового арбітражу. Валютний «своп» «купив-продав». Валютний «своп» «продав-купив». Стандартний валютний «своп». Короткий валютний «своп». Форвардний валютний «своп».

Котирування валютного «свопу»: сторона купівлі, сторона продажу. Використання угод «своп». Техніка здійснення валютного «свопу» для базової валюти. Техніка здійснення валютного «свопу» для валюти котирування. Корегування валютної позиції при застосуванні валютного «свопу». Проблеми розвитку валютного ринку «своп» в Україні.

Тема 9. Фінансування та кредитування

експортно-імпортних операцій

Короткострокові (для фінансування оборотного капіталу) та довгострокові методи кредитування і фінансування експортних та імпортних операцій. Традиційні способи банківського кредитування. Незабезпечений овердрафт у національній валюті. Незабезпечений овердрафт у іноземній валюті. Позики під інкасо. Продаж (передача, переуступка) чи покупка банком векселів або чеків. Угода про акредитив – приймання та облік векселів банком. Акцептний кредит. Акцептна кредитна лінія. Акцептно-рамбурсний кредит. Кредитне фінансування під гарантію (середньо термінове, довготермінове). Змішаний кредит, випуск (емісія) єврооблігацій. Проблеми розвитку традиційних методів фінансування та кредитування на Україні.

Нетрадиційні способи банківського та позабанківського фінансування. Експортний факторинг та можливість його проведення в Україні. Форфейтинг як форма кредитування міжнародної торгівлі. Міжнародний лізинг чи оренда товарів з опціоном їх покупки, зустрічна торгівля, випуск (емісія) акцій. Законодавчі умови здійснення фінансування та кредитування експортно-імпортних операцій в Україні.

Тема 10. Система валютних рахунків

Відкриття та ведення валютних рахунків юридичних осіб в українських банках. Загальна схема відкриття валютного рахунка в уповноваженому банку. Структура номера рахунку. Режими ведення валютних рахунків юридичних осіб-резидентів. Порядок обов'язкового продажу підприємствами частини валютної виручки через уповноважені банки. Відкриття та ведення валютних рахунків юридичних осіб-нерезидентів. Режими ведення валютних рахунків юридичних осіб-нерезидентів.

Відкриття та ведення рахунків фізичних осіб в українських комерційних банках. Режими роботи валютних рахунків. Ведення валютних рахунків фізичних осіб.

Сутність кореспондентських відносин між комерційними банками. Форми кореспондентських відносин. Типи кореспондентських відносин. Кореспондентські рахунки. Рахунок «лоро». Рахунок «ностро». Кореспондентські відносини в Україні.

Тема 11. Сутність та технологія здійснення міжнародних розрахунків

Основні форми міжнародних розрахунків. Авансовий платіж. Акредитивна форма розрахунку. Види акредитивів. Безвідкличний акредитив. Оплата після відвантаження. Документарне інкасо. Учасники інкасової операції. Уніфіковані правила по інкасо. Документарний акредитив. Уніфіковані правила та звичаї для документарних акредитивів. Торгівля за відкритим рахунком. Ризики при здійсненні міжнародних розрахунків.

Способи платежу: готівковий, авансовий, платіж у кредит. Комерційний кредит. Уніфіковані правила з договірних гарантій. Кредитні гроші. Чек, його форма. Положення про чеки. Индосамент. Види чеків. Гарантії по чеках. Вексель. Положення про простий та переказний векселі. Форми векселя. Переказний вексель (тратта). Трасант. Трасат. Ремітент. Обіг переказного векселя. Акцепт векселя. Аваль. Вексельний индосамент. Форма банківського переказу. Поштові перекази. Телеграфні перекази. Перекази через систему СВІФТ.

Тема 12. Страхування валютного ризику

Міра валютного ризику та обмінний курс. Ризики в міжнародному економічному співробітництві: загальна характеристика та основні види. Умови виникнення валютних ризиків. Операційний, трансляційний та економічний валютні ризики. Власні валютні ризики банків. Основні способи мінімізації валютного ризику у зовнішньоекономічній діяльності.

Методи управління валютним ризиком: внутрішні (засоби запобігання валютного ризику) та зовнішні (засоби нейтралізації наслідків валютних ризиків). Оцінка валютного ризику. Методи хеджування валютного ризику. Методи короткострокового та довгострокового хеджування валютного ризику.

Основні способи мінімізації валютного ризику. Інвестування капіталу через конвертацію валют купівля іноземної валюти для майбутніх витрат через укладення форвардної угоди. Купівля оборотного капіталу через конвертацію валют і проведення «валютного свопу». Купівля обладнання для організації виробництва в іншій країні з урахуванням варіантів валютних розрахунків. Участь у конкурсі на отримання контракту з купівлі іноземної валюти з метою конвертації в іншу валюту. Депозитно-кредитні операції банку з використанням операції «валютний своп». Визначення курсу купівлі та продажу для клієнта банку через проведення «валютного свопу». Основні засоби мінімізації валютного ризику коливання валютного курсу для

експортера та імпортера. Способи хеджування валютного ризику, що використовують українські банки.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. МІЖНАРОДНА ВАЛЮТНО-ФІНАНСОВА ТА КРЕДИТНО-РОЗРАХУНКОВА СИСТЕМА У КОНТЕКСТІ ЕВОЛЮЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

ТЕМА 1. Еволюція розвитку валютних систем

Студент повинен:

- ✓ розкрити поняття міжнародної валютної системи як форми організації міжнародних валютних відносин;
- ✓ розглянути етапи розвитку міжнародної валютної системи;
- ✓ охарактеризувати основні риси міжнародних валютних систем та особливості їх функціонування;
- ✓ визначити економічну сутність європейської валютної одиниці ЕКЮ та причини емісії;
- ✓ з'ясувати значення ЄВРО для розвитку експортно-імпортних операцій України;
- ✓ дослідити складові та функції світового валютного ринку.

1.1 Міжнародна валютна система як форма організації міжнародних валютних відносин

Валютна система – сукупність валютно-економічних відносин, що історично склались на засадах інтернаціоналізації господарських зв'язків та закріплена національним законодавством з врахуванням норм міжнародного права.

Розрізняють *національну, регіональну і світову валютні системи.*

Національна валютна система – складова частина грошової системи країни, яка є відносно самостійною і виходить за національні кордони.

Світова валютна система – закріплена міжнародними угодами форма організації міжнародних валютних відносин, що склались на засадах розвитку світової системи господарювання.

Міжнародна валютна система (МВС) є формою організації міжнародних валютних відносин, закріпленої міждержавними угодами. Міжнародна валютна система повинна забезпечити стабільний фундамент для довгострокового планування міжнародних торговельних, валютних обмежень і протекціоністських мір з боку окремих країн і їхніх урядових органів.

Хоча світова валютна система переслідує глобальні цілі і має особливий механізм функціонування та регулювання, вона тісно пов'язана з національними валютними системами. Цей зв'язок здійснюється через національні банки, що обслуговують зовнішньоекономічну діяльність, і проявляється в міждержавному валютному регулюванні та координації валютної політики провідних країн.

Основою національної валютної системи є *національна валюта* – встановлена законом грошова одиниця певної держави.

Іноземна валюта є об'єктом купівлі-продажу на валютному ринку, використовується в міжнародних розрахунках, зберігається на рахунках в банках, але не є законним платіжним засобом на території даної держави (за винятком періодів сильної інфляції). З нею пов'язане поняття *девізу* – будь-який платіжний засіб в іноземній валюті.

Світова валютна система базується на функціональних формах світових грошей. *Світовими* називають гроші, які обслуговують міжнародні відносини (економічні, політичні, культурні).

Світова валютна система сьогодні базується на кількох національних валютах провідних країн (резервних валютах) та міжнародних валютних одиницях (СДР).

Основні етапи створення світової валютної системи:

- становлення, формування передумов, визначення принципів нової системи;
- формування структурної єдності, завершення побудови, поступова активізація принципів нової системи;
- створення повноцінно функціонуючої нової світової валютної системи на базі закінченої й органічно цілісності її елементів.

Елементи національної та світової валютних систем наведено у табл. 1.1.

Головна задача міжнародної валютної системи – регулювання сфери міжнародних розрахунків і валютних ринків для забезпечення стійкого економічного росту, стримування інфляції, підтримки рівноваги зовнішньоекономічного обміну і платіжного обороту. МВС динамічна система, що постійно змінюється, еволюціонує.

Таблиця 1.1 – Основні елементи національної та

світової валютних систем

Національна валютна система	Світова валютна система
Національна валюта	Резервні валюти, міжнародні рахункові валютні одиниці
Умови конвертування національної валюти	Умови взаємного конвертування валют
Паритет національної валюти	Уніфікований режим валютних паритетів
Режим курсу національної валюти	Регламентация режимів валютних курсів
Наявність чи відсутність валютних обмежень, валютний контроль	Міждержавне регулювання валютних обмежень
Національне регулювання міжнародної валютної ліквідності країни	Міждержавне регулювання міжнародної валютної ліквідності
Регламентация використання міжнародних кредитних засобів обігу	Уніфікація правил використання міжнародних кредитних засобів обігу
Регламентация міжнародних розрахунків країни	Уніфікація основних форм міжнародних розрахунків
Режим національного валютного ринку та ринку золота	Режим світових валютних ринків та ринку золота
Національні органи, що керують валютними відносинами країни та регулюють їх	Міжнародні організації, які здійснюють міждержавне валютне регулювання

Золотий стандарт є першою формою організації грошово-валютних відносин, що базувалася на використанні золота як грошового товару.

Перша валютна система – Паризька валютна система (золотий стандарт) стихійно сформувалася в XIX ст. після промислової революції на базі золотого монометалізму у формі золотомонетного стандарту.

Уперше золотий стандарт як тип грошової системи склався у Великобританії наприкінці XVIII ст., а законодавчо був закріплений у 1816р. Юридично ця система була оформлена міждержавною угодою на Паризькій конференції в 1867р. Не існувало відмінностей між національною та світовою валютними системами (тільки монети приймалися до платежу за своєю вагою).

Золотий стандарт базувався на **структурних принципах**:

- основа – золотомонетний стандарт;
- кожна валюта мала золотий вміст (Великобританії – з 1816р., США – з 1937р., Німеччини – з 1875р., Франції – з 1878р., Росії – 1895-1897рр.). Курс національних валют жорстко прив'язувався до золота і через золотий вміст валюти співвідносився один з одним по твердому валютному курсу. Відповідно до золотого вмісту валют установлювалися їхні золоті паритети. Валюти вільно конвертувалися в золото. Золото використовувалося як загальноприйняті гроші.;

- склався режим вільно плаваючих курсів валют.

Система золотого стандарту є *симетричною*, оскільки кожна національна валюта має золотий зміст, у відповідності з яким встановлюється їх золоті паритети, національні валютні системи знаходилися у рівних умовах та діяли по однаковим «правилам гри».

Недоліки системи золотомонетного стандарту:

- система була занадто жорсткою, не досить еластичною, дорогою;

- система встановлювала пряму залежність грошової маси, що була в обігу в окремих країнах та на світовому ринку, від добутку та виробництва золота;

- практично повністю виключалася можливість проведення окремими державами власної грошово-валютної політики, спрямованої на вирішення внутрішніх проблем країни;

- існування золотого стандарту перешкоджало впровадженню поширених методів фінансування воєнних дій шляхом випуску паперових грошей та монетаризації державного боргу через продаж нових випусків цінних паперів центральному емісійному банку тієї чи іншої країни.

Друга валютна система – Генуезька валютна система (золотодевизний стандарт), коли поряд із золотом у розрахунках використовувалися валюти країн, що входять в систему золотого стандарту, національні валюти провідних західних країн прирівнювалися до певної кількості золота. Практично система золотодевизного стандарту була заснована рішеннями міжнародної Генуезької конференції в 1922р., її умови були однаковими для всіх країн, проте головну роль міжнародних платіжних засобів узяли на себе долар США й англійський фунт стерлінгів.

Основні принципи Генуезької валютної системи:

- основа – золото й девізи (іноземні валюти для міжнародних розрахунків;

- збережені золоті паритети;

- відновлений режим вільнозмінних валютних курсів;

□ валютне регулювання проводилось у формі активної валютної політики, міжнародних конференцій та нарад.

Практично система золотого стандарту перестала існувати після глибокої світової кризи 1929-1933рр. (у Великобританії – у 1932 р., у Голландії і Франції – у 1936р., а в США обмін доларів на золоті злитки продовжувався до 1939р., проте тільки для офіційних органів іноземних країн). Друга світова війна привела до остаточної кризи Генуезької валютної системи.

Система золотовалютного стандарту виникла в 30-і рр. і цілком сформувалася наприкінці 50-х рр. 20-го ст. Вона логічно впливала з різновиду золотого стандарту – її золотодевізної форми. В умовах цієї системи паперові гроші перестали обмінюватися на золото. Своє юридичне оформлення ця система одержала на міжнародній конференції в Бреттон-Вудсі (штат Нью-Хемпшир, США) у 1944р. і тому також називається **Бреттон-Вудською валютною системою**.

В її основу покладено ідею пристосування валюти окремих країн до національних валютних систем передових на той час США та Англії. Незначний золотий запас Англії не дав їй змоги виразити золоту ціну фунта стерлінгів, тому панівне становище зайняв долар, а фунт отримав поряд з ним статус резервної валюти. Офіційно цю систему називали *золотовалютним стандартом*, неофіційно – *золотодоларовим*.

Основні принципи Бреттон-Вудської валютної системи:

- збереження за золотом функцій світових грошей;
- використання як світових грошей поряд з золотом американського долара США;
- зобов'язання США обмінювати центральним банкам інших країн пред'явлені долари на золото за офіційним курсом – 35 дол. за тройську унцію золота (31,1 г.);
- використання фіксованих паритетів валют до долара, а через нього до інших валют;
- зобов'язання підтримувати коливання ринкових курсів національних валют навколо фіксованих доларових паритетів у певних межах ($\pm 1\%$);
- регулювання міжнародних валютних відносин через спеціально створений валютний фонд (МВФ).

Недолік золотодоларової системи – її **асиметричність**: США може виступати постачальником і золота, і доларів, а країни останнього світу мають доступ до додаткових доларів тільки в обмін на золото.

Наприкінці 60-х – на початку 70-х років ця система фактично вичерпала свої конструктивні можливості, оскільки асиметрія

резервних і звичайних валют до краю загострили суперечності між США і Англією, з одного боку, і західноєвропейськими країнами та Японією, з іншого.

Першим кроком на шляху до формування **нової** валютної системи стало створення міжнародних платіжних засобів СПЗ (*Special Drawing Rights*) – спеціальних прав запозичення, а поворотним моментом стала відмова США від вільного обміну доларів на золото для резидентів. У березні 1973р. Було здійснено перехід до плаваючих валютних курсів, а в липні 1974р. Валютний паритет було замінено валютним кошиком СПЗ.

На зміну Бреттон-Вудській системі прийшла **Ямайська валютна система**, угоди про створення якої були підписано в 1976р. у місті Кінгстон, Ямайка. Для Ямайської валютної системи характерно сильне коливання валютного курсу для долара США, що пояснюється суперечливою економічною політикою США у формі експансіоністської фіскальної та рестриктивної грошової політики.

Основні принципи Ямайської валютної системи (набрала чинності у 1978р.):

□ система поліцентрична, тобто заснована не на одній, а на декількох ключових валютах;

□ демонетизація золота;

□ прийняття системи плаваючих курсів;

□ надання статусу головного резервного засобу міжнародної валютної системи міжнародній розрахунковій одиниці – *спеціальним правам запозичення (СПЗ)*, які випускаються МВФ як безготівкові гроші у вигляді запису на спеціальних рахунках МВФ. Спочатку вартість СПЗ фіксувалась у золоті, з липня 1974р. вона визначалася відносно «кошика» з 16 валют, з вересня 1980р. відносно кошика з 5 валют: долара США, марки ФРН, єни, французького франка та фунта стерлінгів. Використовувати СПЗ можуть лише центральні банки країн.;

□ перехід до використання національних валют у міжнародних розрахунках, тобто заміст системи «золото – долар – національна валюта» була впроваджена система «СДР – національна валюта», яка на практиці перетворилася в систему паперово-доларового валютного стандарту, що загостило економічні протиріччя між групами ведучих країн. Це знайшло свій прояв у створенні регіональних валютних угруповань, однієї з яких став валютний союз країн Західної Європи – **Європейська валютна система**.

Проблеми Ямайської валютної системи:

- втрата долларом США монопольної ролі;
- проблема багатовалютного стандарту;

- проблема золота;
- проблема режиму плаваючих валютних курсів.

Проблеми Ямайської валютної системи породжують об'єктивну необхідність її подальшого реформування. У відповідь на нестабільність Ямайської валютної системи країни ЄС створили власну міжнародну (регіональну) систему для стимулювання процесу економічної інтеграції.

Європейська валютна система є результатом координації валютної політики країн Західної Європи. З метою стимулювання процесу західноєвропейської економічної та валютної інтеграції захисту фінансових ринків країни ЄЕС у 1972-1979рр. використовували режим спільного коливання валютних курсів – своєрідну форму валютного коридору. Ця система отримала назву «**європейської валютної змії**» – режим валютних курсів, які разом коливаються при вузьких межах їх взаємних коливань.

Застосування цього методу є своєрідною формою валютного коридору і зв'язане з прийняттям у 1971р. *плану Вагнера* – поетапного створення економічного і валютного союзу, кінцевою метою якого було забезпечення повної взаємної конвертованості валют країн ЄЕС на основі незмінних паритетів. Після припинення обміну доларів США на золото в серпні 1971р. у більшості країн були введено режими вільного валютного курсоутворення. 24 квітня 1972р. Німеччина (ФРН), Франція, Італія, Нідерланди, Бельгія і Люксембург прийняли рішення про колективне «плавання» своїх валют щодо долара США і валют інших країн.

«**Змія**» у графічному зображенні системи позначала вузькі межі коливань курсів валют шести країн ЄЕС (Німеччина (ФРН), Франція, Італія, Нідерланди, Бельгія і Люксембург) між собою $\pm 1,125\%$, а «**тунель**» – зовнішні межі їх спільного коливання відносно долара США та інших валют $\pm 2,25\%$).

З відміною «**тунелю**» з 19 вересня 1973р. були збережені межі коливань курсів деяких країн ЄЕС між собою. Якщо курс валюти країни опускався нижче від цієї межі, ЦБ був зобов'язаний здійснювати валютну інтервенцію – скуповувати національну валюту за іноземну. Цей режим існував як перехідний для створення Європейської валютної системи і зіграв значну роль у розвитку європейських і світового валютних ринків.

З метою надання кредитів країнам-членам ЄЕС для погашення дефіцитів платіжних балансів, здійснення розрахунків і підтримки валютних курсів 6 квітня 1973р. був створений **Європейський фонд валютного співробітництва (ЄФВС – European Monetary Cooperation**

Fund, EMCF).

Основна мета створення і функціонування ЄВС полягала в поглибленні інтеграційних процесів та запобіганні експансії американського долара на ринках країн Західної Європи.

Основні принципи Європейської валютної системи (почала діяти з березня 1979р.):

□ основа ЄВС – європейська валюта (колективна валюта) – **ЕКЮ**, яка була введена в 1979р., стала базою визначення курсових співвідношень між валютами країн-учасниць; ЕКЮ формувалось на основі кошика національних валют країн Співдружності (спочатку 9, потім – 12 країн);

□ використання золота як реального резервного активу;
□ встановлення режимів спільного коливання валютних курсів у формі «європейської валютної змій»;

□ використання валютних інтервенцій для підтримки ринкових курсів валют у межах погоджених відхилень;

□ стимулювання європейських інтеграційних процесів;
□ міждержавне регіональне регулювання здійснюється наданням центральним банкам кредитів для покриття тимчасового дефіциту платіжних балансів і розрахунків, пов'язаних з інтервенцією.

Досягнення Європейської валютної системи:

- успішний розвиток ЕКЮ (набула деяких рис світової валюти);
- режим узгодженого коливання валютних курсів у вузьких межах;

- відносна стабілізація валют;
- об'єднання 20% офіційних золотодоларових резервів;
- розвиток кредитно-фінансового механізму країн-членів;
- міждержавне й елементи наднаціонального регулювання економіки.

Характеристика Європейської валютної системи визначена на рис. 1.1.

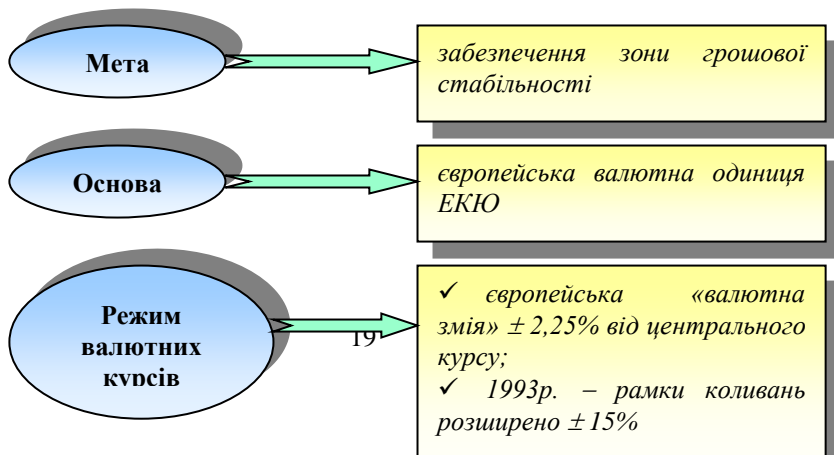

Рис. 1.1 Характеристика Європейської валютної системи

Недоліки Європейської валютної системи:

- періодичні офіційні зміни валютних курсів;
- значна структурна нерівновага економік країн-членів, відмінності в рівнях та темпах економічного розвитку, інфляції, стані платіжного балансу;
- небажання країн-членів передавати свої суверенні права наднаціональними органам;
- вплив зовнішніх факторів дестабілізує систему.

Етапи формування валютно-економічного союзу в ЄС:

Маастріхтський договір лютий 1992р. – підписаний; листопад 1993р. – ратифікований і набрав чинності).

Роль і функції ЕКЮ значно посилилась після підписання Маастріхтської угоди (1991р.).

Маастріхтською угодою *передбачено*:

- 1) випуск єдиної для країн-членів ЄВС грошової одиниці *євро*;
- 2) створення Європейського Центрального Банку;
- 3) проведення єдиної економічної, монетарної, податкової та митної політики.

Для введення єдиної валюти економіка країн-членів мала відповідати наступним **критеріям**:

- ❖ низький рівень інфляції (фактично не вище 3-3,5%);
- ❖ низька відсоткова ставка (близько 8,5-9%);
- ❖ державний дефіцит не має перевищувати 3% ВВП чи має постійно зменшуватись до цього рівня;
- ❖ стабільний обмінний курс відповідно до угоди, повинен залишатись у межах коридору ЄВС без девальвації.

Перший етап формування валютно-економічного союзу в ЄС (1 липня 1990р. – 31 грудня 1993р.) – становлення економічного й валютного союзу ЄС (ЄВС).

Другий етап (1 січня 1994р. – 31 грудня 1998р.) – підготовка країн-членів до введення ЄВРО.

Третій етап переходу до нової валюти (1999-2002рр..) – ЄВРО стає загальною грошовою одиницею, національна валюта зберігається як паралельна грошова одиниця.

Сценарій переходу до ЄВРО:

З 1 січня 1999р. – тверда фіксація курсів валют євро зони до ЄВРО для перерахунків.

З 1 січня 2002р. – випуск в обіг банкнот та монет ЄВРО, паралельний обіг з національними валютами країн-членів, обмін останніх на ЄВРО.

1.2 Валютний ринок як економічна система

Міжнародний валютний ринок є найбільшим фінансовим ринком світу і займає важливе місце в забезпеченні взаємодії між складовими світового фінансового ринку.

Валютний ринок у широкому розумінні – це сфера зовнішньоекономічних відносин, які проявляються при здійсненні операцій купівлі-продажу іноземної валюти та цінних паперів в іноземній валюті, експортно-імпортних операцій між резидентами та нерезидентами, а також операцій з інвестування валютного капіталу та залучення і розміщення вільних валютних коштів.

Валютні ринки з інституціональної точки зору – це сукупність комерційних і центральних банків, бірж, брокерських фірм, корпорацій (особливо транснаціональних), міжнародних валютно-кредитних і фінансових організацій.

Валютні ринки безпосередньо – це офіційні центри, де відбувається купівля-продаж іноземних валют на основі попиту та пропозиції. Вони обслуговують міжнародний платіжний обіг, пов'язаний з оплатою грошових зобов'язань юридичних або фізичних осіб різних країн.

Функції валютного ринку:

- ⇒ забезпечення своєчасності здійснення міжнародних рахунків;
- ⇒ диверсифікація валютних резервів банків, підприємств, держав, регулювання валютних курсів;
- ⇒ страхування валютних і кредитних ризиків;
- ⇒ взаємозв'язок світових, кредитних і фінансових ринків;
- ⇒ отримання спекулятивного прибутку учасниками ринку у вигляді різниці курсів валют;
- ⇒ регулювання економіки.

Особливість валютного ринку:

- валютний ринок нематеріальний;
- не має конкретного місцезнаходження, єдиного центру;
- механізм його функціонування – обмін валюти однієї країни на валюту іншої країни;
- існує цілковита свобода моментального відкриття чи закриття будь-якої позиції, можливість торгувати 24 години на добу в режимі online;
- є міжбанківським ринком;
- має гнучку систему організації торгівлі та гнучку стратегію оплати за укладення угоди;
- є одним з найліквідніших ринків завдяки можливості роботи

з різними валютами;

➤ завдяки процесу телекомунікації й інформатики є глобальним, тобто розгорнутим у масштабі всього світу.

Основні учасники валютного ринку:

✓ комерційні банки, які здійснюють близько 70% загального обсягу валютних операцій як за рахунок та на користь клієнтів, так і самостійно за рахунок власних ресурсів. Найвпливовішими учасниками світового валютного ринку виступають такі банки, як Citicorp, Barclays Bank, Deutsche Bank, Union Bank of Switzerland, Standard Chartered Bank;

✓ зовнішньоторговельні організації, які беруть участь у міжнародній торгівлі, формують попит (як імпортери) та пропозицію (як експортери) іноземної валюти. Ці компанії, як правило, здійснюють валютні операції через посередництво комерційних банків;

✓ міжнародні інвестиційні компанії, які здійснюють політику диверсифікованого управління портфелем власних активів шляхом вкладання ресурсів у цінні папери державних органів та корпоративні цінні папери різних країн;

✓ центральні банки, які здійснюють державну валютну політику через управління валютними резервами, проведення валютних інтервенцій, застосування валютних обмежень, регулювання рівня процентних ставок закладами у національній валюті;

✓ валютні біржі, що функціонують, як правило, у країнах з перехідною економікою й високим рівнем державного регулювання валютних відносин. Основною функцією валютних бірж є здійснення валютообмінних операцій для юридичних осіб та формування валютного курсу.

Міжнародний валютний ринок складається з багатьох національних валютних ринків. Операції на ньому здійснюються за трьома **рівнями**.

1-й рівень: *роздрібна торгівля*. Операції на національному ринку, коли банк-ділер безпосередньо взаємодіє з клієнтами.

2-й рівень: *оптова міжбанківська торгівля*. Операції на національному ринку, коли взаємодіють два банки-ділери через посередництво валютного брокера.

3-й рівень: *міжнародна торгівля*. Операції між двома і більше національними ринками, коли банки-ділери різних країн взаємодіють один з одним. Такі операції часто включають арбітражні операції на двох або трьох ринках.

Залежно від **обсягу і характеру** валютних операцій, кількості використаних в угодах валют та рівня нормативно-правового регулювання валютні ринки поділяються на:

- міжнародні;
- регіональні;
- національні.

Залежно від **рівня організації** валютного ринку розрізняють:

➤ **біржовий ринок** – представляють валютні біржі, функції яких полягають у визначенні попиту та пропозиції валюти, встановленні валютних курсів, прогнозуванні їх динаміки, визначенні довідкових курсів валют, а також у формуванні певної стратегії та тактики центрального банку країни відносно фінансово-кредитної політики та системи валютного регулювання. За обсягом біржовий ринок невеликий, оскільки функціонує в основному як національний валютний ринок (укладається приблизно 10% всіх угод з валютою);

➤ **позабіржовий, або міжбанківський**, який представляють фінансові установи, підприємства та організації та їх діяльність безпосередньо пов'язана із здійсненням валютних операцій. Діяльність міжбанківського ринку безпосередньо пов'язана із здійсненням валютних операцій. На нього припадає близько 90% обороту іноземної валюти.

За характером операцій валютний ринок поділяється на ринки: *spot, форвард, своп, ринок валютних ф'ючерсів та опціонів*.

Ринок євровалют (*євроринок*) є специфічним сектором валютного ринку.

Валютний ринок – це ринок, де здійснюється продаж і купівля валюти в країні її походження.

Євровалютний ринок – це ринок депозитно-позичкових операцій в іноземній валюті за межами країни походження цієї валюти (наприклад, депозити в доларах США розміщені у Японії).

Історично цей ринок почав розвиватися в Європі, звідси і префікс «євро», але такі операції можуть здійснюватися не тільки у Європі, але і за її межами. Основним фінансовим центром цього ринку є Лондон, де здійснюються 15% від світового обсягу операцій і євровалюті. Ринок євровалют виник у 1950-х роках з розміщення доларових депозитів у європейських банках. У 60-70-х роках національні валюти, які виконували функції світових грошей, насамперед долар США, поступово перетворилися у тій частині, яка оберталась на світовому ринку, в так звані *євро гроші* – це грошові одиниці, які вийшли з-під контролю національних урядових органів, вільно рухалися по світу і мали податкові та інші переваги порівняно з тими національними валютами, з яких утворилися євро гроші.

З другої половини 60-х років подібні зміни торкнулися німецької марки, голландського гульдена, французького і

швейцарського франка.

Фактори, що спричинили бурхливий розвиток ринку євровалют:

- особливості банківського регулювання в США в 50-х та 60-х роках привели до того, що філії американських банків у Європі та європейські банки, могли сплачувати за доларовими депозитами вищі відсотки, аніж банки в США, водночас доларові кредити, що надавалися в Європі, коштували дешевше;
- надлишки коштів (здебільшого в доларах США), у країн – експортерів нафти з Близького Сходу та тих країн, що віддавали перевагу розміщенню коштів у європейських банках;
- значний попит на доларові кредити з боку урядів країн, що розвиваються;
- часткове або повне усунення більшістю країн обмежень щодо руху капіталів та конверсійних операцій;
- відсутність контролю та резервних вимог щодо здійснення операцій.

На відміну від національних ринків, де міжнародні операції проводять у національних валютах, операції на євровалютному ринку здійснюються в євровалютах.

Євровалюта – це іноземна валюта, якою здійснюються операції за межами країни-емітента цієї валюти.

Євровалюти, функціонуючи на світовому фінансовому ринку, зберігають форму національних грошових одиниць, а приставка «євро» свідчить лише про те, що національна валюта не знаходиться під контролем національних валютних органів.

Євровалютний ринок (у широкому значенні) включає ринки євродепозитів, єврокредитов, єврооблігацій, євроакцій, євровекселів тощо. Це універсальний міжнародний ринок, що поєднує елементи валютних, кредитних операцій та операцій з цінними паперами.

Учасники ринку євровалют:

- ✓ центральні банки та уряди країн, що діють переважно на ринку єврооблігацій;
- ✓ комерційні банки, які є головними учасниками даного ринку і активно діють як на ринку короткострокових так і довгострокових операцій;
- ✓ приватні установи та інвестори (в основному це ТНК), які мають у розпорядженні значні суми коштів та відіграють значну роль на світовому фінансовому ринку.

На Європу припадає близько 50% операцій ринку євровалют. Головним фінансовим центром євровалютного ринку є Лондон (понад

20% світового обсягу операцій в євровалюті). Зараз нараховується понад 35 центрів євровалютного ринку. До числа найбільших, окрім Лондона, відносяться Токіо (близько 20% обсягу угод ринку), Нью-Йорк, Франкфурт-на-Майні (по 10%;), Париж (7%), Цюрих – Женева (6%), Люксембург (4%), Амстердам, Брюссель (по 3%).

Специфіка євrorинку:

1. *Наднаціональний характер функціонування.* Євrorинок не підпадає під дію місцевого законодавства, знаходиться поза сферою національного і міжнародного контролю. Його особливість полягає у відсутності резервних вимог з депозитів і кредитів (за винятком окремих країн), а також лімітів на розмір відсоткових ставок. Це сприяє неконтрольованому руху величезних мас позичкового капіталу, минаючи державні кордони і регламентацію (вторгнення «гарячих» грошей, «втечу» капіталів), збільшенню спекулятивних операцій. З одного боку, євrorинок стимулює розвиток світогосподарських зв'язків, інтернаціоналізацію зовнішньоекономічної діяльності країн, що сприяє зростанню продуктивних сил, з другого, він є чинником нестабільності як світової економіки в цілому, так і національних економік.

2. *Інституціональна особливість* – виділення категорії євробанків і міжнародних банківських консорціумів, кістяк яких утворюють транснаціональні банки (ТНК), які здійснюють операції у багатьох країнах, в різних сферах і в різних валютах. Банки є євробанками в тій частині своєї діяльності з іноземною валютою, котру вони проводять на своїй території. На євrorинку відбувається швидке переміщення грошей з однієї країни до іншої залежно від величини відсоткової ставки і співвідношення валютних курсів. Євробанківська діяльність приваблива з двох причин: відносною відсутністю регулювання і величезними розмірами ринку євровалют. На євробанки зазвичай не розповсюджуються вимоги відносно наявності необхідних резервів, а також вимоги щодо структури капіталу і виплат надбавок за страхування депозитів.

3. *Обмеження доступу позичальників.* Основними позичальниками є ТНК, уряди, міжнародні валютно-кредитні та фінансові організації.

4. *Використання конвертованих валют провідних країн:* євродолара (60%), євроєни (6%), євро (3%) та ін.

5. *Використання новітньої комп'ютерної технології.*

6. Специфіка відсоткових ставок:

- відносна самостійність по відношенню до національних ставок;
- можливість встановлювати ставки з євродепозитів вищі, а з єврокредита нижчі від національних ставок, оскільки на євродепозити не розповсюджуються система обов'язкових резервів, котрі комерційні банки зобов'язані тримати на безвідсотковому рахунку в центральному банку, а також виплати прибуткового податку на відсотки. Тому операції в євровалютах більш прибуткові, ніж у національних валютах.

7. Емісія і операції з:

- єврооблігаціями (з 70-х років), котрі розміщуються одночасно на ринках різних країн і використовуються ТНК для фінансування інвестицій, державою – для покриття дефіциту Держбюджету і рефінансування старих позик;
- євровекселями (з 1981р.);
- євроакціями (з 1983р.), котрі обертаються не на всіх національних ринках капіталів, а лише там, де це дозволено законодавством, оскільки акція – це не тільки форма кредитування, а й право на частку власності.

Отже, ринок євровалют і валютний ринок мають багато *спільних рис*, що дозволяє банкам-ділерам працювати на обох ринках. Провідну роль на цих ринках відіграють одні й ті самі іноземні валюти. Однак між ринками існує і *відмінність*, яка полягає в тому, що на євровалютному ринку предметом угод є термінові депозити з нарахуванням відсотка, а на валютному ринку – депозити до запитання без нарахування відсотка.

Валютне регулювання є засобом реалізації валютної політики, яка являє собою сукупність заходів у сфері валютних відносин відповідно до стратегічних цілей держави. В Україні валютна політика спрямована на забезпечення сталості економічного зростання, стримування темпів інфляції, підтримання рівноваги платіжного балансу.

Ефективна діяльність валютного ринку багато в чому залежить від системи його регулювання. Світова практика функціонування ринків знає два методи валютного регулювання: ринковий і державний. Ці методи доповнюють один одного, однак співвідношення між ними постійно змінюється залежно від конкретної економічної ситуації.

ТЕМА 2.
Валютний курс у системі міжнародних кредитно-розрахункових та валютних операцій

Студент повинен:

- ✓ визначити поняття валютного курсу як співвідношення попиту та пропозиції на валютному ринку;
- ✓ з'ясувати вплив валютного курсу національної грошової одиниці на експортні та імпорتنі операції;
- ✓ розглянути методи обчислення відносного паритету купівельної спроможності: ціновий метод та метод ефективних виробничих витрат;
- ✓ дослідити стан платіжного балансу як фактор впливу на валютний курс;
- ✓ охарактеризувати систему валютного регулювання та валютного контролю в Україні;
- ✓ визначити порядок установлення і використання офіційного валютного курсу гривні до іноземних валют.

2.1 Валютний курс як інструмент зв'язку між вартісними показниками національного та світового ринку

Ланкою, що зв'яже національні валютні системи є валютний курс і паритет.

Поняття *валютного курсу* розкривається як мінова вартість національних грошей однієї країни, виражена в грошових одиницях інших країн. Через валютний курс долається національна обмеженість грошової одиниці та відбувається перетворення її локальної цінності у цінність інтернаціональну. Валютний курс є також об'єктивним економічним показником, який відображає тенденції внутрішнього економічного розвитку країни та стан і перспективи її зовнішньоекономічних відносин.

Валютний курс – «ціна» грошової одиниці однієї країни,

виражена в іноземних грошових одиницях чи міжнародних валютних одиницях (СДР, ЕКЮ, замінених ЄВРО з 1999р.), коефіцієнт перерахунку однієї валюти в іншу, що визначається співвідношенням попиту та пропозиції на валютному ринку.

Функції валютного курсу:

- забезпечення взаємного обміну валютами під час торгівлі товарами, послугами та під час руху капіталів і кредитів;
- використовується для порівняння цін світових та національних ринків, а також вартісних показників різних країн, виражених у національних чи іноземних валютах;
- використовується для періодичної переоцінки рахунків компаній та банків в іноземній валюті.

Багатофакторність валютного курсу – відображає зв'язок валютного курсу з іншими економічними категоріями: вартістю, ціною, грошима, процентом, платіжним балансом і т. д. При цьому вони тісно переплітаються, а вирішальними стають **певні фактори** (табл. 2.1):

- темп інфляції;
- стан платіжного балансу;
- різниця процентних ставок у різних країнах;
- діяльність валютних ринків та спекулятивні валютні операції;
- ступінь використання визначеної валюти на євrorинку та в міжнародних розрахунках;
- прискорення чи затримка міжнародних платежів;
- ступінь довіри до валюти на національному та світових ринках;
- валютна політика.

Основні теорії регулювання валютного курсу: теорія паритету купівельної здатності, теорія регульованої валюти, теорія ключових валют, теорія фіксованих паритетів та курсів, теорія плаваючих валютних курсів, нормативна теорія валютного курсу. Загальними рисами цих теорій є заперечення теорії трудової вартості, вартісної основи валютного курсу, товарної природи грошей.

Теорії регулювання валютного курсу виконують дві **функції**: *ідеологічну* (спрямована на обґрунтування життєздатності ринкової економіки) і *практичну* (розроблення методів регулювання валютного курсу як складової валютної політики).

Таблиця 2.1 – Класифікація факторів впливу на розмір валютного курсу

Структурні чинники	Кон'юнктурні чинники
Конкурентоспроможність товарів країни на світовому ринку і її зміни	Діяльність валютних ринків
Стан платіжного балансу країни	Спекулятивні валютні операції
Купівельна спроможність грошових одиниць і темпи інфляції	Кризи, війни, стихійні лиха
Різниця %-х ставок у різних країнах	Прогнози
Державне регулювання валютного курсу	Циклічність ділової активності в країні
Ступінь відкритості економіки	Рівень розвиненості інших секторів фінансового ринку

Для оцінки темпів економічного розвитку використовують декілька розрахункових **видів валютних курсів**.

Номінальний валютний курс – курс між двома валютами, тобто відносна ціна двох валют (пропозиція їх обміну однієї на іншу). Визначення номінального валютного курсу збігається із загальним визначенням самого валютного курсу і встановлюється на валютному ринку.

Реальний валютний курс – номінальний валютний курс, скоригований на відносний рівень цін у даній країні і в країні, до валюти якої котирується національна валюта. Реальний валютний курс є порівнянням купівельної спроможності двох валют.

Номінальний двосторонній валютний курс – це відносна ціна двох валют, тобто ціна одиниці національної валюти, виражена в одиницях іноземної валюти.

Номінальний ефективний валютний курс – це індекс валютного курсу, що встановлюється як співвідношення національної валюти до валют інших країн, котирування яких визначено відповідно до частки цих країн у валютних операціях даної країни.

Реальний ефективний валютний курс – це номінальний ефективний валютний курс з поправкою на зміни співвідношення внутрішніх цін до цін країн, до валют яких встановлюється котирування національної валюти.

У міжнародній практиці використовують такі основні **режими** валютних курсів: *фіксовані, плаваючі (гнучкі), компромісні*.

Режим фіксованих валютних курсів – це система, за якої валютний курс фіксується, а його зміни під впливом коливання попиту і пропозиції усуваються проведенням державою стабілізаційних заходів. Класичною формою фіксованих курсів є валютна система «золотого стандарту», коли кожна країна встановлює золотий зміст

свої грошової одиниці. Валютні курси при цьому представляють фіксоване співвідношення золотого вмісту валют.

Фіксований валютний курс може фіксуватися різними **способами**:

1. Фіксація курсу національної валюти (до курсу найбільш значущих валют міжнародних розрахунків). Наприклад, до долара США фіксують курс багато країн Латинської Америки, Африки.

2. Використання валюти інших країн в якості законного платіжного засобу. Так, більшість республік колишнього СРСР в 1992-1994 рр. використовували російський рубль як законний платіжний засіб.

3. Фіксація курсу національної валюти до валют інших країн – головних торговельних партнерів. Наприклад, Бутан – до індійської рупії, Намібія, Свазіленд – до південноафриканського ранду.

4. Фіксація курсу національної валюти до колективних валютних одиниць, наприклад, до СДР (Лівія, М'янма. Сейшельські Острови).

У цілому система фіксованого валютного курсу дозволяє вирішувати тільки короткотермінові проблеми, пов'язані насамперед з високим рівнем інфляції та нестабільністю національної валюти. У довготерміновому періоді такий валютний режим неприйнятний, тому що розбіжності в темпах зростання продуктивності виробництва не знаходять адекватного відображення в змінах відносних цін і розподілі ресурсів між різними групами товарів і послуг, внаслідок чого накопичуються диспропорції в структурі народного господарства.

У країнах з ринковою економікою і високим рівнем доходу, як правило, діють ринкові (плаваючі) валютні курси.

Плаваючі (гнучкі) валютні курси – режим, за якого курси змінюються під впливом попиту і пропозиції на ринку. Ринок валют урівноважується за допомогою цінового, тобто курсового механізму.

Компромісні (змішані) валютні курси – це режим, за яким поєднуються елементи фіксування і вільного плавання валютних курсів, а регулювання валютного ринку лише частково здійснюється рухом самих валютних курсів.

У плаваючих валютних курсах більше зацікавлені країни з дефіцитом платіжного балансу і країни, котрі віддають перевагу незалежності у проведенні грошово-кредитної і бюджетної політики.

Гнучкі валютні курси рекомендуються країнам, котрі спеціалізуються на експорті вузького набору продуктів, попит на які залежить від економічного становища імпортуючих країн.

Основні дані, котрі впливають на очікування майбутньої

динаміки валютного курсу і на підставі яких можна будувати передбачення про тенденції змін валютних курсів:

- ⇒ паритет купівельної спроможності валют (ПКС);
- ⇒ відмінності в темпах інфляції;
- ⇒ відносний рівень реальних відсоткових ставок;
- ⇒ спред між офіційним і ринковим курсом;
- ⇒ стан платіжного балансу країни;
- ⇒ стан економіки і валютна політика;
- ⇒ політична обстановка.

Ринковий валютний курс – розраховується на валютних біржах або у розрахунках між банками при здійсненні міжнародних платежів, здійснюючи купівлю-продаж інвалюти та формуючи, таким чином, попит і пропозицію інвалют. Цей курс використовується центральними банками в якості офіційного (на певний час і дату), в тих державах, де діє режим вільних ринкових коливань (вільного «плавання») валют.

На міжбанківському ринку або на валютній біржі операції з купівлі-продажу іноземної валюти здійснюються шляхом котирування валют.

Котирування – це офіційно встановлений центральним банком ринковий курс (ціни) національної валюти до відповідних іноземних валют на день проведення операцій.

Котирування валют – це фіксація курсу національної грошової одиниці в іноземній на даний момент.

Котирування можуть здійснюватися в європейському чи американському варіанті або, відповідно, прямі та зворотні.

Пряме котирування (європейський варіант) – це вартість одиниці іноземної валюти, що виражається в національній валюті. Наприклад, 1 дол. США = 24,2541 грн.

Базова валюта – це валюта відносно якої котируються інші валюти, тобто валюта, з якою порівнюють дану грошову одиницю.

Валюта котирування – це валюта, яка котирується до базової, тобто валюта, курс якої визначають.

Зворотне котирування (американський варіант) – це вартість

одиниці національної валюти, що виражається в іноземній валюті. Його застосовують в Англії та частково в США. Наприклад, 1 GBP = 2,9800 дол. США.

Офіційне котирування – якщо котирування валют здійснює НБУ.

Ринкове або вільне котирування – якщо котирування валют здійснюють уповноважені комерційні банки.

Повне котирування – курс покупця і продавця, згідно яким банк купить або продасть іноземну валюту за національну:

1. **Курс покупця** (*bid rate*) – курс, за яким банк купує валюту, або курс купівлі базової валюти
2. **Курс продавця** (*offer rate*) – курс, за яким банк продає іноземну валюту за національну, або курс продажу базової валюти.
3. **Середній курс** – середнє арифметичне курсів продавця і покупця.

Котирування має такий вигляд:

EUR/USD = 1,4230 (*bid*)/1,4234 (*offer*)

або EUR/USD = 1,4230/34.

Маржа – різниця між курсами продавця і покупця.

Фіксинг – процедура котирування, яка складається з визначення і реєстрації міжбанківського курсу шляхом послідовного зіставлення попиту та пропозиції по кожній валюті.

Крос-курс (*cross-rates*) – це співвідношення між двома іноземними валютами, яке визначають на основі курсу цих валют щодо третьої валюти. Найчастіше як третя валюта використовується долар США. Практично всі курси, за якими не встановлюються котирування до долара США, називають *крос-курсами*.

В Україні ринок крос-курсів представлено всього кількома валютами: англійський фунт до української гривні GBP/UAH, євро до української гривні EUR/UAH та RUB/UAH/

Використання крос-курсів обумовлене тим, що часто для валют, обсяги застосування яких у міжнародних торговельних та фінансових операціях незначні, існують курси тільки по відношенню до долара США, а практика потребує визначення певного співвідношення саме між цими валютами.

Особливістю розрахунків крос-курсів є те, що їх котирування може здійснюватися по-різному залежно від того, хто проводить котирування. При котируванні крос-курсів з англійським фунтом стерлінгів він завжди є базовою валютою, тобто запис буде таким: GBP/XXX.

На практиці використовують три методи розрахунку крос-

курсів:

1) з **прямим котируванням до долара США**, якщо *долар США є базою котирування для обох валют*. Для визначення крос-курсу доларові курси необхідно розділити.

Наприклад, потрібно розрахувати крос-курс CAD/CHF за умови: USD/CAD = 1,1057; USD/CHF = 1,0679.

Крос-курс CAD/CHF буде дорівнювати:

$$CAD / CHF = \frac{USD / CHF}{USD / CAD} = \frac{1,0679}{1,1057} = 0,9658 ;$$

2) з **прямим та зворотним котируванням до долара США**, якщо *долар США є базою котирування лише для однієї з валют*. Для визначення крос-курсу доларові курси валют слід перемножити.

Наприклад, треба розрахувати крос-курс GBP/JPY за умови: GBP/USD = 1,6261; USD/JPY = 91,85.

Крос-курс GBP/JPY буде дорівнювати:

$$GBP / JPY = 1,6261 \times 91,85 = 149,36;$$

3) з **зворотним котируванням до долара США**, якщо *долар США є валютою котирування для обох валют*. Для визначення крос-курсу доларові курси необхідно розділити.

Наприклад, треба розрахувати крос-курс GBP/EUR за умови: GBP/USD = 1,6261; EUR/USD = 1,4256.

Крос-курс GBP/EUR буде дорівнювати:

$$GBP / EUR = \frac{GBP / USD}{EUR / USD} = \frac{1,6261}{1,4256} = 1,1406$$

Розглянуті методи використовуються для розрахунку середнього крос-курсу. Однак, на практиці вони застосовуються рідко, оскільки як клієнтів, так і банки цікавлять конкретні курси купівлі та продажу.

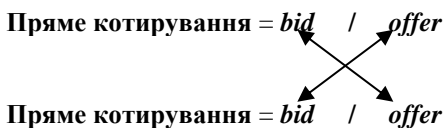
На міжбанківському ринку крос-курси купівлі та продажу валюти визначаються за такими **правилами**:

1. Крос-курси купівлі та продажу для валют
з **прямим котируванням до долара США**
(*долар США є базою котирування для обох валют*)

1.1. Для визначення **крос-курсу купівлі** потрібно розділити доларовий курс купівлі валюти, яка в крос-курсі є *валютою котирування*, на доларовий курс продажу валюти, яка в крос-курсі є *базою котирування*.

1.2. Для визначення **крос-курсу продажу** слід розділити доларовий курс продажу валюти, яка в крос-курсі є *валютою*

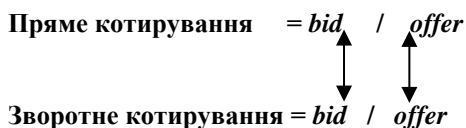
котирування, на доларовий курс купівлі валюти – бази котирування.

2. Крос-курси купівлі та продажу для валют з прямим і зворотним котируванням до долара США

2.1. Для визначення **крос-курсу купівлі** треба доларові курси купівлі цих валют перемножити.

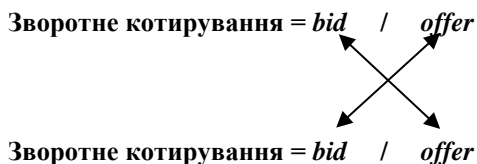
2.2. Для визначення **крос-курсу продажу** необхідно перемножити доларові курси продажу цих валют.

3. Крос-курси купівлі та продажу для валют зі зворотним котируванням до долара США (долар США є валютою котирування для обох валют)

3.1. Для визначення **крос-курсу купівлі** потрібно розділити доларовий курс купівлі валюти, яка в крос-курсі є базою котирування, на доларовий курс продажу валюти, яка в крос-курсі є валютою котирування.

3.1. Для визначення **крос-курсу продажу** слід розділити доларовий курс продажу валюти, яка в крос-курсі є базою котирування, на доларовий курс купівлі валюти – валюти котирування.

Відносний стан грошових мас різних країн впливає на валютні курси. На міжнародному ринку, як і на національному, вартість валюти тим менша, чим більше її знаходиться в обігу.

В основі визначення валютних курсів лежить співвідношення купівельної спроможності різних національних валют.

Купівельна спроможність валют – це вартість товарів і послуг, які можна придбати за певну грошову одиницю порівняно з базовим періодом.

Співвідношення купівельної спроможності валют називається **паритетом купівельної спроможності** (PPP). Для певного набору товарів паритет може бути частковим, а для всього ВВП – загальним.

Для певного набору товарів паритет може бути частковим, а для всього ВВП – загальним.

Існують теорії *абсолютного* та *відносного паритету* купівельної спроможності.

Теорія абсолютного паритету купівельної спроможності: обмінний курс між валютами двох країн дорівнює відношенню рівнів цін у цих країнах.

Позитивна сторона теорії абсолютного ПКС полягає в тому, що вона чітко вказує спосіб закріплення курсу національної валюти – зниження внутрішньої інфляції і укріплення купівельної можливості національної валюти всередині країни.

Однак, в своєму вигляді *теорія абсолютного ПКС* практично не застосовується через свої *недоліки*:

- ✓ транспортні витрати і державні обмеження на торгівлю роблять конкуренцію на світовому ринку недосконалою і також заважають вирівнюванню цін;

- ✓ важко скласти кошики з абсолютно однакових товарів, що продаються в різних країнах;

- ✓ з плином часу склад кошиків також може змінюватися;

- ✓ державні валютні обмеження можуть сильно викривляти валютний курс;

- ✓ існує багато неторгуємих товарів, ціна яких впливає на рівень внутрішніх цін, але які ніколи не попадають в міжнародний обіг.

Теорія відносного паритету купівельної спроможності: зміна обмінного курсу між валютами 2-х країн пропорційно відносно зміни рівня цін в цих країнах.

Недоліки відносного ПКС: відсутня чиста конкуренція, торгові бар'єри і транспортні витрати, факт існування яких не дозволяє одному і тому ж товару мати одну і ту ж ціну в обох країнах; зміна умов торгівлі в групі товарів.

Існує кілька **методик обчислення PPP:**

1. На основі *зіставлення рівня цін* стандартного набору товарів і послуг (споживчого кошика):

$$PPP = \frac{P_d}{P_f},$$

де P_d – індекс цін національної економіки порівняно з базисним періодом;

P_f – індекс цін іноземної економіки порівняно з базисним періодом.

Цей показник називають **абсолютним паритетом**. Слід зазначити, що його обчислення досить складне, тому що використання різних цін і різних наборів товарів по країнах дає різні результати. Отже, необхідним є обґрунтування «товарного кошика».

2. На основі *співвідношення витрат виробництва*.

Це неціновий метод, тобто він дає можливість абстрагуватися від цінових коливань.

3. На основі *зіставлення ефективних виробничих витрат* у країнах.

До ефективних виробничих витрат відносять: заробітну плату (W), ренту (R), проценту ставку (I_r), продуктивність праці (PR):

$$PPP = \frac{W_d}{W_f} \times \frac{LP_f}{LP_d}$$

Такий паритет називається **відносним паритетом**. Паритет купівельної спроможності характеризує товарне наповнення грошових одиниць різних країн. Але в дійсності в поточному періоді валютний курс, як правило, суттєво відхиляється від паритету і збігається з ним лише за умови функціонування золотого стандарту.

2.2 Державне регулювання валютних відносин

З метою регулювання валютних відносин та валютних курсів, кожна країна виробляє для себе валютну політику.

У найбільш загальному вигляді можна визнати, що в умовах сучасного світу до вибору валютної політики потрібно підходити з точки зору оптимального поєднання її оцінки як інструменту економічної інтеграції і засобу захисту національної економіки від негативних, руйнівних впливів з боку світового господарства.

Валютна політика – сукупність заходів, які здійснюються державою у сфері міжнародних валютних та інших економічних відносин відповідно до поточних і стратегічних цілей країни. Напрями і форми валютної політики визначаються валютно-економічним становищем країни, еволюцією світового господарства, розстановкою

сил на світовій арені.

Зміст стратегічних завдань валютної політики визначає її як органічну складову економічної політики держави в цілому.

Стратегічні завдання валютної політики:

- 1) забезпечення стійкого економічного зростання;
- 2) підтримання стабільного рівня цін (низького рівня інфляції);
- 3) сприяння високому рівню зайнятості в національному господарстві (низький рівень безробіття);
- 4) забезпечення зовнішньоекономічної рівноваги (тобто рівноваги платіжного балансу країни).

Незважаючи на те, що валютна політика є невід'ємною складовою макроекономічної політики держави загалом, вона має і цілий ряд своїх специфічних завдань, котрі визначають її роль саме у регулюванні валютної сфери економічних відносин. Такими *специфічними завданнями* валютної політики, зокрема, є:

- забезпечення стабільного функціонування внутрішнього валютного ринку країни і недопущення кризових та спекулятивних явищ;
- сприяння нормальній організації грошового обігу в країні для забезпечення товарообмінних операцій у зовнішньоекономічній сфері;
- створення адекватних правових умов організації валютних відносин для розвитку зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання і припливу іноземних інвестицій;
- підтримання стабільного рівня обмінного курсу національної валюти на грошовому ринку й забезпечення належної купівельної спроможності національної грошової одиниці;
- оперативне регулювання сальдо платіжного балансу для своєчасного погашення зовнішньої заборгованості;
- лібералізація або обмеження можливостей суб'єктів господарювання у здійсненні валютних операцій залежно від загальних цілей економічної політики держави.

Валютна політика залежно від її *цілей і форм* поділяється на:

а) *структурну валютну політику (довгострокову)* – сукупність довгострокових заходів, спрямованих на здійснення структурних змін у міжнародному валютному механізмі, що реалізується через участь держави в міжнародних угодах та впливає на поточну валютну політику;

б) *поточну валютну політику (короткострокову)* – сукупність регулятивних заходів центрального банку щодо оперативного повсякденного впливу на динаміку обмінного курсу, кон'юнктуру валютного ринку, обсяги валютних операцій у країні.

Основними *цілями* поточної валютної політики є забезпечення

рівноваги платіжного балансу, стабільного рівня валютного курсу та створення сприятливих умов для зовнішньоекономічної діяльності. Дані цілі передбачають вплив центрального банку на ті операції економічних агентів, котрі вони проводять на валютному ринку країни. Отже, саме функціонування валютного ринку є основним об'єктом впливу поточної валютної політики центрального банку.

Юридично валютна політика оформлюється **валютним законодавством** – сукупністю правових норм, які регулюють порядок здійснення операцій з валютними цінностями в країні і за її межами, а також **валютними угодами** – двосторонніми і багатосторонніми – між державами стосовно валютних проблем.

Досягнення завдань валютної політики забезпечується через дві ключові форми практичної реалізації валютної політики, якими є валютне регулювання та валютний контроль.

Валютне регулювання – це діяльність держави в особі уповноважених органів, що передбачає проведення законодавчих, економічних та організаційних заходів, які визначають порядок здійснення операцій з валютними цінностями на території країни.

Залежно від виду використовуваних державою інструментів валютне регулювання може бути прямим або опосередкованим.

Пряме валютне регулювання являє собою сукупність законодавчих та нормативно-правових актів, а також адміністративних дій органів державної влади, що визначають порядок проведення операцій з валютними цінностями.

Опосередковане валютне регулювання передбачає використання економічних важелів впливу на поведінку суб'єктів валютного ринку шляхом створення у них економічної зацікавленості у проведенні тих чи інших валютних операцій.

Валютне регулювання – одна із форм державного впливу на учасників зовнішньоекономічної діяльності з метою дотримання інтересів національної економіки, що забезпечується через відповідне валютне законодавство. У зв'язку з цим основним засобом, що забезпечує ефективність здійснюваного валютного регулювання, є валютний контроль.

Валютний контроль – це сукупність заходів, спрямованих на забезпечення виконання встановлених державою законів, норм і правил проведення валютних операцій. Згідно з чинним законодавством України всі валютні операції за участі резидентів і нерезидентів підлягають валютному контролю.

У практиці валютного регулювання застосовують такі інструменти:

1. Девальвація валюти – це зниження курсу національної валюти по відношенню до іноземних валют або міжнародних лічильних одиниць (СДР, ЕКЮ). Об'єктивною основою для проведення девальвації є завищення офіційного валютного курсу у порівнянні з реальною купівельною спроможністю грошових одиниць. Причинами цього явища є нерівномірність розвитку інфляції, нестабільність платіжних балансів і світової економіки в цілому.

2. Ревальвація валюти – це підвищення офіційного курсу національної валюти по відношенню до інших валют. Переслідується мета втримати на внутрішньому ринку споживчий попит і стимулювати товарний імпорт і приплив інвестицій.

3. Валютна інтервенція – це втручання держави через центральний банк в операції на валютному ринку з метою впливу на курс національної валюти шляхом продажу чи купівлі іноземної валюти. Валютна інтервенція являє собою досить велику за масштабами операцію, яка проводиться у визначений і досить короткий проміжок часу.

4. Дисконтна (облікова) політика – одна із форм грошово-кредитної політики національних банків, яка спрямована на регулювання економіки країни, шляхом збільшення або зменшення процентних (дисконтних) ставок з метою впливу на попит і пропозицію позичкового капіталу, темпи інфляції, а також на стан платіжного балансу країни і валютного курсу. Підвищення офіційної процентної ставки спрямовано на скорочення видачі центральним банком кредитів комерційним банкам. Це приводить до скорочення грошової маси в обігу, стимулювання притоку іноземних капіталів для покращення платіжного балансу країни, збереження валютних резервів і підтримки курсу валют (політика дорогих грошей). І навпаки, зниження офіційної процентної ставки заохочує видачу кредитів (кредитна експансія).

5. Валютні обмеження – це система нормативних правил, встановлених законодавчим або адміністративним чином і спрямованих на обмеження валютних операцій. Валютні обмеження передбачають:

--регулювання переказів і платежів за кордон.

--заборону вільного продажу і купівлі іноземної валюти.

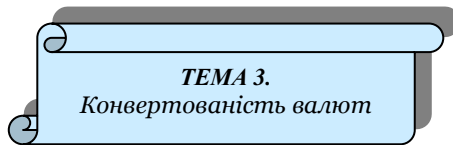
--обов'язкову передачу державі іноземної валюти в обмін на національну валюту за офіційним курсом.

6. Диверсифікація валютних резервів – політика держав, банків, монополій, яка направлена на регулювання структури валютних резервів шляхом включення до їх складу різних валют з метою забезпечення міжнародних розрахунків, проведення валютної інтервенції і захисту від валютних втрат. Ця політика здійснюється

шляхом продажу нестабільних валют і купівлі більш стійких валют, відображаючи позиції окремих валют на світових валютних ринках.

7. Механізм регулювання платіжного балансу – це застосування експортних субсидій, митних тарифів, страхування від втрат викликаних коливаннями валютних співвідношень.

8. Валютна блокада – це сукупність примусових валютних заходів, які використовуються одними державами по відношенню до інших з метою добитися виконання тих чи інших вимог. До валютної блокади належать такі заходи: блокування рахунків, кредитна блокада та валютні обмеження.

Студент повинен:

- ✓ розглянути сутність конвертованості валют;
- ✓ визначити види конвертованості валют та їх вплив на структуру економічної взаємовідносин суб'єктів підприємницької діяльності;
- ✓ довести значення конвертованості для розвитку економіки країни: банків, експортерів та імпортерів;
- ✓ з'ясувати передумови для надання національній валюті України статусу вільної конвертованості.

3.1 Ступінь конвертованості валюти та його ефективність

У системі валютного регулювання особливе місце займає цілий комплекс заходів щодо забезпечення конвертованості валют.

Використання національної валюти для придбання чи продажу іноземної валюти пов'язане з її конвертованістю, тобто здатністю обмінюватись на іноземні валюти. Конвертація національної валюти у іноземну відбувається на валютних біржах, у банках, спеціальних обмінних лавках та інших фінансово-кредитних закладах. Вона передбачає відкритість економіки, лібералізацію зовнішньої торгівлі, вільну міграцію капіталів.

Конвертованість валюти – здатність валюти однієї країни обмінюватися на валюти інших країн у певній пропорції, яка визначається масштабом цін та купівельною спроможністю національної валюти. Здатність конвертуватися мають валюти країн з високо розвинутою ринковою економікою, стійким грошовим механізмом та широкими зв'язками й ідентичністю умов національного ринку зі світовим.

Конвертованість валюти – це особливий характер взаємозв'язку національного та світового господарства, що здійснюється через грошово-валютні канали:

- надає виробникам і споживачам певної країни можливість вільного вибору найбільш вигідних ринків збуту і закупок продукції та послуг;
- стимулює вплив іноземної конкуренції на ефективність, гнучкість національних підприємств та їх пристосованість до швидкозмінних світогосподарських умов;
- сприяє «підтягуванню» національного виробництва до міжнародних стандартів за цінами, затратами фінансовими і трудовими ресурсами.

Для безперешкодного здійснення повної конвертованості ринкова економіка має бути достатньо зрілою для активного протистояння іноземній конкуренції, повноправної участі у міжнародному поділі праці.

Обов'язковою передумовою конвертованості національної валюти є:

- наявність у країні певних економічних і правових умов для прояву господарської самостійності власника грошей;
- наявність ринкового господарства, за якого всі учасники економічного обміну діють самостійно на свій страх і ризик;
- ринкове господарство даної країни має бути достатньо збалансованим, конкурентоспроможним і відкритим, з незначними торговельними валютно-фінансовими обмеженнями або взагалі без них.

Механізм конвертованості як складова частина економічної системи **включає**:

- ринковий курс національної валюти, що регулює і відображає попит та пропонування;
- відсутність валютних обмежень у поточних і фінансових операціях;
- право резидентів володіти й розпоряджатися іноземною валютою;
- право нерезидентів здійснювати операції з національною

валютою;

- регулювання зв'язків із світовим ринком, відповідну торгівлю, митну, а також валютну політику (режим валютного курсу й форми його підтримання, валютний контроль);

- регулювання ринкових відносин і участь держави в економіці, грошово-кредитну та бюджетну політику.

За класифікацією форм конвертованості (оборотності) за видами та суб'єктами зовнішньоекономічних операцій розрізняють:

- валюти вільно конвертовані;
- частково конвертовані;
- неконвертовані.

Вільно конвертованими валютами (ВКВ) є валюти країн, де немає ніяких обмежень як на поточні комерційні операції, так і на операції, пов'язані з рухом капіталів, а також на всі категорії вітчизняних (резидентів) й іноземних (нерезидентів) юридичних і фізичних осіб – власників цієї валюти. Валюти цих країн можуть обмінюватися на будь-яку іноземну валюту (долар США, євро, японська єна, канадський долар тощо).

Частково конвертовані валюти (ЧКВ) – це валюти тих країн, які відмінили валютні обмеження не на всі валютні операції або тільки для нерезидентів. До них належать валюти більшості західноєвропейських країн.

Неконвертованими валютами (НКВ) є валюти, що повністю зберегли валютні обмеження на всі валютні операції як для резидентів, так і нерезидентів. Це, як правило, валюти залежних і економічно слабо розвинених країн, які здебільшого прикріплені до валют колишніх метрополій.

Режим конвертованості кредитно-паперових одиниць визначається інституційними нормами. Він є однією з важливих ланок валютної політики, яку здійснює кожна країна. Водночас існують і загальноприйняті МВФ вимоги щодо змісту режиму конвертованості. Ці вимоги сформульовані у статті VIII Статуту Фонду.

3.2 Види конвертованості валют

Теорією і практикою розрізняються:

- ✓ повна і часткова;
- ✓ зовнішня та внутрішня конвертованість.

Класифікація конвертованості валюти наведена на рис. 3.1.

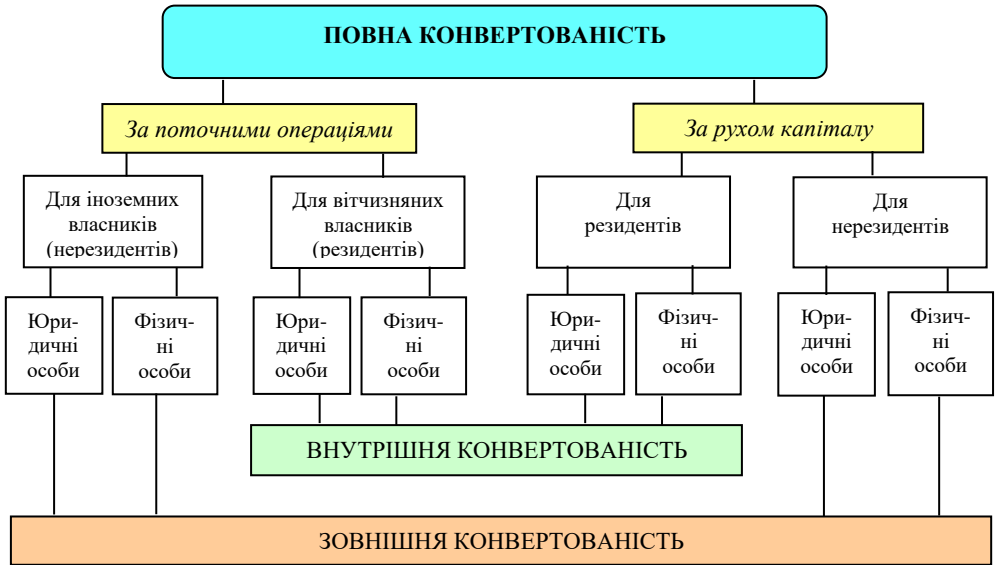

Рис. 3.1 Класифікація конвертованості валюти

Повна конвертованість означає вільний обмін національної грошової одиниці на іноземну валюту для всіх категорій власників у будь-якій формі без обмежень за здійснення всіх валютних операцій (долар США, фунт стерлінгів Великобританії, єна Японії та ін.).

Нині існує обмежена кількість валют, що діють у режимі повної конвертованості. Таку свободу може собі дозволити лише конкурентоспроможна на світовому ринку економіка з потужною експортною базою, розвинутими внутрішніми грошовими та інвестиційними ринками.

За часткової конвертованості національної грошової одиниці обмін її на іноземні валюти дозволяється, та лише для певних власників і для здійснення певних валютних операцій. При частковій конвертованості на операції купівлі та продажу застосовуються певні

обмеження. Згідно з вимогами МВФ, вказані обмеження не повинні стосуватися платежів із поточних міжнародних операцій.

Внутрішня конвертованість передбачає вільний обмін національної валюти на іноземну для резидентів (юридичних і фізичних осіб певної країни) та здійснення ними вільних платежів за кордоном. Запровадження її потребує накопичення валютних резервів, зближення структури цін на внутрішньому та світовому ринках тощо. Тому після її запровадження створюються необхідні умови для переходу до часткової та повної конвертованості. Отже, шлях до запровадження повної конверсії національної валюти лежить від зовнішньої до внутрішньої, кожна з яких є особливою формою часткової конвертованості національної валюти.

За **зовнішньої конвертованості** відбуваються вільне нагромадження валюти на рахунках нерезидентів (фізичних і юридичних осіб інших країн), переказ її за кордон чи конверсія в іншу валюту.

Досвід країн, які досягли конвертованості своїх грошових одиниць, свідчить, що нейтралізувати негативні наслідки й ефективно використати позитивний бік конвертованості можна тільки шляхом поетапного поступового впровадження її елементів у господарське життя. У процесі впровадження конвертованості найбільш складним і відповідальним є питання валютних курсів. Зокрема, існуюча практика валютного регулювання доводить, що одноразове завищення валютного курсу обов'язково спричинить торговий і платіжний дефіцит, виснаження валютних резервів, підривання конвертованості, а також зниження ефективності державної грошово-кредитної та валютної політики.

Загалом для досягнення істинної конвертованості необхідно дотримуватись, принаймні, **двох умов**:

по-перше, мати внутрішній ринок товарів, послуг, валюти і капіталів, до якого мали б вільний доступ нерезиденти;

по-друге, створити всі необхідні умови для виникнення зацікавленості в іноземних покупців до придбання гривні за іноземну валюту.

Рішення уряду про введення конвертованості замало. Необхідно, щоб ця валюта викликала довіру як у нашій країні, так і за кордоном, що може бути забезпечено високою якістю та багатим асортиментом товарів, які стоять за українською валютою. Адже перехід більшості країн до конвертованості своїх валют був здійснений лише після їх виходу на світові ринки з якісними товарами широкого асортименту.

Отже, конвертованість національної валюти – необхідний елемент розвинутої і відкритої ринкової економіки. Хоча слід зауважити, що повної конвертованості в широкому економічному розумінні немає навіть у країнах, де відмінено всі валютні обмеження. Адже й у них залишається більш-менш інтенсивне регулювання зовнішньої торгівлі, порядку міжнародних розрахунків, внутрішнього економічного життя. Тому, зрештою, ступінь і характер конвертованості валюти пов'язані із системою державного регулювання економіки кожної країни.

Конвертованість національної валюти ставить країну в якісно нові умови вільної багатосторонньої торгівлі й міжнародної конкуренції. Економіка постійно відчуває на собі тиск світового ринку за рахунок коливання цін, валютних курсів, процентних ставок та інших елементів кон'юнктури під дією ринкових сил. Якщо до запровадження конвертованості товаровиробники працювали на внутрішній ринок під захистом торговельних і валютних обмежень, то тепер вони можуть стати перед фактом зростання припливу конкурентоспроможних товарів із-за кордону. У цьому випадку країні необхідно буде збільшувати обсяги виробництва, розширювати ринки збуту своєї продукції для покриття за рахунок доходів від експорту зрослих витрат з імпорту. Інакше режим конвертованості національної валюти може поставити під загрозу порушення рівноваги платіжного балансу.

Тому для нормального функціонування механізму конвертованості національної валюти країна **повинна мати:**

- достатні валютні резерви;
- більш-менш вільний доступ до надійних джерел позичкових коштів, за рахунок яких вона могла б витримувати фінансові напруження рівноваги свого платіжного балансу. Так, основна група західноєвропейських країн змогла взяти на себе зобов'язання утримуватися від застосування торговельних і платіжних обмежень за поточними комерційними операціями згідно зі Статутом Міжнародного валютного фонду (стаття VII) лише в лютому 1961р. Це Велика Британія, Франція, Німеччина, Італія, Бельгія, Нідерланди, Швеція, Ірландія і Люксембург. Тобто лише через 15 років після закінчення Другої світової війни цим країнам вдалося відновити конвертованість своїх валют. Інші держави підійшли до цього ще пізніше.

ТЕМА 4. Платіжний баланс

Студент повинен:

- ✓ охарактеризувати зовнішній сектор економіки;
- ✓ визначити сутність та структуру платіжного балансу країни згідно з методикою МВФ;
- ✓ з'ясувати поняття дефіциту та профіциту платіжного балансу, його вплив на валютний курс національної грошової одиниці;
- ✓ надати характеристику стану платіжного балансу України.

4.1 Структура та взаємозв'язок рахунків платіжного балансу

Економічні, політичні, військові, культурні та інші відносини між країнами породжують різноманітні грошові платежі та надходження.

Зовнішньоекономічна діяльність кожної країни приводить до виникнення двох зустрічних потоків іноземної валюти: вхідного (наприклад виручка від експорту продукції) та вихідного (наприклад оплата імпорту).

Інтегральним показником цих потоків можуть слугувати баланси міжнародних розрахунків як співвідношення грошових вимог і зобов'язань, надходжень і платежів однієї країни щодо інших.

Існує кілька **видів** балансів міжнародних розрахунків:

- розрахунковий баланс;
- баланс міжнародної заборгованості;
- платіжний баланс.

Розрахунковий баланс використовується для виявлення країн – нетто-кредиторів і нетто-боржників. Він характеризує співвідношення всіх заборгованостей певної країни з боку іноземних партнерів на певну дату і зобов'язань щодо них цієї країни незалежно від строків надходження платежів. З одного боку, розрахунковий баланс дає можливість визначити масштаби зовнішньоекономічної діяльності, особливо у сфері міжнародного кредиту. Однак, з іншого боку, він недостатньо повно віддзеркалює стан справ, оскільки і серед іноземних боргів, і серед зобов'язань країни можуть бути як прострочені позиції,

так і платежі, строк погашення яких ще не настав.

Баланс міжнародної заборгованості (баланс міжнародних інвестицій) не враховує поточної заборгованості (наприклад заборгованості України за одержану в цьому році російську нафту), а показує лише співвідношення між закордонними активами і золотовалютними резервами країни з одного боку і зобов'язаннями перед іноземними вкладниками з другого.

Платіжний баланс є найбільш поширеним балансом міжнародних розрахунків, який показує співвідношення платежів за кордон і надходжень з-за кордону за певний період часу (рік, квартал, місяць).

При побудові платіжного балансу враховується той факт, що всі зовнішньоекономічні операції можна поділити на *кредитні* (які приносять іноземну валюту) і *дебетні* (пов'язані з її витратами). Тому в балансі перші йдуть зі знаком «+», а другі – зі знаком «-».

Експорт товарів і запозичення, одержані країною, – це *кредитні* операції. Імпорт і кредитування інших країн – *дебетні*.

Платіжний баланс – це балансовий рахунок міжнародних операцій як вартісне вираження всього комплексу світогосподарських зв'язків країни у формі співвідношення надходжень і платежів. *Іншими словами*, це кількісне і якісне вартісне відображення масштабів, структури і характеру зовнішньоекономічних операцій країни, її участі у світовому господарстві.

Платіжний баланс має дві частини – дебет та кредит.

До *дебету* належать операції, внаслідок яких у країни з'являються платіжні зобов'язання щодо інших держав.

До *кредиту* належать операції, в результаті яких з'являються платіжні зобов'язання інших держав щодо певної країни.

За економічним змістом розрізняють платіжний баланс *на певну дату* і *за певний період*.

Платіжний баланс на певну дату існує у вигляді співвідношення платежів і надходжень, які з дня на день постійно змінюються.

Платіжний баланс за певний період (місяць, квартал, рік) складається на основі статистичних показників про здійснені за цей період зовнішньоекономічні дії і дає змогу аналізувати зміни в міжнародних економічних зв'язках країни, масштабах і характері її участі у світовому господарстві.

З бухгалтерської точки зору платіжний баланс завжди перебуває в рівновазі. Але за підсумками його основних розділів може мати місце або *активне сальдо*, якщо надходження перевищують

платежі, або *пасивне*, коли платежі перевищують надходження.

Система розрахунків платіжного балансу унікальна в тому плані, що вона хоч і не показує безпосередньо, які процеси розвиваються добре, а які погано, або які явища їх викликають, зате показує, що відбувається насправді, відображаючи реальні фінансові потоки між певною країною і зовнішнім світом, чим допомагає зробити власні відповідні висновки.

По-перше, за допомогою записів результатів обміну між країнами легше зробити висновок про стабільність системи плаваючих валютних курсів, оскільки платіжний баланс допомагає виявити акумулювання валют у руках тих людей, які більше зацікавлені в цьому (резиденти) і тих, які намагаються позбутися цих валют (нерезиденти).

По-друге, платіжний баланс незамінний і в умовах фіксованих валютних курсів, оскільки допомагає визначити розміри нагромадження даної валюти в руках іноземців і дає змогу вирішити питання про доцільність підтримування фіксованого курсу валюти, якщо їй загрожує криза.

По-третє, рахунки платіжного балансу надають інформацію про накопичення заборгованості, виплату процентів і платежів з основної суми боргу і можливості країни заробити валюту для майбутніх платежів. Ця інформація необхідна для того, щоб зрозуміти, наскільки країні-боржнику стало важче (або дорожче) погасити борги іноземним кредиторам.

Фактори, що впливають на стан платіжного балансу:

• нерівномірність економічного і політичного розвитку країн, міжнародна конкуренція:

- циклічні коливання економіки;
- зростання закордонних державних витрат, пов'язаних із милітаризацією економіки і військовими витратами;
- посилення міжнародної фінансової взаємозалежності;
- зміни в міжнародній торгівлі;
- вплив валютно-фінансових факторів;
- негативний вплив інфляції;
- торгівельно-політична дискримінація певних країн;
- надзвичайні обставини – неврожай, стихійні лиха, катастрофи.

Запропонована МВФ схема в загальних рисах повторює прийняту систему побудови статей платіжних балансів провідних країн світу, але з деякими уніфікаціями, які роблять цю схему універсальною і дають змогу порівнювати й аналізувати платіжні баланси не тільки розвинутих країн, а й країн, що розвиваються, та постсоціалістичних країн.

Сучасна класифікація статей платіжного балансу за методикою

МВФ:

A. Поточні операції

Товари

Послуги

Доходи від інвестицій

Інші послуги і доходи

Приватні односторонні перекази

Офіційні односторонні перекази

Підсумок: A – Баланс поточних операцій

B. Прямі інвестиції і інший довгостроковий капітал

Прямі інвестиції

Портфельні інвестиції

Інший довгостроковий капітал

Підсумок: A + B відповідає концепції базисного балансу США

C. Короткостроковий капітал

D. Помилки і пропуски

Підсумок: A + B + C + D відповідає концепції ліквідності в

США

E. Компенсуючі статті

Переоцінка золотовалютних резервів, розподіл і використання

СПЗ

F. Надзвичайне фінансування

G. Зобов'язання, що складають валютні резерви іноземних

офіційних органів

Підсумок: A + B + C + D + E + F + G відповідає концепції

офіційних розрахунків в США

H. Підсумкова зміна резервів

СПЗ

Резервна позиція в МВФ

Інші вимоги

Кредити МВФ.

Дана класифікація статей платіжного балансу використовується країнами-членами МВФ як основа національних методик класифікації. Разом з тим платіжні баланси промислово розвинутих країн і країн, що розвиваються суттєво відрізняються як за методикою складання, так і за змістом.

На практиці для зручності обліку платіжний баланс складається з таких розділів:

- *торговельний баланс*, тобто співвідношення між вивозом і ввозом товарів;

- *баланс послуг і некомерційних платежів* (баланс «невидимих» операцій);

- *баланс руху капіталів і кредитів.*

Торговельний баланс – це співвідношення вартості експорту й імпорту. Оскільки значна частина зовнішньої торгівлі здійснюється в кредит, є розбіжності між показниками торгівлі, платежів і надходжень, що фактично здійснені за відповідний період.

Економічний зміст активу або дефіциту торговельного балансу щодо конкретної країни залежить від її становища в світовому господарстві, характеру її зв'язків з партнерами і загальної економічної політики. Країнам, які відстають від лідерів за рівнем економічного розвитку, активний торговельний баланс необхідний як джерело валютних засобів для оплати міжнародних зобов'язань за іншими статтями платіжного балансу. Пасивний торговельний баланс вважається небажаним і зазвичай оцінюється як ознака слабкості світогосподарських позицій країни. Це характерно для країн, що розвиваються, та більшості постсоціалістичних країн, де гостро відчувається нестача валютних надходжень.

Баланс послуг і некомерційних платежів – включає платежі й надходження з транспортних перевезень, страхування, електронного, телекосмічного та інших видів зв'язку, міжнародного туризму, обміну науково-технічним і виробничим досвідом, експортних послуг, утримання дипломатичних, торговельних та інших представництв за кордоном, передачі інформації, культурних та наукових обмінів, різних комісійних зборів, реклами, організації виставок, ярмарок і т. ін.

За методикою МВФ прийнято також показувати особливою позицією в платіжному балансі так звані *односторонні перекази*:

- *державні операції* – субсидії іншим країнам за лінією економічної допомоги, державні пенсії, внески в міжнародні організації;
- *приватні перекази* – перекази іноземних робітників, спеціалістів, родичів на батьківщину.

Три перелічені вище групи операцій – *послуги, надходження від інвестицій, односторонні перекази* – називають **невидимими операціями** на протигагу експорту та імпорту реальних цінностей – товарів. Використовується також термін *послуги і некомерційні платежі* як данина традиції тих часів, коли головним змістом економічних зв'язків між країнами була торгівля товарами.

Платіжний баланс з поточних операцій включає торговельний баланс і «невидимі» операції. Поточними ці операції стали називати для того, щоб відокремити світову торгівлю товарами та послугами від міжнародного руху фінансових ресурсів у формі капіталів

і кредитів.

Баланс руху капіталів і кредитів виражає співвідношення вивозу і ввозу державних і приватних капіталів, наданих і отриманих міжнародних кредитів.

За економічним змістом ці операції поділяються на дві категорії:

- міжнародний рух підприємницького капіталу;
- міжнародний рух позикового капіталу.

Підприємницький капітал містить *прямі закордонні інвестиції* (придбання і будівництво підприємств за кордоном) і *портфельні інвестиції* (купівля цінних паперів закордонних компаній).

Міжнародний рух позикового капіталу класифікується за ознаками терміновості. Розрізняють довго-, середньо- і короткострокові операції.

Помилки і пропуски. Сюди включаються дані як статистичних похибок, так і неврахованих операцій.

Операції з ліквідними валютними активами. Заключна стаття платіжного балансу відображає операції з ліквідними валютними активами, в яких беруть участь державні валютні органи й у результаті яких відбуваються зміни як величини, так і складу центральних офіційних золотовалютних резервів.

При регулюванні платіжного балансу виникає проблема: – які країни (що мають активне сальдо чи дефіцит) повинні вживати заходи по його вирівнюванню.

Країнами з *дефіцитом* платіжного балансу, як правило, застосовуються наступні заходи з метою стимулювання експорту, стримування імпорту товарів, залучення іноземних капіталів, обмеження вивозу капіталу.

Дефляційна політика. Політика направлена на скорочення внутрішнього попиту, включає обмеження бюджетних видатків переважно на громадські цілі, заморожування цін і заробітної плати. Одним із основних її інструментів служать фінансові грошово-кредитні заходи:

- зменшення бюджетного дефіциту;
- зміни облікової ставки центрального банку (дисконтна політика);
- кредитні обмеження;
- встановлення меж росту грошової маси.

Девальвація. Зниження курсу національної валюти направлено на стимулювання експорту і стримування імпорту товарів. Щоправда, роблячи дорожчим імпорт, девальвація може призвести до зростання

втрат виробництва вітчизняних товарів, до підвищення цін в країні і втрату отриманих з її допомогою конкурентних переваг на зовнішніх ринках.

Валютні обмеження. Блокування валютної виручки експортерів, ліцензування продажу іноземної валюти імпортером, сконцентрування валютних операцій в уповноважених банках які направлені на усунення дефіциту платіжного балансу шляхом обмеження експорту капіталу і стимулювання його припливу, стримування імпорту товарів.

Фінансова і грошово-кредитна політика.

Для зменшення дефіциту платіжного балансу використовуються:

- бюджетні субсидії експортерам;
- протекціоністичне підвищення імпортного мита;
- відміна податків з процентів, що виплачуються іноземним власникам цінних паперів з метою припливу капіталу в країну;
- грошово-кредитна політика, особливо облікова політика і таргетування грошової маси.

Країна, яка має негативне сальдо (дефіцит) по основних статтях платіжного балансу, постає перед необхідністю стимулювання експорту національних і одночасного стримування імпорту іноземних товарів і послуг, а також залучення довгострокових іноземних капіталів та обмеження вивозу капіталів національних. Якщо цих заходів недостатньо для зменшення обсягу дефіциту по основних статтях балансу, мають бути використані методи балансування платіжного балансу за допомогою балансуєючих статей.

Важливим у групуванні статей платіжного балансу та вимірюванні його сальдо є питання: які статті віднести до основних, а які – до балансуєючих.

Вважається, що *основними статтями платіжного балансу* є такі, що, впливаючи на сальдо платіжного балансу, характеризуються відносною самостійністю. До них, як правило, відносять статті, що відображають поточні операції та рух довгострокового капіталу. Сальдо основних статей отожднюють з поняттям «сальдо платіжного балансу».

До *балансиєючих статей платіжного балансу* відносять такі, що характеризуються обмеженою самостійністю. Це, як правило, статті, що відображають зміни у валютних резервах, короткострокових активах, окремі види іноземної допомоги, зовнішні позики, кредити міжнародних фінансових організацій. Підсумкові показники основних і балансуєючих статей взаємно погашаються. Отже, якщо обсяги платежів по основних статтях платіжного балансу перевищують суми

надходжень по них, то держава мусить вдаватися до балансуєчих статей. Методи балансування сальдо платіжного балансу можуть бути поділені на тимчасові та остаточні.

До *тимчасових методів балансування* належать:

– одержання іноземних позик і ввезення підприємницького капіталу;

– використання короткострокових кредитів за взаємними угодами між центральними банками країн за системою «своп»;

– використання нафтодоларів шляхом перерозподілу валютної виручки нафтодобувних країн від експорту нафти;

– надання МВФ країнам-членам резервних кредитів (резервна позиція в МВФ);

– мобілізація коштів на світовому фінансовому ринку (кредити банківських консорціумів, облігаційні позики);

– пільгові кредити по лінії програм іноземної «допомоги».

Остаточними методами балансування вважаються:

– вивіз золота (при золотому монометалізмі);

– купівля іноземної валюти в обмін на золото або отримання кредиту в іноземній валюті під заставу золота з подальшим використанням валюти для розрахунків (після відміни золотого стандарту);

– використання для остаточних розрахунків коштів з внутрішніх валютних резервів країни;

– обмін СДР на певну кількість необхідної іноземної валюти;

– отримання іноземної «допомоги» у вигляді субсидій та дарувань.

4.2 Стан платіжного балансу України

Дефіцит *зведеного платіжного балансу* в листопаді 2013 року становив 0,6 млрд дол. США незначно перевищивши рівень відповідного періоду минулого року (0,5 млрд дол. США). З початку року зведений платіжний баланс залишився додатним на рівні 0,4 млрд дол. США, тоді як за 11 місяців 2012 року дефіцит становив 3,3 млрд.дол. США.

Дефіцит поточного рахунку в листопаді сформувався у розмірі 1.1 млрд дол. США та був найменшим за останні п'ять місяців через більш низькі обсяги імпорту газу. За 11 місяців дефіцит становив 14,2 млрд дол. США порівняно з 12,2 млрд дол. США в аналогічному періоді 2012 року.

Експорт товарів у листопаді (5,7 млрд дол. США) скоротився

на 6,5% у річному вимірі.

Незважаючи на рекордно високі обсяги експорту зернових через початок поставок нового врожаю кукурудзи експорт продукції АПК скоротився на 2,5% внаслідок падіння цін на зернові та скорочення поставок олії (на 11,9%). Продовжив скорочуватись експорт продукції машинобудування (на 26,1%) головним чином через зниження поставок залізничного транспорту в Російську Федерацію. Експорт хімічної продукції скоротився (на 28,1%) за рахунок зниження поставок продукції неорганічної хімії (на 42,7%) та добрив (на 54,2%). У той самий час зросли вартісні обсяги поставок чорних металів (на 4,7%) у результаті підвищення цін у Туреччині та Близькому Сході.

Зниження імпорту товарів на 3,5% у річному вимірі (до 7,1 млрд дол. США) головним чином було зумовлено скороченням енергетичного імпорту (на 13,5%). Зменшення імпорту природного газу у листопаді (на 19,6%) було частково компенсовано збільшенням імпорту нафти (на 64,1%) за рахунок зростання обсягів переробки нафти Одеським НПЗ. Не зважаючи на відновлення поставок легкових автомобілів після введення утилізаційного збору восени, імпорт продукції машинобудування продовжив скорочення (на 5,6%). У той самий час імпорт продовольчої продукції зріс на 6,3%.

Профіцит капітального та фінансового рахунку у листопаді сформувався на рівні минулого року (0,45 млрд дол. США порівняно з 0,35 млрд дол. США в листопаді 2012 року) за рахунок купівлі нерезидентами внутрішніх цінних паперів Уряду.

У листопаді *чисті надходження за прямими іноземними інвестиціями* в Україну становили 253 млн дол. США. На відміну від двох попередніх місяців, коли прямі інвестори в реальному секторі повертали кредити, у листопаді обсяг надходження таких кредитів перевищив виплати за ними (на 143 млн дол. США). Крім того вищими, ніж у попередні два місяці були надходження у формі акціонерного капіталу, зокрема на докапіталізацію в банківську систему – 50 млн дол. США. У листопаді найвищими в поточному році були й обсяги прямих іноземних інвестицій за кордон (195 млн дол. США). У цілому за січень – листопад чистий приплив прямих інвестицій в Україну становив 2,7 млрд дол. США.

Сальдо за кредитами та облігаціями в листопаді становило 724 млн дол. США за рахунок чистої купівлі нерезидентами облігацій внутрішньої державної позики (897 млн дол. США).

Обсяги нових залучень за кредитами та облігаціями приватного сектору були нижчими за рівень поточних виплат (на 123 млн дол. США).

У листопаді 2013 року *приріст готівкової валюти* поза банками становив 841 млн дол. США, що було в 1,4 раза нижче, ніж у листопаді 2012 року. За одинадцять місяців вплив готівкової валюти поза банки скоротився в 3 рази порівняно з аналогічним періодом 2012 року (до 2,5 млрд дол.США).

У листопаді було здійснено планове погашення кредиту МВФ (932 млн. дол. США). У результаті за станом на 01.12.2013 *обсяги міжнародних резервів* становили 18,8 млрд дол. США, що забезпечує фінансування імпорту майбутнього періоду протягом 2,2 місяця.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. МІЖБАНКІВСЬКІ ВАЛЮТНІ ОПЕРАЦІЇ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ І ТЕХНІКА ЗДІЙСНЕННЯ МІЖНАРОДНИХ КРЕДИТНО-РОЗРАХУНКОВИХ ОПЕРАЦІЙ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОЇ ТОГІВЛІ

ТЕМА 5. Валютні операції

Студент повинен:

- ✓ розкрити поняття та сутність валютних операцій;
- ✓ навести класифікацію валютних операцій;
- ✓ з'ясувати визначення курсу купівлі та продажу валюти за прямим та непрямим котируванням валют;
- ✓ надати характеристику угод типу «спот» та «овернайт»;
- ✓ розглянути поняття валютної позиції: відкрита та закрита валютні позиції, довга та коротка валютні позиції;
- ✓ дослідити врегулювання валютної позиції Національним банком України.

5.1 Загальна характеристика валютних операцій

Проведення розрахунків зі зовнішньоекономічних операцій, інвестування капіталу в міжнародні проекти, спекулятивні операції, страхування від можливих збитків – все це припускає угоди з купівлі-продажу іноземної валюти.

Згідно з Декретом Кабінету Міністрів «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» **валютні операції** визначаються як операції пов'язані з:

- переходом права власності на валютні цінності, за винятком тих, що здійснюються між резидентами у валюті України;
- використанням валютних цінностей у міжнародному обігу як засобу платежу, з передаванням заборгованостей та інших зобов'язань, предметом яких є валютні операції;
- ввезенням, переказом, і пересиланням по території України та вивезенням, переказом і пересиланням за кордон валютних цінностей.

Валютні цінності – національна валюта, іноземна валюта, платіжні документи та цінні папери, виражені у валюті України та іноземній валюті і монетарних металах, монетарні метали.

Класифікація валютних операцій наведена на рис. 5.1.

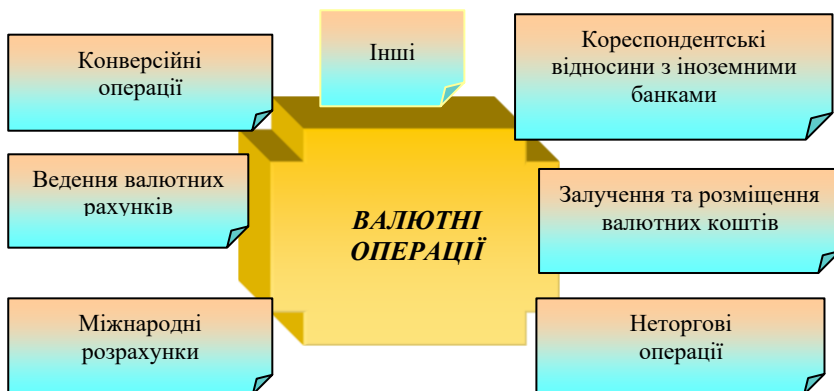

Рис. 5.1 Класифікація валютних операцій

Конверсійні операції:

- угоди з негайною поставкою типу «today», «tomorrow», «spot»;
- строкові угоди: форвардні, ф'ючерсні, опціонні;
- угоди типу «swap»;
- валютний арбітраж.

Кореспондентські відносини з іноземними банками:

- встановлення прямих кореспондентських відносин з іноземними банками;
- самостійне відкриття банком рахунків для міжнародних розрахунків з іноземними банками;
- досягнення домовленості про порядок і умови ведення банківських операцій по міжнародних розрахунках;
- робота через кореспондентські рахунки Центру міждержавних розрахунків НБУ або через кореспондентські рахунки уповноважених банків;
- встановлення кореспондентських відносин і здійснення міжнародних банківських операцій через кореспондентські рахунки Центру міждержавних розрахунків НБУ або уповноважених банків.

Операції із залучення та розміщення валютних коштів:

- кредитні;
- депозитні;

- з цінними паперами;
- лізингові;
- форфейтингові;
- факторингові.

Поділяються на активні і пасивні операції.

Пасивні операції – створення валютних резервів в іноземній валюті та прийом депозитів в іноземній валюті:

- продаж за іноземну валюту цінних паперів, емітованих резидентами України і номінованих у національній валюті (включаючи власні цінні папери банку);
- отримання кредитів в іноземній валюті від інших уповноважених банків.

Активні операції – використання створених валютних резервів:

- видача кредитів в іноземній валюті;
- купівля за іноземну валюту цінних паперів, номінованих у національній валюті.

Неторгові операції:

- купівля та продаж готівкової іноземної валюти і платіжних документів в іноземній валюті;
- інкасо іноземної валюти та платіжних документів в іноземній валюті;
- випуск та обслуговування пластикових карток клієнтів;
- купівля (оплата) дорожніх чеків іноземних банків;
- оплата грошових акредитивів і виставлення аналогічних акредитивів;
- організація роботи і порядку проведення операцій в обмінних пунктах.

Міжнародні розрахунки:

- документарний акредитив;
- документарне інкасо;
- банківський переказ;
- вексель.

Відкриття та ведення валютних рахунків:

- відкриття валютних рахунків юридичним особам (резидентам і нерезидентам), фізичним особам;
- нарахування процентів по залишках на рахунках;
- надання овердрафтів (особливим клієнтам згідно з рішенням керівництва банку);
- надання виписок у міру здійснення операцій;
- оформлення архіву рахунку за будь-який проміжок часу;

- виконання операцій з розпорядження клієнтів відносно коштів на їхніх валютних рахунках (оплата наданих документів, купівля та продаж іноземної валюти за рахунок коштів клієнтів);

- списання сум, передбачених законодавством;
- контроль експортно-імпортних операцій.

Інші операції:

- трастові;
- консультаційно-інформаційні;
- спільна діяльність;
- страхові;
- управління грошовими коштами та іншим майном;

операції з монетарними металами:

- купівля і продаж (у тому числі на певний термін);
- прийняття на депозит;
- відповідальне зберігання;
- використання на умовах застави під наданий кредит

монетарних металів або цінних паперів за номіналом, вираженим у монетарних металах.

Виділяють:

➤ **поточні валютні операції** (перекази валюти, отримання і надання фінансових кредитів на строк не більше 180 днів, переказ відсотків, дивідендів та інших доходів за вкладками, інвестиціями тощо);

➤ **валютні операції пов'язані з рухом капіталу** (прямі інвестиції, портфельні інвестиції, придбання цінних паперів. Надання й отримання фінансових кредитів на строк понад 180 днів тощо).

Переважна кількість валютних операцій у вузькому розумінні на світовому ринку (близько 80%) здійснюється на його міжбанківському сегменті, оскільки валютні біржі існують не в усіх країнах світу.

На світовому ринку торгівля валютою в основному зосереджена на міжбанківському валютному ринку (FOREX).

Характерними рисами міжнародного ринку обміну валют (FOREX) є:

- **ліквідність.** Величезні обсяги грошових коштів, що обертаються на ринку, та велика кількість його учасників обумовлюють можливість у будь-який момент купити або продати практично необмежену кількість валюти; спред між ціною купівлі та продажу становить 0,001-0,05%;

- **доступність.** Ринок працює 24 години на добу шість днів на тиждень;

- **прозорість.** Більшість учасників ринку дізнаються про події

одночасно, що ставить їх у рівні умови. Основні економічні показники регулярно публікуються, їх можна спрогнозувати;

- **прогнозованість**;

- **термін виконання угоди.** З моменту прийняття рішень щодо купівлі-продажу валюти до його реалізації проходить 20-60 секунд.

Головними валютами ринку **FOREX** є:

- USD – долар США;
- GBP – англійський фунт стерлінгів;
- EUR – євро (міжнародна європейська валюта);
- CHF – швейцарський франк
- JPY – японська єна;
- CAD – канадський долар;
- AUD – австралійський долар.

На ринку завжди є два типи учасників – маркет-мейкери і маркет-тейкери.

Маркет-мейкер – активний учасник ринку, який зв’язує покупців та продавців, виставляє курси валют і диктує свої умови.

Маркет-тейкер – пасивний учасник ринку, що запитує котирування і слабо впливає на ситуацію на ринку., його діяльність залежить від маркет-мейкера.

Конверсійні операції – це угоди агентів валютного ринку з купівлі-продажу обумовлених сум готівкової та безготівкової валюти однієї країни на валюту іншої країни за узгодженим курсом на визначену дату. Готівкові операції здійснюються обмінними пунктами банків, а безготівкові – банками, валютними біржами та іншими учасниками валютного ринку.

Цілі конверсійних операцій:

- ✓ обмін валют при міжнародній торгівлі, здійсненні туризму, інвестицій;

- ✓ спекулятивні операції;

- ✓ хеджування валютних ризиків.

Торгівля валютою здійснюється в вигляді касової угоди, або угоди з негайною поставкою, і термінової валютної угоди.

Класифікація конверсійних операцій наведена на рис. 5.2.

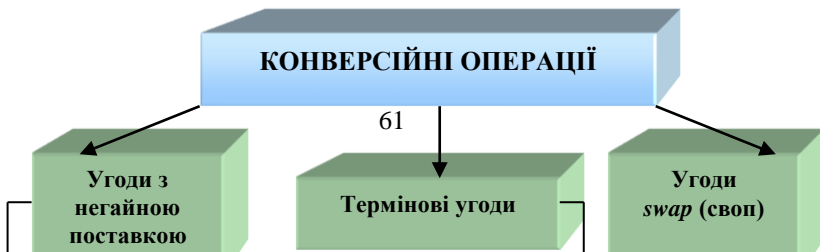

Рис. 5.2 Класифікація конверсійних операцій

5.2 Характеристика угод типу «спот»

Торгівля валютою здійснюється в вигляді касової угоди, або угоди з негайною поставкою, і термінової валютної угоди.

Угоди з негайною поставкою – купівля-продаж валюти на умовах її поставки банками-контрагентами не пізніше ніж на другий банківський день з дня укладання угоди за курсом, що зафіксований на момент її укладання.

Для банків та їхніх клієнтів – міжнародних торговців, експортерів та імпортерів дуже важливо знати не тільки курс конвертації валют, а й дату, коли на їх рахунок зарахують валютні гроші. При великих грошових оборотах необхідно чітко контролювати свою ліквідність і платоспроможність.

Здійснюючи будь-яку валютну операцію, слід розрізняти дві дати:

❖ **дату укладання угоди (дата угоди)** – дата досягнення сторонами угоди домовленості щодо всіх суттєвих умов, передбачених чинним законодавством та міжнародною практикою (назва обмінних валют, курс обміну, сума обмінних коштів, дата валютування, платіжні інструменти) та всіх інших умов, відносно яких згідно із заявою однієї із сторін потрібно досягти домовленості;

❖ **дату валютування** – дата здійснення поставки коштів на рахунок контрагента згідно з угодою.

Угоди today – конверсійна операція з датою валютування в день укладання угоди. Основні торги по українській гривні або російському рублю до американського долара проводиться з датою валютування «сьогодні». Пояснюється це тим, що і в Україні, і в Росії банки встигають підготувати всі платіжні документи і розрахуватися національною валютою в день укладання угоди, а розрахунки в доларах США американські банки починають проводитися тоді, коли в Європі вже вечір, тобто є реальний час для контрагентів підготувати необхідні документи і відправити валюту.

Угоди tomorrow – конверсійна операція з датою валютування на наступний робочий банківський день з дня укладання угоди. Операції з євро, англійським фунтом стерлінгів, швейцарським франком до гривні українські банки звичайно проводять з датою валютування «завтра» (tom), оскільки європейські банки починають працювати практично одночасно з українськими банками і їм потрібен час для опрацювання платіжних документів.

Угоди spot – конверсійна операція з датою валютування на другий робочий банківський день з дня укладання угоди.

На практиці дилери банків укладають угоди по телефону або за допомогою трансакційної системи Reuters Dealing. Коли угода здійснюється по телефону, її основні параметри дилер записує вручну, заповнюючи так званий тікет (ticket). При укладанні угоди за допомогою Reuters Dealing тікет формується автоматично. Тікет – це папір визначеної форми де вказуються усі параметри угоди.

Основні параметри угоди, що обговорюються дилерами:

- ✓ суми і валюти операції;
- ✓ курс здійснення угоди;
- ✓ дата валютування;
- ✓ основна траса платежу і реквізити контрагентів.

Основні види запитів: «1 UAH TOD» – означає, що маркет-тейкер працює з 1 млн. української гривні з датою валютування сьогодні.

Такі операції використовуються переважно для обслуговування зовнішньоторговельних розрахунків, а також х метою одержання додаткового прибутку в разі коливань валютних курсів.

Залежно від дати валютування в міжнародній практиці використовують загальноствановлені позначення окремих валютних операцій.

Валютні операції «spot» становлять 60% від загального обсягу

міжбанківського ринку, а тому мають найбільш важливе значення на валютному ринку.

Касова угода (*угода з негайною поставкою*) здійснюється на умовах **«spot»**. Курс спот відображає, наскільки високо оцінюється національна валюта за межами даної країни в момент проведення операції.

Касові угоди на умовах спот використовуються – не тільки для негайного одержання валюти, але і для страхування валютного ризику, проведення спекулятивних операцій. Банки можуть використовувати операції **«spot»** для підтримки мінімально необхідних робочих залишків у іноземних банках на рахунках «ностро» для зменшення залишків у одній валюті та покриття потреб в іншій. У такий спосіб банки регулюють свої валютні позиції і не допускають утворення непокритих залишків на рахунках. Суттєвість валютної операції **«spot»** полягає в купівлі-продажу валюти на умовах її поставки банками-контрагентами на другий робочий день після укладання угоди за курсом, що був зафіксований в момент її укладення.

Мета застосування угоди **«spot»**:

- ✓ забезпечення потреб клієнтів банку у іноземній валюті;
- ✓ «перелив» коштів з однієї валюти в іншу;
- ✓ проведення спекулятивних операцій.

Купівля-продаж валют на умовах **«spot»** означає, що курс валют фіксується на день купівлі-продажу, а її поставка здійснюється на другий робочий (банківський) день (без урахування дня продажу). Тобто якщо валюта була продана у вівторок, то на рахунок покупця вона має поступити в четвер.

Механізм укладання угоди **«spot»** розглянуто на рис. 5.3.

Валютні угоди з негайною поставкою традиційно потребують повідомлення за два банківські дні до укладання угоди. У разі, якщо в певний день укладена угода **«spot»**, продаж валют відбудеться лише двома днями пізніше. Різниця в часі між підписанням (укладенням) валютної угоди і виплатою по ній визначена міжнародною практикою і пов'язана з необхідністю документального оформлення угоди (виписки первинних документів, підготовка платіжних доручень, повідомних телеграм тощо). Дата розрахунку за договором – це дата валютування, оскільки це день, коли валюти в належній сумі доставляються на банківські рахунки партнерів за угодою. Це дає змогу перевести кошти у будь-яку країну і закінчити оформлення угоди. Цей проміжок часу також потрібен для здійснення необхідних операцій з паперами і підготовки переведення грошей.

Механізм укладання угоди «спот»

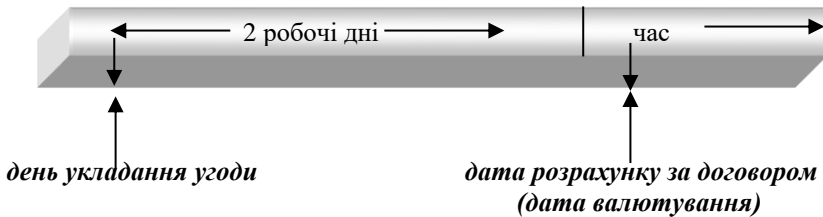

Рис. 5.3 Визначення дати валютування угоди «спот»

Даний час потрібен для:

- перевірки угоди шляхом обміну підтвердженням між партнерами, деталізації строків здійснення угоди;
- надання інструкцій з розрахунку кожним партнером своєму банку, для того щоб оплатити рахунок за контрактом у визначену дату;
- задоволення вимог валютного контролю.

Угоди «спот» можуть укладатися за телефоном, факсом або безпосередньо на валютній біржі, а розрахунки здійснюються банківськими переказами електронною поштою, використовуючи електронну систему «СВІФТ» (*SWIFT – Товариство міжнародних міжбанківських фінансових телекомунікацій*), членом якої є Національний банк і провідні банки України.

По кожній з валют, що беруть участь в угоді, вважаються тільки робочі дні, тобто якщо наступний день за датою угоди є неробочим для однієї валюти, то термін поставки валют збільшується на один день. В випадку, якщо наступний день є неробочим для іншої валюти, термін поставки збільшується ще на один день.

Встановлення точної дати дуже важливо для забезпечення принципу *компенсуючої вартості*, на основі якого діє валютний ринок. Суттєвість цього принципу полягає в тому, що жодна з сторін, що беруть участь в обмінній угоді, не надає кредит іншій стороні. Практично це повинно означати, що в той день, коли, наприклад, банк в Канаді виплачує канадські долари, лондонський банк повинен сплатити еквівалент в фунтах стерлінгах.

Для обмеження потенційного кредитного ризику банк повинен прагнути здійснювати свої операції здебільшого з першокласними банками-партнерами.

Базою для проведення операції «спот» служать кореспондентські відносини між банками.

Особливості угод «спот»:

- виникнення кредитного ризику – делькредере;
- відсутність твердих умов за поточного ринкового продажу валюти;
- поява короткострокових конверсійних операцій (угоди today, tomorrow).

Залежно від дати валютування в міжнародній практиці використовують загальноствановлені позначення окремих валютних операцій (табл. 5.1).

Таблиця 5.1 – Стандартні терміни укладання депозитних угод

Назва операції	Позначення	Дата укладання угоди	Дата валютування	Період	Дата завершення
Overnight	o/n	Сьогодні	Сьогодні	1 день	Завтра
Tom / next	t/n	Сьогодні	Завтра	2 дні	Післязавтра
Tom / week	t/w	Сьогодні	Завтра	1 тиждень	Завтра + 7 днів
<i>Spot:</i> Spot / next	s/n	Сьогодні	Другий робочий день	1 день	Третій робочий день
Spot / 1 week	s/w	Сьогодні	Другий робочий день	1 тиждень	Спот + 1 тиждень
Spot / month	1 m	Сьогодні	Другий робочий день	1 місяць	Спот + 1 місяць
Spot / 3 mth	3 m	Сьогодні	Другий робочий день	3 місяці	Спот + 3 місяці
Spot / 6 mth	6 m	Сьогодні	Другий робочий день	6 місяців	Спот + 6 місяців
Spot / 1 рік	12 m	Сьогодні	Другий робочий день	1 рік	Спот + 1 рік

Касові угоди можуть використовуватися і для одержання додаткового доходу із-за коливання валютних курсів. Наприклад, імпортер, очікуючи підвищення курсу валюти платежу, прагне швидше оплатити рахунок експортера, а при тенденції на зниження курсу валюти платежу імпортер буде прагнути затримати свій платіж і таким чином

отримати курсовий прибуток на різниці валютних курсів.

Важливе значення при здійсненні валютообмінних операцій має визначення валютних курсів, основою яких можуть бути курси провідних валютних бірж, зокрема франкфуртської, та лондонського фінансового ринку. На практиці валютні курси безпосередньо визначаються маркет-мейкерами – фінансовими установами (переважно банками), які постійно здійснюють котирування курсів і укладають угоди на купівлю-продаж іноземних валют, а також проводять котирування іноземних валют між собою.

Перед здійсненням будь-якої операції проводиться всебічний аналіз, який включає вибір валют, що обмінюються, виявлення динаміки курсів, фіксацію курсів, визначення суми обміну, перерахування коштів та документальне оформлення операції. Для банків дуже важливим моментом є також обґрунтування доцільності забезпечення коротких чи довгих валютних позицій.

Менше 5% операцій цього ринку пов'язані з угодами, які обслуговують реальний рух товарів і капіталів, 95% операцій уявляють собою суто спекулятивний обіг грошових коштів.

5.3 Управління валютною позицією комерційних банків як спосіб мінімізації валютних ризиків

Однією із функцій валютного регулювання та валютного контролю, які здійснює Національний банк України, є розробка рекомендацій і організація контролю за додержанням уповноваженими банками нормативів валютних позицій.

Валютною позицією називають співвідношення між сумою активів і позабалансових вимог у певній іноземній валюті та сумою балансових та позабалансових зобов'язань у цій валюті, яке складається внаслідок здійснення уповноваженим банком валютних операцій.

Активи та позабалансові вимоги – це активи, які обліковуються на певний день у балансі, тобто є у розпорядженні банку на цей час, та активи, які банк одержить у майбутньому.

Балансові та позабалансові зобов'язання – це зобов'язання банку на певний день у балансі перед клієнтами та контрагентами та зобов'язання банку у майбутньому.

Валютні позиції класифікуються за ознаками: *відкрита* або *закрита*, *довга* або *коротка*.

Закрита валютна позиція – сума активів та позабалансових вимог збігається із сумою балансових та позабалансових зобов'язань у кожній іноземній валюті. (Якщо сума купівлі валюти збігається з сумою

проданої валюти).

Актив балансу = Пасиву балансу

Відкрита валютна позиція – сума активів та позабалансових вимог у певній іноземній валюті не збігається із сумою балансових та позабалансових зобов'язань у цій валюті. Вона містить додатковий ризик у разі зміни валютного курсу.

Довга відкрита валютна позиція – сума активів та позабалансових вимог перевищує суму балансових та позабалансових зобов'язань у кожній іноземній валюті. Банк може зазнати втрат у разі підвищення курсу національної валюти відносно іноземної.

A>П – банк купує більше валюти, тобто +

Коротка відкрита валютна позиція – сума балансових та позабалансових зобов'язань перевищує суму активів та позабалансових вимог у кожній іноземній валюті. Банк може зазнати додаткових втрат у разі підвищення курсу іноземної валюти відносно національної.

A<П – банк продає більше валюти, тобто -

В Україні переоцінювання відкритих валютних позицій проводиться за курсом Національного банку до іноземних валют. Для запобігання валютного ризику для комерційних банків України НБУ встановлює норматив відкритої позиції.

До операцій, що впливають на відкриту позицію банку, належать:

1. купівля (продаж) готівкової та безготівкової іноземної валюти, поточні і строкові операції (на умовах «своп», «форвард», «опціон» та ін.), за якими виникають вимоги та зобов'язання в іноземних валютах, незалежно від способів і форм розрахунків за ними;
2. купівля (продаж) основних засобів і товарно-матеріальних цінностей за іноземну валюту;
3. одержання (сплата) іноземної валюти у вигляді доходів або витрат;
4. надходження коштів в іноземній валюті до статутного фонду за умови, що банк несе зобов'язання перед засновниками-нерезидентами в іноземній валюті;
5. погашення банком безнадійної заборгованості в іноземній валюті;
6. інші обмінні операції з іноземною валютою (виникнення вимог в одній валюті у разі розрахунків за ними в іншій валюті, що приводять до зміни активів за незмінності пасивів, і навпаки).

Загальна величина відкритої валютної позиції банку дорівнює сумі абсолютних величин довгої та короткої відкритих валютних позицій банку з кожної іноземної валюти. Кожна відкрита валютна

позиція щодня переоцінюється та може показати як збитки, так і прибуток, але це – валютний ризик, тобто при зміні курсу валюти можна зазнати значних втрат.

В Україні переоцінювання відкритих валютних позицій проводиться за курсом Національного банку до іноземних валют. Для запобігання валютному ризику для комерційних банків України НБУ встановлює нормативи відкритої позиції.

Управління валютною позицією комерційного банку здійснюється за нормативами та у порядку, передбаченому Інструкцією «Про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків» №10, затвердженою постановою Правління НБУ України в 1998 році. Відповідно до неї НБУ України встановлює для уповноважених банків чотири нормативи відкритих валютних позицій: *H 15, H 16, H 17, H 18*.

Норматив загальної відкритої валютної позиції банку (H15) розраховується як співвідношення загальної величини відкритої валютної позиції банку (*Vn*) до капіталу банку (*K*):

$$H15 = Vn / K \times 100\%$$

Норматив довгої (короткої) відкритої валютної позиції у вільно конвертованій валюті (H16) розраховується як відношення суми відкритої валютної позиції у ВКВ у гривневому еквіваленті (*Vin*) до капіталу банку (*K*):

$$H16 = Vin / K \times 100\%$$

Норматив довгої (короткої) відкритої валютної позиції в неконвертованій валюті (H17) розраховується як співвідношення довгої (короткої) відкритої валютної позиції в неконвертованій валюті у гривневому еквіваленті (*Vn*) до капіталу банку (*K*):

$$H17 = Vn / K \times 100\%$$

Норматив довгої (короткої) відкритої валютної позиції в усіх банківських металах (H18) визначається як співвідношення довгої (короткої) відкритої валютної позиції в усіх банківських металах у гривневому еквіваленті (*Vm*) до капіталу банку (*K*):

$$H18 = Vm / K \times 100\%$$

Постановою Правління НБУ від 12 жовтня 2003р. №105 «Про встановлення нових значень (лімітів) відкритої валютної позиції банку» з 2 квітня 2003р. встановлені такі значення (ліміти) відкритої валютної позиції банку:

- ліміт загальної відкритої валютної позиції – не більше 30%;

- ліміт довгої відкритої валютної позиції банку у вільно конвертованій валюті – не більше 27%;
- ліміт короткої відкритої валютної позиції банку у вільно конвертованій валюті – не більше 5%;
- ліміт довгої (короткої) відкритої валютної позиції банку в неконвертованій валюті – не більше 3%;
- ліміт довгої (короткої) відкритої валютної позиції банку в усіх банківських металах – не більше 5%.

У цьому разі встановлюється обмеження ризику окремо для довгої відкритої валютної позиції та короткої відкритої валютної позиції банку:

– загальна довга відкрита валютна позиція (Н15) має бути не більше ніж 20 відсотків;

– загальна коротка відкрита валютна позиція (Н15) має бути не більше ніж 10 відсотків.

ТЕМА 6. **Форвардні валютні операції**

Студент повинен:

- ✓ охарактеризувати термінові валютні операції;
- ✓ визначити сутність форвардної валютної угоди;
- ✓ розраховувати теоретичний форвардний курс;
- ✓ ознайомитися з порядком здійснення та можливостями застосування термінових валютних угод в Україні.

6.1 Термінові валютні операції: форвардні валютні угоди

Міжнародна торгівля завжди пов'язана з валютним ризиком, адже в кожній угоді беруть участь контрагенти з різних країн і принаймні одна зі сторін змушена проводити розрахунки в іноземній валюті. Тому будь-яка зовнішньоторговельна угода є джерелом валютного ризику для експортера або імпортера (або для обох сторін, якщо валюта контракту не є національною валютою жодного з партнерів).

Термінова торгівля в останні роки є найважливішим сегментом розвитку фінансових ринків.

Термінові угоди – конверсійні угоди, з поставкою обумовленої суми іноземної валюти у визначений угодою строк після її укладання за курсом, зафіксованим на момент її укладення.

З переходом України до ринкової економіки поширенню термінової торгівлі сприяє ряд **факторів**:

По-перше, ринок термінових контрактів дозволяє виробникам і споживачам різноманітної продукції уникнути або зменшити ціновий ризик при реалізації або набутті товару;

По-друге, ринок термінових контрактів дозволяє експортерам і імпортерам уникнути або зменшити ризик при модифікації валютних курсів. Велику роль в збільшенні активності на цьому ринку повинні зіграти і іноземні інвестори, зацікавлені в вкладеннях в українські фінансові інструменти і хеджуванні курсу гривні до іноземних валют з метою репатріації прибутку;

По-третє, ринок термінових контрактів служить одним з механізмів, що стабілізують саме функціонування ринкової економіки, в тому числі її фінансового сектора, бо дозволяє власникам фінансових активів застрахувати ризик падіння їх курсової вартості, а позичальникам і кредиторам – ризик модифікації відсоткової ставки.

Форвардні угоди є однією з перших форм термінового контракту, що виникли як реакція на значну мінливість цін. Ринок форвардних валютних контрактів є невід'ємною складовою валютного ринку від початку 80-х років. Уперше форвардні угоди почали використовувати лондонські банки в міжбанківських операціях із ервоалютами.

Фірми можуть використовувати форвардні контракти, коли чітко відомі терміни та розміри майбутніх надходжень валюти з-за кордону. Якщо, наприклад, головна компанія очікує переказ прибутку від свого філіалу в іноземній валюті через 3 місяці, то вона не дочікувавши закінчення цього терміну, може звернутися у банк і

укласти форвардний контракт на поставку певної суми у іноземній валюті за терміновим курсом. У цьому випадку фірма застрахує себе від можливих втрат, які зв'язані з несприятливими змінами курсу даної валюти.

Форвардна валютна угода – негайний нерозривний та обов'язковий контракт між банком і його клієнтом (або іншим банком) на купівлю або продаж визначеної кількості зазначеної іноземної валюти за курсом обміну, зафіксованим під час укладання угоди, для виконання (тобто поставка валюти та її оплати) в майбутньому.

Класифікація термінових угод представлена на рис. 6.1.

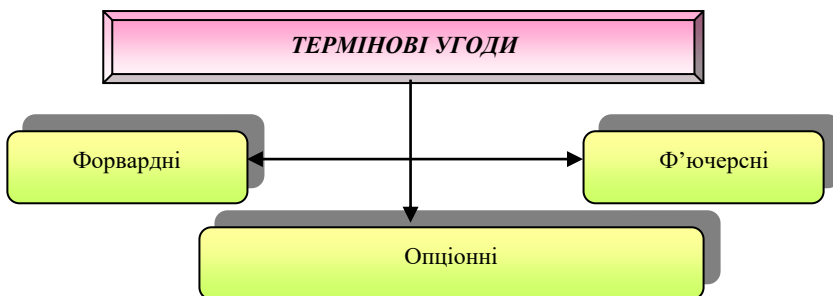

Рис. 6.1 Класифікація термінових угод

Основою форвардної угоди є договір купівлі-продажу іноземної валюти протягом певного періоду або на визначену дату в майбутньому за обмінним курсом, обумовленим на дату укладання угоди. Термін форвардних угод стандартизовані та, як правило, не перевищують 12 міс., найбільш поширеними є угоди на 1, 2, 3, 6, 9 та 12 міс.

Форвардні угоди є твердими, тобто обов'язковими, і укладаються переважно з метою реальної купівлі або продажу валюти. Фінансовий зміст форвардної операції полягає в купівлі чи продажу однієї валюти в обмін на іншу, виходячи з інтересів покушця (продавця), з метою одержання прибутку чи запобігання збиткам.

Форвардні операції здійснюються не на біржі, а на банківському ринку – у вигляді міжбанківських операцій.

Особливості форвардного контракту:

1. це договір, який має форму зобов'язання купити або продати певну кількість однієї валюти в обмін на іншу;
2. валютний курс фіксується в момент укладання форвардної угоди;
3. виконання контракту (поставка валюти) здійснюється в

узгоджений час в майбутньому, тобто або на певну дату або між двома певними датами, залежно від умов контракту;

4. під час підписання угоди ніякі попередні платежі не здійснюються;

5. обсяги контрактів не стандартизовані.

Мета застосування:

✓ страхування від зміни курсів валют;

✓ одержання спекулятивного прибутку.

Механізм укладання форвардних контрактів

Механізм укладання форвардних контрактів та визначення дати валютування форвардної угоди наведено на рис. 6.2.

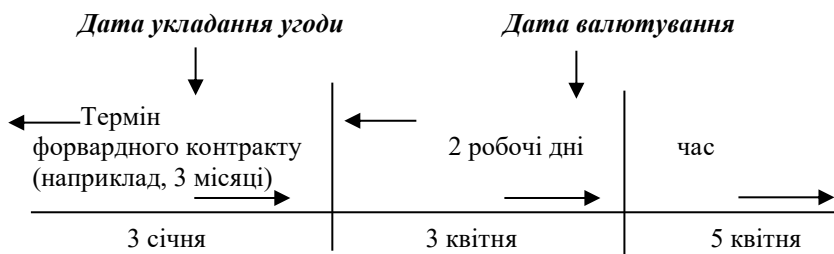

Рис. 6.2 Визначення дати валютування форвардної угоди

Залежно від умов виконання форвардні контракти бувають двох **видів:**

▪ **фіксована валютна угода аутрайт (outright)** – це контракт, який повинен бути виконаним на певну дату у майбутньому. Цей термін застосовують з метою уникнення плутанини в розумінні умов форвардної операції, якщо йдеться про одну просту форвардну операцію на відміну від складнішої комбінації, пов'язаної з одночасним здійсненням купівлі на умовах «спот» та продажем на умовах форвард. Наприклад, двомісячний форвардний фіксований контракт, укладений 1 вересня, необхідно виконати 1 листопада, тобто через 2 місяці.

▪ **форвардна валютна угода опціон (option)** – за вибором клієнта може бути виконана:

- у будь-який час, починаючи від дати укладання контракту до конкретної дати його виконання у майбутньому;

- протягом періоду між двома конкретними датами.

При укладанні опціонних контрактів клієнт має певну можливість вибору дати виконання. Форвардний валютний опціонний контракт не дає клієнту права не виконувати його у визначений час. Це

відрізняє його від чистих валютних опціонів.

Хеджування ризику зміни ціни активу протягом форвардного періоду є основною метою форвардних угод, хоч іноді вони укладаються у сподіванні на отримання значних прибутків спекулятивного характеру внаслідок сприятливого розвитку кон'юнктури ринку. Процедура попереднього визначення та фіксації ціни активу дає змогу обом учасникам стати залежними від ризику, але не дозволяє продавцеві отримати переваги від підвищення ціни, а покупцеві – від зниження ціни активу протягом форвардного періоду, що інколи змушує учасників ухилятися від виконання угоди. Оскільки форвардний контракт укладається поза біржею і не потрапляє під контроль з боку біржових органів нагляду (на відміну, наприклад, від ф'ючерсних контрактів), відповідальність за його виконання цілком лежить на партнерах за угодою. Ризик невиконання зобов'язань, який є досить значним для форвардних контрактами, може бути знижений завдяки юридичному оформленню відповідальності сторін і передбачення штрафних санкцій при достроковому виході з угоди. Але навіть штрафні санкції не можуть зупинити або попередити невиконання однією зі сторін своїх зобов'язань. Наприклад, у власника доларів США може виникнути спокуса не виконувати форвардний контракт, а продати долари на ринку за поточним курсом. Тоді він може отримати великий прибуток, навіть сплативши штрафні санкції.

6.2 Правила розрахунку форвардного курсу

Форвардний курс не є прогнозованим курсом «спот», а лише відображенням валютних курсів та процентних ставок на ринку на дату укладення форвардної угоди.

Специфікою форвардних операцій є те, що форвардні валютні курси на відміну від інших видів угод безпосередньо не фіксуються, а розраховуються. Форвардний курс складається з курсу «спот» та процентної різниці. Ця різниця – це різниця між доходом від валюти, що купується за курсом «спот» та вкладається на депозит на певний термін, та процентними витратами за валютою, що взято в позику та продано за курсом «спот».

Форвардний валютний курс розраховується на момент укладання угоди і складається з поточного курсу (спот-курсу) і форвардної маржі, яка може виступати у вигляді премії або знижки (дисконту).

Якщо форвардний курс валюти *вищий* від поточного, для його визначення до спот-курсу додається *форвардна премія*.

Якщо форвардний курс валюти *нижчий* від поточного, він визначається відніманням від значення спот-курсу *форвардної знижки (дисконту)*.

Правила обчислення форвардного курсу аутрайт для угод з датою валютування до курсу «спот»

- якщо форвардні пункти зростають зліва направо (на інформаційному дилінговому екрані), тобто котирування *bid* менше за котирування *offer*, то для розрахунку курсу аутрайт для дати валютування далі, ніж «спот», форвардні пункти додаються до курсу «спот»;

- якщо форвардні пункти зменшуються зліва направо, тобто котирування *bid* більше за котирування *offer*, то для обчислення курсу «аутрайт» для дати валютування далі, ніж «спот», форвардні пункти віднімаються від курсу «спот».

Перелічені вище правила розрахунку форвардного курсу «аутрайт» діють для форвардних строків (більших за «спот»).

Курси «форвард» відрізняються від курсів «спот» значно більшим абсолютним значенням показника маржі – різниці між курсом продажу та курсом купівлі бо форвардні операції одночасно є також формою страхування ризиків. Чим триваліший форвардний період, тим вищим буде рівень валютного ризику, а отже, більшим буде і розмір форвардної маржі. Головним чинником, який формує динаміку та рівень форвардного курсу є різниця відсоткових ставок за міжбанківськими кредитамі й депозитами у відповідних валютах.

Загальне **правило динаміки форвардного валютного курсу (правило «великого пальця»)**: форвардний курс перевищує «спот-курс» настільки, наскільки банківські депозитні ставки з валюти, котирування якої здійснюється, нижче ніж із контрагентної валюти.

Якщо форвардний курс валюти вищий від поточного, для його визначення до «спот-курсу» додається *форвардна премія (pm)*.

Якщо форвардний курс валюти нижчий від поточного, він визначається відніманням від значення «спот-курсу» *форвардної знижки (дисконту) (dis)*. Премія чи дисконт залежать від різниці процентних ставок за валютами.

Премія/дисконт розраховується за формулою:

$$pm/dis = \frac{S \times \Delta R \times D}{(B \times 100) + (R_b \times D)},$$

де S – курс «спот»;

ΔR – різниця процентних ставок (процентна ставка валюти котирування – процентна ставка бази котирування);

D – кількість днів періоду;
B – базова кількість днів у році (360-365);
R_b – процентна ставка бази котирування.

При котируванні форвардного курсу, як і при котируванні валютних курсів та процентних ставок, використовуються так само стандартні позначення.

Наприклад, котирування тримісячного форвардного курсу долара до британського фунта стерлінгів матиме такий вигляд: GBP/USD 3 m fwd 1,4538.

Як валютні курси, так і процентні ставки мають дві сторони котирування – *bid* та *offer*, отже, зрозуміло, що розрахувати двостороннє котирування форвардного курсу необхідно із застосуванням відповідних сторін котирування валютного курсу та процентних ставок:

$$pm/dis_{bid} = \frac{S_{bid} \times (R_{C bid} - R_{B offer}) \times D}{(B \times 100) + (R_{B offer} \times D)},$$

$$pm/dis_{offer} = \frac{S_{offer} \times (R_{C offer} - R_{B bid}) \times D}{(B \times 100) + (R_{B bid} \times D)},$$

де S – курс «спот» (відповідно *bid* та *offer*);

R_C – процентна ставка валюти котирування (відповідно *bid* та *offer*);

R_B – процентна ставка бази котирування (відповідно *bid* та *offer*);

D – кількість днів у періоді;

B – 360 або 365.

Якщо процентна ставка за валютою, яка є базою котирування, вища за процентну ставку за валютою котирування, то курс форвард буде нижчим за курс «спот», відповідно форвардні пункти будуть відніматися від курсу «спот» (валюта буде котируватися на форвардному ринку з *дисконтом*).

Якщо процентна ставка за валютою, яка є базою котирування, нижча за процентну ставку за валютою котирування, то курс форвард буде вищим за курс «спот» (валюта буде котируватися на форвардному ринку з *премією*).

Якщо процентні ставки валюти бази і валюти котирування збігаються, то форвардний курс дорівнюватиме курсу «спот» на дату укладення угоди.

Форвардний валютний курс (європейські котирування) розраховують за формулою:

$$\Phi/K(B/\$) = C/K(b/\$) \times \frac{1 + rB \times \frac{t}{B}}{1 + r\$ \times \frac{t}{B}},$$

де $\Phi/K(B/\$)$ – форвардний курс даної валюти до долара США;

$C/K(b/\$)$ – «спот-курс» валюти до долара США;

rB – процентна ставка за даною валютою;

$r\$$ – процентна ставка за доларами США;

t – форвардний період у днях;

B – база розрахунку в днях (360 або 365).

Форвардний курс розраховується додаванням репорту до касового курсу або відніманням депорту від нього.

Котирування форвардного курсу має вигляд:

EUR/USD 0,9530 – 0,9540
1 m frd 10 20

Якщо форвардні пункти *bid* вищі за форвардні пункти *offer*, то має місце дисконт, якщо пункти *bid* нижчі за *offer* – то премія (долар котирується до євро з премією).

Дата валютування форвардних угод

Пряма (*straight dates* або *flat dates*) – стандартні періоди 1, 2, 3, 6 місяців, 1 рік. Якщо при укладанні форвардної угоди outright визначаються стандартні терміни, а дата спот припадає на останній день місяця, тоді для визначення дати валютування діє правило останньої дати місяця (*end of month rule*).

Коротка дата (*short dates*) – до одного місяця (1 день, 1 тиждень, 2 тижні).

Ламана дата (*broken dates*) – дата валютування не збігається зі стандартними термінами.

Курс аутрайт – невідкладний курс, в якому враховані премія чи знижка. У разі наявності премії валюта на строк дорожча, ніж готівковий курс, за наявності знижки – дешевша. Якщо є значення премії і дисконту, можна розрахувати курс аутрайт.

Форвардні пункти – це абсолютні пункти даного валютного курсу (в одиницях валюти котирування), на які коригується курс спот при проведенні форвардних операцій.

Курс аутрайт на купівлю чи продаж валюти можна визначити:

$$K_{ф. куп} = K_{с. куп} + П(-Д),$$

де $K_{с. куп}$ – «спот-курс» на купівлю валюти;

$П$ – премія;

D – дисконт.

$$K_{ф. прод} = K_{с. прод} + \Pi(-D),$$

$K_{с. прод}$ – «спот-курс» на продаж валюти.

Для розрахунку *форвардних крос-курсів* застосовують ті ж правила, що й для знаходження крос-курсів «спот», тобто необхідно перемножити або розділити доларові форвардні курси валют.

На практиці трапляється й так, що платіж за зовнішньоторговельною операцією, що лежить в основі укладення форвардної угоди, відміняється або, що трапляється частіше, переноситься на пізніший термін (наприклад, якщо експортер затримав поставку). Якщо клієнт не може виконати своїх зобов'язань за форвардною угодою, то він має закрити цю угоду на ринку «спот»

Закриття форвардного валютного контракту – ситуація, коли одна із сторін контракту або не може, або не бажає виконати свої зобов'язання за цим контрактом. Закриття форвардного контракту може бути повним або частковим.

Повне закриття існує, коли клієнт виявляє, що:

а) він не може отримати іноземну валюту, яку він за контрактом повинен продати банку;

б) йому більше не потрібна іноземна валюта, яку він за контрактом повинен купити у банку.

Часткове закриття банк здійснює, коли клієнт виявляє, що:

а) він не може отримати повну суму іноземної валюти, яку він за контрактом повинен продати банку;

б) йому більше не потрібна вся іноземна валюта, яку він за контрактом повинен купити у банку.

Форвардне покриття можливе на період аж до п'яти років і навіть на триваліший період, але курси продажу та купівлі звичайно котируються на:

а) один місяць;

б) два місяці;

в) три місяці;

г) шість місяців;

д) дванадцять місяців.

Правила випуску форвардних контрактів в Україні

Метою форвардних валютних контрактів є *мінімізація ризиків* зумовлених змінами курсів валют на ринку. Рівень ризику за форвардними валютними контрактами становить різницю між курсом валюти за форвардними валютними контрактом та ринковим спот-курсом на дату розрахунків за цим контрактом.

Форвардні валютні контракти укладаються на первинному ринку за стандартною формою, що відповідає чинному законодавству України.

Покупцями і продавцями форвардних валютних контрактів можуть бути банки-резиденти та банки-нерезиденти України.

Первинним продажем форвардного валютного контракту вважається така угода купівлі-продажу контракту, який не передує інший форвардний контракт, однією із сторін якого виступав покупець (продавець) цього контракту, а його предмет (сума іноземної валюти, дата поставки та здійснення платежу) збігаються з цим форвардним контрактом.

За умови первинного продажу форвардного валютного контракту підлягають заповненню такі реквізити:

- номер контракту;
- місце та дата укладання;
- офіційні назви та реквізити сторін;
- вид та сума валюти, що є предметом укладання контракту;
- процентні ставки та курс валюти контракту;
- дати платежу та поставки валюти;
- інші реквізити, що визнають права і відповідальність сторін.

Зміни та доповнення до форвардного валютного контракту оформлюється у письмовій формі і з моменту підписання є невід'ємною частиною цього форвардного контракту.

Правила обігу форвардних контрактів в Україні

Продаж (передача) зобов'язань за форвардним контрактом іншим особам здійснюється **продавцем лише за умови згоди покупця** форвардного контракту у будь-який час до закінчення строку дії (ліквідації) форвардного контракту.

Продаж (передача) зобов'язань за форвардним контрактом іншим особам, включаючи продавця такого форвардного контракту, може бути здійснена покупцем без погодження з іншими сторонами у будь-який час до закінчення строку дії (ліквідації) форвардного контракту.

Зміни до форвардного валютного контракту вносяться покупцем чи продавцем контракту у разі згоди на це обох сторін контракту. У змінах до форвардного вказуються:

- номер та дата укладання контракту, до якого вносяться зміни:

- порядковий номер та дата внесення змін до контракту;
- реквізити і назва попереднього покупця (продавця) форвардного контракту та особи, яка набуває його повноважень;

- ціна продажу форвардного контракту;
- умови реалізації форвардного контракту;
- дата поставки;
- строк здійснення платежу.

Розірвання угоди по форвардному контракту здійснюється за відмови від зазначеної угоди однієї із сторін і згоди іншої сторони, або у випадках, передбачених чинним законодавством України.

Ефективність форвардних контрактів

Форвардний курс завжди вищий або нижчий за курс «спот». Це свідчить про можливі витрати або дохід від форвардного покриття. Клієнт банку, котрий укладає угоду на купівлю валюти, що котирується на форвардному ринку з дисконтом, одержує дохід, а при купівлі валюти, що котирується з премією, – несе витрати. І навпаки: продаючи валюту, що котирується з дисконтом, клієнт отримує дохід, а валюту, яка котирується з премією, – несе витрати. Зрозуміло, що поняття витрат/доходів від форвардного покриття є лише умовним, адже в основі розрахунку форвардних пунктів лежить різниця процентних ставок, проте ці витрати/дохід можуть бути розраховані за такою формулою: Саме такими будуть витрати або дохід і при застосуванні для хеджування валютного ризику ринку депозитів безпосередньо. Якщо з метою використання різниці процентних ставок розмістити депозит у валюті з вищою процентною ставкою, а валютний ризик хеджувати форвардним контрактом, то дохід від цієї операції буде нульовим (дохід від депозитної операції буде компенсований витратами форвардного покриття). Форвардний валютний курс використовується у валютних «свопах» та валютних ф'ючерсах.

ТЕМА 7. Операції – валютні опціони та валютні ф'ючерси

Студент повинен:

- ✓ визначити поняття валютного опціону та ціни виконання валютного опціону;
- ✓ надати характеристику типам валютних опціонів;
- ✓ з'ясувати методику прийняття рішення за валютним опціоном;
- ✓ розкрити поняття валютного ф'ючерсу;
- ✓ провести порівняльну характеристику ф'ючерсних, форвардних та опціонних угод;
- ✓ ознайомитися з умовами виконання ф'ючерсних контрактів згідно із законодавством України;
- ✓ проаналізувати ефективність ф'ючерсних угод, необхідність та перспективи розвитку ринку валютних ф'ючерсів.

7.1 Визначення та типи валютного опціону

В останні роки значного поширення набули операції з опціонами.

Опціонні угоди – двостороння угода про передачу прав (для покупця) і зобов'язань (для продавця) купити чи продати визначений актив за фіксованим курсом в узгоджену дату або термін.

Предметом опціону можуть бути як матеріальні активи, так і фінансові: *акції, фондові індекси, облигації, валюти, валютні ф'ючерси та ін.* (рис. 7.1).

Валютний опціон – двостороння угода про передачу прав (для покупця) і зобов'язань (для продавця) купити чи продати визначену суму іноземної валюти за фіксованим курсом в узгоджену дату або термін.

Валютним опціоном є своєрідною формою термінової угоди двох сторін – продавця і власника опціону, внаслідок якої власник опціону отримує право, а не зобов'язання, купити у продавця опціону або продати йому заздалегідь визначену суму однієї валюти в обмін на іншу

(або на національну грошову одиницю) за обумовленим валютним курсом чи за курсом, визначеним на день обміну. Такий фіксований курс називають **ціною виконання**. Валютний опціон є більш дорогим, але і більш гнучкий фінансовий інструмент відносно форвардного контракту. Він частіше використовується у випадку невизначеності і нестабільності на валютному ринку.

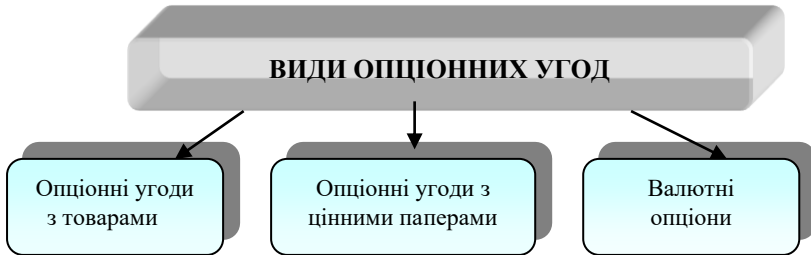

Рис. 7.1 Види опціонних угод

Власник опціону має право реалізувати опціон або відмовитися від нього залежно від того, наскільки сприятливими для нього будуть коливання валютного курсу.

Продавець опціону зобов'язаний виконати валютну операцію за курсом обміну (ціною виконання), встановленим за опціонною угодою, та забезпечити власникові опціону виконання умов угоди до завершення встановленого терміну. Якщо угоду здійснено, вживають терміни «опціон здійснено» або «опціон виконано».

Валютний опціон – це не одне й те саме, що форвардні валютні опціонні контракти. Термін «опціон» перекладається як «вибір». Опціон дає право, а не обов'язок, на придбання або продаж обумовленої кількості іноземної валюти за вказаним в угоді курсом протягом визначеного строку. Він дає можливість одній зі сторін угоди виконати угоду або відмовитися від її виконання. А форвардний опціонний контракт укладається на придбання або продаж певної кількості іноземної валюти за визначеним наперед курсом у майбутньому. Він неодмінно має бути виконаний, оскільки це обов'язковий контракт.

Законом України «Про оподаткування прибутку підприємств» дається визначення валютного опціону як документа, який засвідчує «... право придбати (продати) ... кошти на визначених умовах у майбутньому, з фіксацією ціни на час укладення такого опціону або на час такого придбання за рішенням сторін контракту». Також визначено, що продавець опціону «... несе безумовне і безвідкличне зобов'язання

щодо продажу ... коштів на умовах укладеного опціону...». Покупцеві надано право на відмову від виконання опціону у будь-який момент.

Доцільність використання опціонів:

1. якщо час і сума валютних надходжень чітко не визначені;
2. з метою захисту експортних та імпортних потоків товарів, чутливих до зміни цін;
3. у разі публікації прейскурантів на свої товари в іноземній валюті;
4. з метою підтримки комерційної пропозиції на укладення контракту, оціненого в іноземній валюті;
5. у разі потреби забезпечення одночасного страхування від комерційних і валютних ризиків.

Валютний опціон являє собою договір між двома брокерами (дилерами). За таким договором один брокер (дилер) випишує та продає опціон, а другий купує його та отримує право протягом обумовленого у вимогах опціону строку або купити за встановленим курсом (**страйк-ціна**) визначену кількість валюти в особи, яка виписала опціон (**опціон на купівлю**), або продати цю валюту даній особі (**опціон на продаж**).

Залежно від **місяця продажу** опціони поділяють на:

➤ **біржові**, що вільно перебувають в обігу, тобто їх продають і купують опціонні біржі, які є своєрідними фінансовими інститутами (Лондонська фондова біржа, Європейська опціонна біржа в Амстердамі, Філадельфійська, Чиказька, Монреальська). Можуть бути в обігу на вторинному ринку, вільно купуватися і продаватися третіми особами до завершення терміну використання. Ці опціони стандартизовані за певними видами валют (німецькі марки, фунти стерлінгів, швейцарські та французькі франки, японські єни, євро, які котируються відносно долара), сумами й термінами виконання;

➤ **позабіржові** продаються і купуються покупцем і банком, як правило за індивідуальною угодою на договірних засадах і за специфікацією, що відповідає вимогам покупця.

Типи валютних опціонів:

▪ **колл** (*call option*) – право купувати певну суму валюти за фіксованим курсом (*strike price*) у встановлену дату виконання (рис. 7.2);

▪ **пут** (*put option*) – право продавати певну суму валюти за фіксованим курсом (*strike price*) у встановлену дату виконання (рис. 7.3);

▪ **пут – колл** (*put – call*) – право продавати чи купувати певну суму валюти за фіксованим курсом (*strike price*) у встановлену дату виконання (але не купувати і продавати одночасно).

Механізм здійснення опціонного контракту

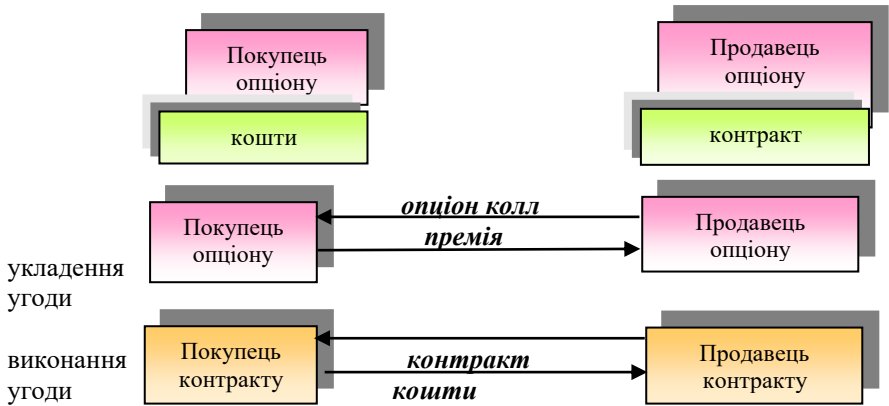

Рис. 7.2 Опціон на купівлю (колл)

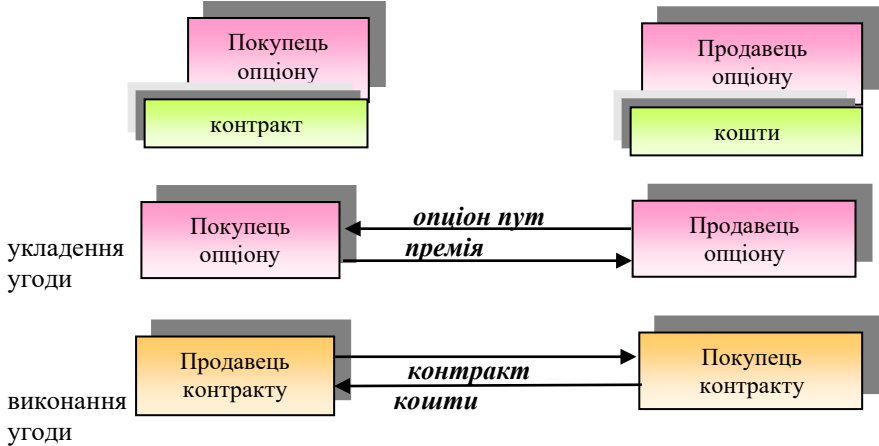

Рис. 7.3 Опціон на продаж (пут)

Опціони «колл» використовують переважно:

- з метою хеджування короткої валютної позиції;
- в разі, коли валютний курс має стійку тенденцію до підвищення;
- для перепродажу з метою одержання прибутку.

Опціони «пут» використовують переважно:

- з метою хеджування довгої валютної позиції;
- тоді, коли валютний курс має стійку тенденцію до зниження;
- з метою хеджування очікуваних надходжень і продажу

валюти.

Ціна, яку платить покупець опціону його продавцеві за право виконання опціонного контракту, називається **премією опціону**.

Вартість купівлі опціону (премія) визначається як відсоток від суми опціонної угоди або як абсолютна сума за одиницю валюти і сплачується під час продажу опціону задовго до завершення опціонної угоди незалежно від того, буде вона взагалі здійснена чи ні. Премія є договірною величиною і залежить від обсягів купівлі-продажу валют, виду валют, поточного валютного курсу та ціни виконання опціону. Опціон вигідніше використовувати у тому випадку, коли коливання валютних курсів перевищують розмір сплаченої премії. Але, якщо сума премії дуже велика, покупцю доцільно виконати опціон, щоб мінімізувати валютні ризики.

Датою закінчення опціону називають дату, на яку опціон може бути виконаний, проданий або куплений, а **ціною виконання** – ціну, за якою відбувається поставка базового активу.

Опціонний курс – ціна, за якою можна купити (*call*) чи продати (*put*) об'єкт опціонної угоди, тобто валюту (*strike price*). Наприклад, якщо підприємство, купивши «пут» за гривні, отримує продати відповідну суму в американських доларах в обмін на гривню, то це доларовий «пут».

Якщо дві сторони уклали опціонний контракт, то певною мірою у привілейованому становищі перебуває все ж таки покупець. Якщо покупець опціону «колл» вирішує виконати його, то продавець повинен продати валюту. Аналогічно, якщо покупець опціону вирішує виконати його, продавець повинен придбати цю валюту. Таким чином, рішення з приводу виконання або невиконання опціону залишається за покупцем, який виконує опціон, якщо це йому вигідно, або не виконує, якщо не вигідно. За цю перевагу покупець сплачує продавцеві **премію**, яка залежить від тривалості опціону, різниці курсів при укладенні угоди та обумовлених у даній операції.

Премію можна розглядати як страхову, що забезпечує покупцю опціону захист від несприятливих змін курсу, а продавцю – компенсація за втрати від таких коливань. Адже, якщо для покупця валюти сприятливим є зниження курсу, то для продавця вигіднішим є його зростання. Якщо опціон виконано, продавець опціону «колл» повинен продати валюту власникові опціону, а продавець опціону «пут» має

купити валюту у власника опціону. Це є обов'язковою умовою виконання опціону (здійснення опціонної угоди).

Премія – ціна опціонної угоди.

Вартість купівлі опціону (премія) визначається як відсоток від суми опціонної угоди або як абсолютна сума за одиницю валюти і сплачується під час продажу опціону задовго до завершення опціонної угоди незалежно від того, буде вона взагалі здійснена чи ні.

Стилі опціонів

Європейський стиль означає, що опціон може бути виконаний тільки в останній день опціонного періоду (*на фіксовану дату*). Для цього стилю не існує додаткових варіантів вибору, оскільки ціна і дата виконання зафіксовані заздалегідь.

Американський стиль означає, що опціон може бути виконаний в *будь-який момент* протягом всього опціонного періоду.

Практичне застосування опціонних угод в Україні базується на використанні «європейського» стилю.

Якщо на день виконання опціону спот-курс буде нижчим за ціну виконання, вигідно здійснити опціон «*пут*», в якщо поточний курс перевищує ціну виконання – «*колл*».

Якщо опціон завершено, прибуток (збитки) визначають як різницю між ціною виконання та поточним курсом проданої або купленої валюти мінус премія. Для біржових опціонів ціна виконання визначається опціонною біржею на день закінчення дії опціону.

Загальним правилом визначення доцільності реалізації опціонного контракту є зіставлення ціни виконання опціону з поточним валютним курсом на день виконання. У цьому аспекті виділяють:

1) *виграшні опціони*:

– опціони *put* із ціною виконання, вищою за поточний валютний курс;

– опціон *call* із ціною виконання, нижчою за поточний валютний курс;

2) *нульові опціони*:

– опціони *put* і *call* з однаковими ціною виконання та поточним валютним курсом;

3) *програшні опціони*:

– опціони *put* із ціною виконання, нижчою за поточний валютний курс;

– опціони *call* із ціною виконання, вищою за поточний валютний курс.

Недоліки валютних опціонів:

- їх вартість;
- необхідність попередньої оплати;
- відсутність обігу позабіржових опціонів;
- опціони неможливо отримати для всіх валют, хоча поза біржові опціони доступні для будь-якої конвертованої валюти.

Перевагами використання опціонів є те, що власник опціону може уникнути значних збитків від ризиків змін валютних курсів заздалегідь зафіксувавши прийнятий для себе рівень обмінних курсів. Якщо таких різких коливань обмінних курсів на буде, а курси валют залишаються стабільними, власник опціону може відмовитися від його виконання, а його максимальні витрати в такому разі становитимуть лише суму, що дорівнює премії. Це й буде платою за страхування валютного ризику.

Основні **відмінні риси валютних опціонів** від звичайних *форвардних контрактів*:

- ✓ покупець (власник) опціону не зобов'язаний виконувати опціонний контракт;
- ✓ власник опціону сплачує продавцю опціону в момент придбання опціонного контракту визначену вартість опціону (премію);
- ✓ виконання опціону може бути здійснено протягом усього опціонного періоду, визначеного контрактом;
- ✓ прибутком від продажу опціону виступає його вартість, яку продавець одержує відразу після укладення опціонного контракту.

7.2 Порядок здійснення та можливості застосування термінових валютних ф'ючерсів

Торгівля валютними ф'ючерсами є своєрідною строковою валютною операцією, пов'язаною з хеджуванням валютних ризиків.

Ф'ючерсна угода – це стандартний документ, який засвідчує зобов'язання придбати (продати) кошти у визначений час і на визначених умовах у майбутньому, з фіксацією цін на момент виконання зобов'язань сторонами контракту.

Ця угода здійснюється на підставі підписання ф'ючерсного контракту або ф'ючерса за такою формою:

Час	№ клієнта
Ф'ючерс	
Учасник	Контрагент
Купівля	Продаж
Контракт	Строк поставки

Ціна	Кількість
Підпис	

Фінансовий ф'ючерс – це контракт на купівлю або продаж того або іншого фінансового інструменту за своєчасно узгодженою ціною протягом певного місяця у майбутньому (в певний день цього місяця (рис. 7.4).

Особливості фінансових ф'ючерсів:

- фінансові ф'ючерси торгуються тільки централізовано на біржах з дотриманням умов певних правил, шляхом відкритої пропозиції цін голосом;
- контракти надзвичайно стандартизовані, торгівля здійснюється на конкретні певні інструменти з поставкою в конкретні певні місяці;
- фактична поставка фінансових інструментів здійснюється через розрахункову палату, що гарантує виконання зобов'язань з контракту всіма сторонами;
- реальної поставки фінансових інструментів з фінансових ф'ючерсів, як правило, не відбувається;
- термінові фінансові угоди мають бути високоліквідними, бо інакше ф'ючерс перестає існувати;
- витрати на здійснення торгівлі ф'ючерсами відносно невеликі (торговці ф'ючерсами повинні виплатити грошову маржу дилерам біржі, щоб гарантувати виконання ф'ючерсних зобов'язань).

Валютні ф'ючерси – це строкові операції з купівлі та продажу стандартизованої суми іноземної валюти за узгодженим курсом.

Учасники ф'ючерсної угоди одержують право і зобов'язання конвертувати обумовлену стандартизовану суму певної валюти в іншу валюту в установленні терміни в майбутньому за курсом, визначеним на момент укладення угоди.

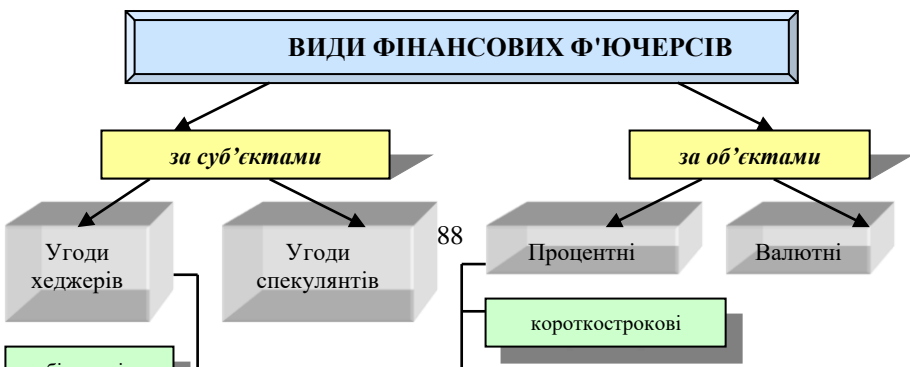

Рис. 7.4 Види фінансових ф'ючерсів

Відповідно до такої угоди її учасники одержують і право, й зобов'язання обміняти обумовлену стандартизовану суму певної валюти на іншу в установлені терміни в майбутньому за курсами, визначеними на момент укладення угоди. Ф'ючерсний контракт може перепродаватися покупцем, тобто переходити від одного покупця до іншого аж до вказаної дати виконання. Тому під час торгівлі ф'ючерсами важливо:

- ✓ передбачати зміну курсу валюти в майбутньому порівняно з датою її купівлі;
- ✓ постійно стежити за зміною курсу протягом усього строку дії ф'ючерса та, вловивши небажана тенденцію, своєчасно звільнитися від контракту.

Особливості ф'ючерсних угод:

- будь-яка сторона ф'ючерсного контракту має право відмовитися від його виконання виключно за наявності згоди іншої сторони контракту;
- покупець ф'ючерсного контракту має право продати такий контракт протягом строку його дії іншим особам без погодження умов такого продажу з продавцем контракту;
- стандартизована форма валютних контрактів зі спеціально обумовленою сумою валюти та стандартизованими датами валютування;

- правила випуску та обігу валютних деривативів поширюються також на ф'ючерсні валютні контракти;
- торгівля ф'ючерсами здійснюється тільки на біржовому ринку.

Основні **цілі** ф'ючерсних угод:

- 1) дають змогу інвесторам застрахуватися від несприятливих змін цін на ринку «спот» у майбутньому (**операції хедерів**);
- 2) дозволяють **спекулянтам** відкривати позиції на великі суми під незначне забезпечення. Чим значніше коливаються ціни на фінансові інструменти, які покладені в основу ф'ючерсного контракту, тим більший обсяг попиту на ці ф'ючерси з боку хеджерів.

Спекуляції на ф'ючерсному ринку поділяють на **три типи**:

- 1) **арбітраж** – отримання прибутку з практично нульовим ризиком за рахунок тимчасового порушення рівноваги цін між ринком «спот» і ф'ючерсів;
- 2) **торгівля спредами** – отримання прибутку за рахунок зміни різниці цін між різними ф'ючерсними контрактами;
- 3) **відкриття позицій** – купівля або продаж ф'ючерсних контрактів з метою отримання прибутку від абсолютної зміни рівня відсоткових ставок або валютних курсів.

Ф'ючерсні контракти, в основі яких є різні види базових активів, мають свої (теоретичні) особливості в ціноутворенні. Але загальним є те, що котирування ф'ючерсного контракту вище від поточної ціни базового активу називають терміном *контанго*, а котирування нижче ціни базового активу – *беквардейшн*.

Вартість валютних ф'ючерсів оцінюють виходячи з принципу паритету валютних курсів і процентних ставок.

Механізм торгівлі ф'ючерсами

Ефективність ф'ючерсних контрактів полягає у тому, щоб купувати контракти за більш низькою ціною, а продавати – за більш високою ціною.

Клієнт, який бажає купити або продати валюту, звертається до брокера біржі та укладає з ним договір доручення про брокерське обслуговування.

При здійсненні угод з ф'ючерсними контрактами клієнт може залишати різноманітні види замовлень на угоду (що називаються ордерами). Існує велике число різноманітних видів ордерів.

Для гарантії виконання взятих на себе зобов'язань з учасників угоди біржа бере заставу – певну суму від розміру ф'ючерсного контракту. Розмір застави коливається від 10 до 20%.

Наявність застави означає, учасник відкриває позицію, яка має поточну і розрахункову ціни.

Поточною ціною позиції є ціна її відкриття, якщо вона відкрита у поточний торговий день, або ціна останнього перерахунку ціни відкритої позиції, якщо вона відкрита в попередні торгові дні.

Розрахункова ціна позиції – це вартість ф'ючерса на кінець торговельної сесії, що визначається котирувальною комісією.

Застава (депозит) повертається клієнту у разі виграшу після купівлі або продажу валюти, тобто після виконання своїх зобов'язань, або в разі укладення нової угоди з протилежної сторони, тобто закриття позиції.

У разі програшу клієнту повертається різниця між заставою та збитком. Якщо витрати перевищують заставу, клієнт повинен її погасити. Виграшем або програшем учасника угоди є *маржа* від угоди.

Якщо витрати перевищують заставу, клієнт повинен її погасити.

Заставні кошти клієнта можуть бути реалізовані, якщо закінчився строк дії заставних коштів; втрати клієнта перевищують встановлений процент від ціни заставних коштів (наприклад, 40%); виникає загроза різкого знецінення заставних коштів.

Заставні кошти реалізуються за ринковим курсом, про що складається акт за підписом посадової особи біржі. Отриманні від реалізації застави кошти надходять на особистий рахунок клієнта за мінусом накладних затрат біржі. Клієнта повідомляють про можливість реалізації заставних коштів не менш як за два дні.

Кількість відкритих позицій кожного учасника торгів дорівнює абсолютній величині різниці між числом проданих і куплених ним ф'ючерсних контрактів. Виграшем або програшем учасника угоди є маржа від угоди.

Курс валюти на день виконання ф'ючерсного контракту на біржі приймається той, який котирується в цей день на Українській або Кримській міжбанківській валютній біржі. При відкритті позицій маржа кожного учасника ф'ючерсних торгів дорівнює різниці між цінами контрактів в угоді, де він був продавцем, та в угоді, де він був покупцем.

Маржа нараховується і в тому разі, якщо учасник ф'ючерсних торгів не здійснив угод на поточній торговій сесії, але мав відкриття позиції на її початок.

Маржа – це різниця між курсами валют на день відкриття і закриття позиції або на день виконання контракту.

Для ф'ючерса *на купівлю валюти* маржа розраховується:

$$M = K \times (C_b - \text{Спок}),$$

де M – величина маржі в гривнях;

K – обсяг угоди за ф'ючерсом (кількість валюти), \$;

C_b – курс \$, який котирується на Міжбанківській валютній біржі на день закриття позиції (продаж ф'ючерса), грн./\$;

Спок – курс \$ на купівлю валюти в угоді за ф'ючерсом, грн./\$.

Для ф'ючерса **на продаж валюти** маржа розраховується:

$$M = K \times (C_{пр} - C_b),$$

де $C_{пр}$ – курс \$ на продаж валюти в угоді за ф'ючерсом, грн./\$.

Основою для одержання прибутку чи виникнення збитків є різниця між поточними і узгодженими за ф'ючерсною угодою валютними курсами. Таку різницю називають **базисом**.

$$B_p = K_c \times \frac{(C_d - C_v)}{100} \times \frac{D}{365},$$

де B_p – базис рівноваги;

K_c – курс спот;

C_d – доларова відсоткова ставка за депозитами;

C_v – відсоткова ставка за депозитами для валюти, що обмінюється на долари США;

D – тривалість періоду між укладенням і здійсненням угоди, днів.

$$C_p = K_c + B_p,$$

де C_p – ціна (вартість) ф'ючерсу;

K_c – курс спот валют;

B_p – базис рівноваги.

Загальним правилом купівлі-продажу ф'ючерсів є зрівняння поточної ціни ф'ючерсу C_f та ціни рівноваги C_p .

Якщо $C_f > C_p$, то слід очікувати зниження ринкової ціни і збільшення обсягів продажу ф'ючерсів.

Якщо $C_f < C_p$, ринкова ціна почне поступово підвищуватися і можна очікувати збільшення обсягів купівлі ф'ючерсів і продажу валюти за поточним курсом.

Ринок ф'ючерсних контрактів має **переваги**:

- ✓ управління ризиками шляхом хеджування;
- ✓ «прозорість» цін.

Хеджери використовують ф'ючерсні контракти для перекладання небажаного для них цінового ризику на інших, звичайних спекулянтів, які приймають на себе цей ризик з метою одержання прибутку. Якщо б ф'ючерсних ринків не існувало, то ціновим ризиком

неможливо було б ефективно управляти.

«Прозорість» цін означає, що ринок спроможний виявляти істинні рівноважні ціни. На ринку ф'ючерсних контрактів здійснюється централізована торгівля, де інформація про попит і пропозицію на даний товар доступній усім учасникам ринку, що діють на основі цієї інформації і, таким чином, сприяють досягненню рівноважних цін на даний товар.

Оскільки форвардні контракти укладаються на міжбанківському валютному ринку, а не на валютній біржі, то вони не мають зовнішнього гаранта (біржу) та відповідальність за виконанням зобов'язань лежить на сторонах угоди.

Особливості форвардних та ф'ючерсних контрактів та ринків наведено у таблицях 7.1 та 7.2.

За форвардними контрактами прибутки та збитки розраховуються наприкінці строку дії контракту, а за ф'ючерсними контрактами – щодня.

Визначення різниці між опціонами та ф'ючерсами.

Покупець (продавець) ф'ючерса зобов'язується сплатити і отримати (*отримати оплату і поставити*) той чи інший товар у майбутньому за раніше узгодженою ціною.

Власник же опціону має право, а не зобов'язання, купити або продати (*залежно від типу опціону*) ту чи іншу кількість фінансових інструментів у визначений час або до визначеного часу в майбутньому. Якщо покупець бажає використати свій опціон, то продавець зобов'язаний виконати його. Для отримання цього права покупець опціону сплачує премію.

Таким чином, купивши ф'ючерсний контракт, покупець повністю несе ризик несприятливої для нього зміни ціни з необмеженими збитками. У випадку з опціонами, якщо ціна товару змінилася у несприятливий для покупця бік, то його ризик обмежений тільки сплаченою ним премією.

Опціони торгуються як на біржі, так і на позабіржовому ринку. Особливості ф'ючерсного та форвардного ринків та контрактів наведено у таблицях 7.1, 7.2.

Таблиця 7.1 – Особливості ф'ючерсного та форвардного ринків

Критерій	Ф'ючерсний ринок	Форвардний ринок
Учасники	Банки, корпорації, фінансові центри, індивідуальні інвестори, спекулянти	Банки та великі корпорації. Доступ для невеликих фірм та індивідуальних інвесторів обмежений

Метод спілкування	Учасники угод не знають один одного	Один контрагент угоди знає іншого
Посередники	Учасники угод діють через брокерів	Звичайно учасники угод мають справу один з одним
Місце та метод угоди	В операційному залі бірж за допомогою жестів і відгуків	На міжбанківському валютному ринку по телефону або телексу
Характер ринку та кількість котирувань валюти	Односторонній ринок: учасники угоди є або продавцями, або покупцями; відповідно котирується один курс валюти (покупця або продавця)	Двосторонній ринок і котирування двох валют курсів валюти (покупця і продавця)
Спеціальний депозит	Для покриття валютного ризику учасники зобов'язані внести гарантійний депозит у кліринговий дім	Гарантійний депозит не потрібний, якщо угоди між банками здійснюються без посередників
Сума угоди	Стандартний контракт (наприклад, 120 тис дол. США)	Будь-яка сума за домовленістю учасників
Поставка валюти	Фактично по невеликій кількості контрактів (звичайно 1%, рідше 6% угод)	По більшості угод (95%)
Валютна позиція	Усі валютні позиції (короткі та довгі) легко можуть бути ліквідовані	Закриття або переведення форвардних позицій не можуть бути легко здійснені

Таблиця 7.2 – Особливості ф'ючерсних та форвардних контрактів

Критерій	Ф'ючерсні контракти	Форвардні контракти
Місце обігу	Біржовий	Позабіржовий
Умови виконання	Легко анулюється	Обов'язковий і нерозривний
Суми контракту	Стандартизована та фіксована суми валюти	Різні
Дата валютування	Стандартизована	Різні
Виплата грошей	Попередня сплата маржі	При виконанні угоди
Фіксація цін продажу	На момент виконання зобов'язань сторонами контракту	Під час укладення
Гарантія виконання зобов'язань	Надає розрахункова палата біржі	Немає
Розрахунки по прибутках та збитках	Щодня	У кінці строку дії контракту
Валюта	Долар США, японська єна	Усі основні валюти

ТЕМА 8.
Валютні операції
«своп»

Студент повинен:

- ✓ визначити поняття валютної операції «своп»;
- ✓ з'ясувати техніку здійснення валютного «свопу» для базової валюти та для валюти котирування;
- ✓ надати порівняльну характеристику операцій «своп» з чистими терміновими угодами;
- ✓ з'ясувати практику використання «свопу» та валютного арбітражу на валютному ринку України.
- ✓ розкрити проблеми розвитку валютного ринку «своп» в Україні.

8.1 «Своп» як фінансовий інструмент управління активами і пасивами банку

Різновидом валютних операцій, які поєднують поточні і строкові операції, є угоди «своп» (swap).

«Своп» – це валютна операція, яка поєднує купівлю-продаж двох валют на умовах негайної поставки з одночасною контругодою на відповідний термін з тими самими валютами. При цьому домовляються про зустрічні платежі два партнери (банки).

За операціями «своп» поточна операція здійснюється за курсом «спот», який у зустрічній угоді (строковій) коригується з урахуванням премії або дисконту, залежно від руху валютного курсу. При цьому клієнт має економію на маржі – різниці між курсами продавця і покупця за поточною угодою. Операції «своп» вигідні для банків: вони не створюють відкритої позиції (купівля покривається продажем), тимчасово забезпечують необхідною валютою без ризику, який пов'язаний зі зміною її курсу.

Операція «своп» може проводитися з одним контрагентом, тобто обидві конверсійні операції здійснюються з тим самим банком. Однак можна називати «свопом» комбінацію двох протилежних конверсійних угод із різними датами валютування на однакову суму, укладених із різними контрагентами.

Основні умови здійснення «свопових» контрактів:

- фіксація валютного курсу на майбутній період;
- забезпечення зустрічних грошових потоків.

Валютні «свопи» поділяють на **«свопи» з фіксованими ставками** та **свопи з плаваючими ставками (процентні свопи)**:

- **«свопи» з фіксованими ставками**, що являють собою комбінацію конверсійних угод з різними датами валютування (більш відомі як валютні свопи (*currency swap*));

- **«свопи» з плаваючими процентними ставками (процентні або валютно-процентні «свопи»)**, що являють собою обмін активами або зобов'язаннями (вираженими в одній або в різних валютах). Вони переважно використовуються на ринку капіталів.

«Своп» з фіксованими ставками валют може укладатися двома **способами**:

- як комбінація двох протилежних конверсійних угод на однакову суму з різними датами валютування;

- як дві зустрічні депозитні угоди на еквівалентні суми валют.

Валютні «свопи» класифікують за кількома **ознаками**:

1. За термінами укладення:

- *простий «своп» (стандартний)* – перша конверсійна угода укладається на умовах «спот», а зустрічна операція – на умовах форвард (наприклад, «свопи» типу спот/тиждень (spot/week), спот/місяць (spot/month) і т. д.);

- *«своп» форвард/форвард* – перша конверсійна угода укладається на умовах форвард, а зустрічна операція – теж на умовах форвард, але на більш тривалий термін;

- *«своп» із датами валютування до «спота»* – перша конверсійна угода укладається з датою валютування до «спота», а зустрічна операція – на умовах «спот» («свопи» типу тому/некст (tom/next), тод/некст (tod/next) і тод/спот (tod/spot)).

2. За типом укладання:

- *«своп» типу buy/sell (b/s)* – якщо в першій конверсійній операції валюта купується, а в зустрічній операції – продається;

- *«своп» типу sell/buy (s/b)* – якщо в першій конверсійній операції валюта продається, а в зустрічній операції – купується.

Класичні «свопи» залежно від послідовності виконання операцій «спот» і «форвард» поділяються на:

- *репорт* – це продаж валюти на умовах «спот» і одночасно купівля на умовах «форвард»;

- *депорт* – купівля валюти на умовах «спот» і продаж на умовах «форвард».

Операція, коли купівля (продаж) валюти здійснюється на основі двох угод за курсом аутрайт, називається *форвард-форвард*, або **форвардний «своп»**.

Як правило, «свопи» укладаються на термін до 1 року.

8.2 Котирування валютного «свопу»

Котируються «свопи» так само, як і форвардні угоди, – форвардні пункти є котируванням і свопу, і форвардної операції для даного періоду (звідси їх друга назва: «своп-пункти» – (*swap points, swap rate*)). Тому при котируванні «свопу» досить зазначити тільки форвардні («своп») пункти для відповідного періоду у вигляді двостороннього котирування. На ринку операцій «своп» теж використовується термін «спред». Розмір спреду залежить від тих самих умов, що й при конверсійних операціях. Ринок «свопів» дуже поширений у міжнародній практиці, там теж існують попит та пропозиція, але котирування змінюється не так часто, як на ринку конверсійних операцій.

Для класичних угод «своп» (*репорт і депорт*) застосовуються

два валютні курси – «спот» і «аутрайт». Останній визначається за стандартною методикою: курс «спот» плюс (мінус) форвардна маржа (премія або дисконт).

Оскільки *стандартні угоди «своп»* містять дві угоди (одна – «спот», інша – «аутрайт»), що укладаються одночасно з одним банком-контрагентом, то в своїх курсах вони мають спільний курс «спот». Один курс «спот» використовується у першій конверсійній операції з датою валютування «спот», інший – з метою отримання курсу «аутрайт» для зворотної конверсії. Таким чином, різниця в курсах для двох угод спостерігається лише у форвардних пунктах на конкретний період.

Ці форвардні пункти і є котируванням «своп» для даного періоду. Тому при котируванні «свопу» достатньо прокотирувати тільки форвардні (своп) пункти для відповідного періоду у вигляді двостороннього котирування.

Короткі «свопи» котируються аналогічно стандартним «свопам» у вигляді форвардних пунктів для відповідних періодів («овернайт» o/n, «том-нект» t/n). При цьому курси угоди обчислюються відповідно до правил розрахунку курсу «аутрайт» для дати валютування до «споту»:

а) у разі зростаючих зліва направо форвардних пунктів (базова валюта котирується з премією) обмінний курс для першої угоди «свопу» (до «споту») має бути нижчим за валютний курс обміну для другої угоди (на «споті»);

б) у разі зменшення форвардних курсів зліва направо (базова валюта котирується з дисконтом) обмінний курс для першої угоди має бути нижчим, ніж для другої.

При цьому поточний валютний курс «спот» можна використовувати як для дати валютування (до «споту»), так і для дати закінчення «свопу» (безпосередньо на «споті»). Головне, щоб різниця двох курсів складала величину форвардних пунктів для відповідного періоду. Дата «спот» тут завжди буде форвардною (тобто віддаленішою датою).

Операції «своп» **використовуються** для:

- здійснення комерційних угод, які дають змогу уникнути збитків при конвертації валют;
- придбання банком необхідної валюти без ризику (на основі покриття контругодою) для забезпечення міжнародних розрахунків, диверсифікації валютних резервів;
- взаємного міжбанківського кредитування в двох валютах
- отримання можливості залучати кошти за фіксованою ставкою, коли доступ на ринок облігацій неможливий;

- залучення коштів за ставкою, нижчою за ту, яка у дійсний час склалася на ринку облігацій чи кредитному ринку;
- переструктурування портфеля зобов'язань без додаткового залучення нових коштів чи зміни структури балансу;
- переструктурування портфеля активів без додаткових вкладів;
- страхування банками активів і зобов'язань.

Угоди «своп» укладаються за тим самим алгоритмом, що й конверсійні та депозитні угоди. Оскільки угода аутрайт являє собою по суті звичайну конверсію з датою валютування іншою, ніж «спот», то різниця є тільки в формі запиту та котируваннях.

Ключовими словами для укладання угоди «своп» є: «*I buy and sell*» (я купую та продаю) або «*I sell and buy*» (я продаю та купую). На відміну від звичайної конверсійної угоди, тут використовуються два обмінні курси для двох конверсій, з яких перший курс належить до ближчої дати валютування, а другий – до форвардної, тобто віддаленішої дати.

Оскільки угода «своп» складається з двох конверсійних угод у зворотних напрямках, то платіжні інструкції для обох контрагентів включають вказування на банки-кореспонденти для рахунків ностро в обох валютах.

Варіанти анулювання угоди «своп»:

- викуп «свопу» – повний розрахунок за угодою або здійснення узгоджених компенсаційних виплат;
- резервування «свопу» шляхом укладення зворотної угоди «своп»;
- переуступка прав на основі підписання зобов'язань за «свопом», коли одна із сторін (за згодою іншої сторони) знаходить нового партнера і забезпечує його коштами для здійснення переданих зобов'язань з урахуванням зміни валютного курсу і процентних ставок упродовж періоду до завершення дії угоди «своп».

Укладення угод «своп» значно дешевше для маркет-тейкерів, ніж укладення форвардних контрактів у разі пролонгації валютної позиції. Керування активами та зобов'язаннями базується на використанні переваг, які окремі позичальники можуть одержати на різних валютних ринках. Так, згідно зі схемою угоди «своп» кожний позичальник має можливість одержати певну сумувалюти значно дешевше, ніж якби він брав кредит на валютному ринку.

Хеджування валютних ризиків за допомогою валютних «свопів» здійснюється через:

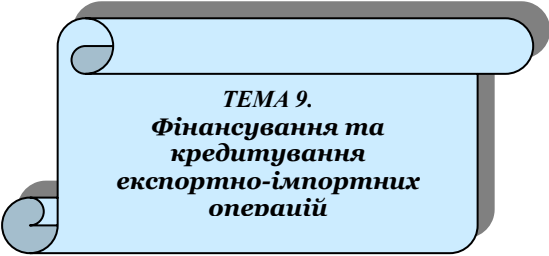
- фіксацію валютного курсу на майбутній період;

- організацію зустрічних грошових потоків.

Угоди «своп» насамперед є міжбанківськими операціями і мають багато спільного з операціями форвард. На практиці операції «своп» використовуються значно частіше, ніж прості форвардні операції.

Переваги у використанні угод «своп» перед *форвардними угодами*:

- при здійсненні валютного «свопу» значно зменшується валютний ризик, оскільки він розподіляється між учасниками угоди – фіксується курс форвардної угоди, а позиція кожного з учасників угоди «своп» дорівнює нулю;
- використання «свопів» дає можливість забезпечити хеджування довгострокових операційних та економічних ризиків. Щодо руху фінансових потоків угоди «своп» можна розглядати як співвідношення короткої та довгої валютних позицій.

ТЕМА 9.
Фінансування та
кредитування
експортно-імпортних
операцій

Студент повинен:

- ✓ розкрити короткострокові та довгострокові методи кредитування і фінансування експортних та імпортних операцій;
- ✓ розглянути традиційні способи банківського кредитування;
- ✓ визначити проблеми розвитку традиційних методів фінансування та кредитування на Україні;
- ✓ з'ясувати нетрадиційні способи банківського та позабанківського фінансування;
- ✓ окреслити законодавчі умови здійснення фінансування та кредитування експортно-імпортних операцій в Україні.

9.1 Види операцій з фінансування та кредитування банками зовнішньої торгівлі

Кредитування зовнішньої торгівлі – важливий елемент економічного розвитку країни, оскільки кредит, поряд з якістю товару та його ціною, – важливий засіб конкурентної боротьби на світовому ринку. Кредит полегшує можливість збуту товару для експортера та придбання для імпортера.

Міжнародний кредит – це рух позичкового капіталу в сфері міжнародних економічних відносин, пов'язаний з наданням валютних і товарних ресурсів на умовах поверненості, терміновості і сплати процентів. В якості кредиторів і позичальників виступають приватні підприємства (банки, фірми), державні заклади, уряди, міжнародні і регіональні валютно-кредитні і фінансові організації, а також юридичні і фізичні особи.

Джерелами міжнародного кредиту служать: тимчасово вивільнена у процесі кругообігу частина капіталу підприємства у грошовій формі; грошові нагромадження держави і приватного сектора, які мобілізуються банками.

Функціонування міжнародного кредиту базується на таких принципах як: поверненість; терміновість, яка забезпечує повернення кредиту у встановлені кредитною угодою терміни; платність; матеріальна забезпеченість, що проявляється в гарантії його погашення; цільовий характер – визначення конкретних об'єктів позики.

Міжнародний кредит виконує низку важливих **функцій** у сфері зовнішньоекономічних зв'язків.

По-перше, він забезпечує перерозподіл фінансових та матеріальних ресурсів між країнами.

По-друге, посилює процес нагромадження в рамках усього світового господарства та забезпечує диференціальний рух тимчасово вільних грошових коштів одних країн на фінансування капіталовкладень в інших.

По-третє, прискорює процес реалізації у світовому масштабі, сприяє інтернаціоналізації виробництва процесу розширеного відтворення.

По-четверте, за допомогою міжнародного кредиту досягається економія витрат обігу в сфері міжнародних розрахунків шляхом розвитку і прискорення безготівкових платежів, заміни готівкового валютного обороту міжнародними кредитними операціями.

Умовами кредитування є:

- додержання вимог до базових елементів кредитування;

- дотримання принципів кредитування;
- збіг інтересів сторін кредитної операції;
- забезпечення комерційних інтересів банку;
- наявність можливостей у сторін операції для виконання своїх зобов'язань.

Кредиторами зовнішньоторговельних угод можуть бути банки, держава, експортери, імпортери, кредитно-фінансові організації (рис. 9.1).

Рис. 9.1 Класифікація кредитів за кредиторами

Фірмовим кредитом називається кредит, який надається підприємством (фірмою) однієї країни підприємству (фірмі) іншої країни (рис. 9.2). Є три **різновиди** фірмового кредиту:

☞ *вексельний* – після укладення угоди експортер виставляє тратту на імпортера, який акцептує її у вказаний строк, проти товарних документів;

☞ *кредит за відкритим рахунком* – надається шляхом укладання угоди між експортером та імпортером, за якою постачальник записує на рахунок покупця як його борг вартість проданих і відвантажених товарів, а імпортер зобов'язується оплатити кредит у встановлений термін. Кредит по відкритому рахунку практикується при регулярних поставках товару з періодичним погашенням заборгованості;

☞ *купівельний* – є формою кредитування експорту й одночасно засобом забезпечення зобов'язань імпортера, оскільки імпортер повинен прийняти замовлений товар. Імпортери видають аванс експортерам у розмірі 10-30% від вартості поставки.

Рис. 9.2 Сутність фірмового кредиту

Банківський кредит виступає у формі позичок під заставу товару, товарних документів, векселів, акцепту тратт. Інколи банки надають великим фірмам-експортерам, з якими вони тісно пов'язані бланковий кредит, тобто кредит без формального забезпечення.

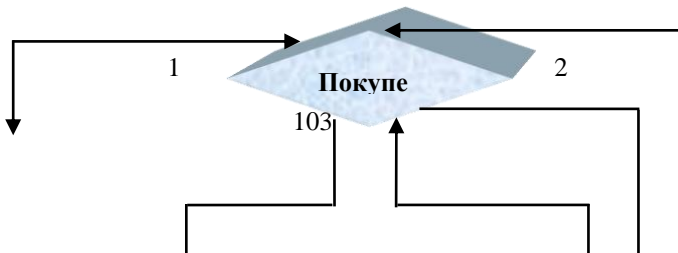
Форми банківського кредиту:

- ⇒ експортний;
- ⇒ кредит покуццю;
- ⇒ фінансовий;
- ⇒ акцептний.

Експортний кредит – кредит, що видається банком країни-експортера банку країни-імпортера (або безпосередньо імпортеру) для кредитування поставок машин, обладнання тощо. Ці кредити надаються в грошовій формі і мають зв'язаний характер, тобто позичальник зобов'язаний використати позичку винятково для закупівлі товару в країні кредитора.

Кредит покуццю полягає в тому, що банк продавця кредитує не національного експортера, а іноземного покупця, тобто фірми-покупці одержують необхідні товари з оплатою рахунку постачальника за рахунок коштів кредитора і віднесенням заборгованості на покупця або його банк. Звичайно, такі кредити зв'язуються з придбанням товару і послуг у певної фірми (рис. 9.3).

Фінансовий кредит дозволяє закуповувати товар на будь-якому ринку і, отже, на максимально вигідних умовах. Зазвичай фінансовий кредит не зв'язаний з товарними поставками.

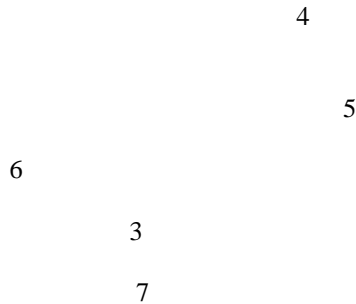

Рис. 9.3 Механізм кредитування покупця

1. Укладання кредитної угоди.
2. Укладання контракту на постачання між продавцем та покупцем..
3. Продавець передає документи своєму банку.
4. Покупець здійснює авансові платежі.
5. Продавець відвантажує на адресу покупця товари.
6. Покупець погашає кредит + сплачує %.
7. Банк продавця здійснює контроль за використанням кредиту.

Акцептний кредит – кредит у формі акцепту тратт: експортер домовляється з імпортером, що платіж за товар буде проведений через банк шляхом акцепту останнім виставлених експортером тратт.

Термін «*акцептно-рамбурсний кредит*» застосовується в тих випадках, коли банки акцептують тратти, що виставляються на них іноземними комерційними фірмами. У цьому випадку в операцію по акцепту тратти включаються банки інших країн, які відіграють допоміжну роль і приймають на себе відповідальність перед банками-акцептантами за своєчасний переказ (рамбурсування) на їхні рахунки валютних коштів необхідних для оплати акцептованих тратт.

Рамбурс (фр. *rembourser*) у міжнародній торгівлі означає оплату купленого товару за посередництвом банку у формі акцепту банком тратт, виставлених експортером.

Акцептно-рамбурсний кредит – це документарний акцептний кредит, наданий експортеру яким-небудь банком при існуванні гарантії банку імпортера або третього банку проти надання визначених

документів. При цьому кредитування може здійснюватися як з акредитивом, так і без нього.

Брокерські кредити – проміжна форма між фірмовими кредитами та банківськими. Брокери позичають кошти у банків, виступаючи при цьому у ролі посередників. У деяких випадках брокери надають гарантії за кредитами експортерам та імпортерам.

Урядові кредити надаються урядом однієї країни уряду іншої країни за рахунок державного бюджету. Вони переважно мають довгостроковий характер (10-15 років). Такі кредити, як правило, надаються у двосторонньому порядку.

Кредити міжнародних організацій, серед яких провідне місце займають МВФ, МБРР, сприяють збалансованому зростанню міжнародної торгівлі та подоланню валютних труднощів країн-учасниць, пов'язаних з дефіцитом їх платіжного балансу. МВФ та МБРР надають не лише стабілізаційні кредити, а й структурні (на здійснення програм, спрямованих на структурні реформи в економіці країни).

Змішані кредити – це спільне кредитування великих проектів кількома кредитними установами – як міжнародними, так і національними. Участь у таких проектах можуть брати державні та приватні установи.

Роловерні кредити – кредити, за яких процентна ставка впродовж усього терміну кредиту періодично (раз у квартал або півроку) коригується відповідно до існуючих на ринку процентних ставок по 3- і 6-місячних міжбанківських депозитах.

Основні форми:

⇒ *роловерні європозички*;

⇒ *відновні роловерні кредити*;

⇒ *роловер стенд-бай єврокредити* (роловерний кредит підтримки).

Роловерна система кредитування виконує важливу функцію трансформування короткострокових коштів у довгострокові.

Бланковий кредит видається під зобов'язання боржника погасити його у певний термін. Звичайно документом по цьому кредиту служить соло-вексель з одним підписом позичальника.

Різновиди бланкових кредитів:

⇒ *контокорент*;

⇒ *овердрафт*.

Контокорент – це єдиний рахунок, по якому проводяться всі операції банку з клієнтом, в тому числі і стосовно використання кредиту.

Овердрафт – надання права виставляти в межах певної суми платіжні доручення на даного клієнта банку понад залишок на його рахунку.

Кредитування експортно-імпортних операцій зумовлене особливостями виробництва, реалізації товарів та необхідністю одночасних великих капіталовкладень.

Пряме банківське кредитування можна розглядати як вигіднішу форму кредитування для імпортера, тому що ці кредити дають йому можливість вибрати експортера. У свою чергу, таке кредитування не позбавлене вигоди і для експортера, оскільки звільняє його від необхідності звертатися до банку з проханням урахувати чи придбати векселі.

Залежно від конкретних умов торговельної угоди використовують і різні **методи кредитування** експортно-імпортних операцій (рис. 9.4).

Кредитування зовнішньоторговельних угод є одним із головних чинників конкуренції. Можливість кредитування дуже часто стає вирішальним чинником при наданні замовлення. Інтереси експортера та імпортера протилежні. Якщо імпортер намагається отримати якомога більшу відстрочку платежу та гарантію поставки товару, то експортер бажає якнайшвидшої оплати. У зв'язку з цим необхідною складовою контракту є домовленість про взаємовигідні умови платежу. Визначення умов платежу є важливим з погляду потреби у кредитуванні зовнішньоторговельної угоди, а відображення інтересів у контракті експортера чи імпортера залежить від міцності їхніх позицій на ринку.

До платіжних умов, які є визначальними при **кредитуванні імпорту**, відносять:

- авансовий платіж;
- платіж на основі акредитива (з оплатою при пред'явленні);
- інкасо (документи проти платежу);
- платіж після отримання товару (при посередництві з відстрочкою платежу).

Кредитування експорту є необхідним, якщо використані такі умови платежу:

- платіж на основі акредитива (акредитив з відстрочкою);
- інкасо (документи проти акцепту);
- відстрочка платежу.

Таким чином, визначені у контракті умови платежу тісно взаємозв'язані з методами кредитування, оскільки саме з їх урахуванням і визначаються необхідність та можливість кредитування.

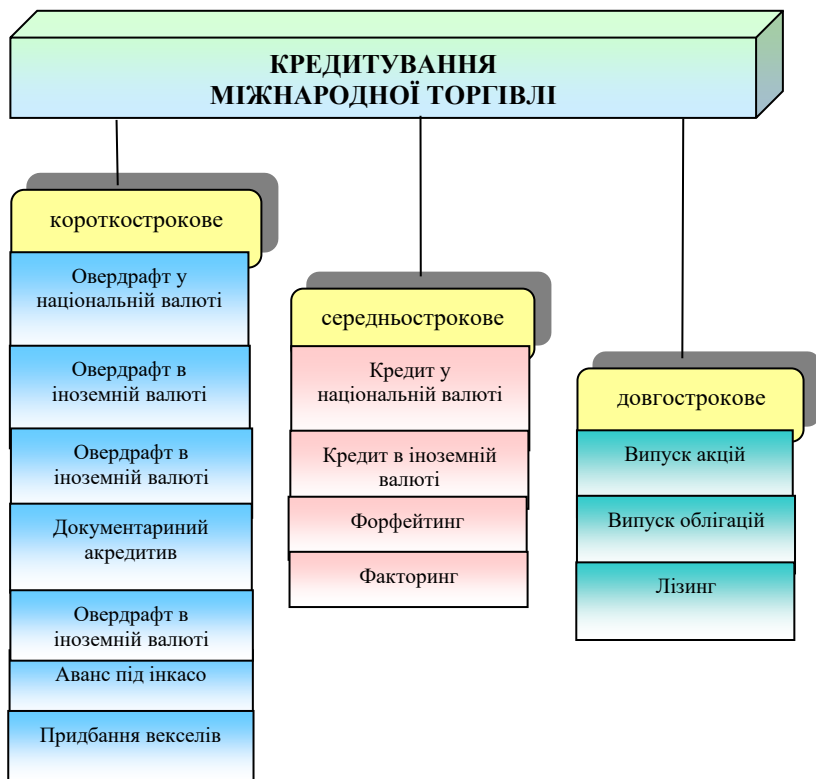

Рис. 9.4 Способи кредитування міжнародної торгівлі

Якщо експортер постійно виписує векселі та чеки, які підлягають оплаті за кордоном, банк може запропонувати відкрити для нього *облікову кредитну лінію* на строк до одного року. Відповідно до цієї умови банк буде зобов'язаний урахувати всі векселі, виписані клієнтом на іноземних покупців. Таким чином, клієнт негайно отримує платіж (кредит), проте банк залишає за собою право регресу у разі неплатежу чи неакцепту імпортером.

Одним із методів короткострокового кредитування експортера є акцептні кредитні лінії.

Акцептну кредитну лінію можна розглядати як угоду, відповідно до якої банк дає згоду акцептувати векселі, що виписані на нього експортером під забезпечення торговельними векселями на товари, що експортуються. Завдяки авторитету акцентуючого банку

векселі зразу ж можна врахувати за низькою ставкою.

Якщо експортер регулярно та на великі суми отримує векселі або чеки від іноземних партнерів, доцільніше використовувати факторинг та форфейтинг, ніж постійно звертатися у банк із проханням про врахування чи акцепт векселів.

В Україні на фінансування експортно-імпортних операцій спеціалізується створений у 1991 році Укрексімбанк.

Проект розвитку експорту (ПРЕ) здійснюється Державним експортно-імпортним банком України (Укрексімбанком) спільно з МБРР.

Основними *напрямами* реалізації ПРЕ є:

- кредитування проектів розвитку експорту вітчизняних підприємств (на пільгових умовах);
- надання технічної допомоги (грантів) експортерам для створення та розвитку необхідної експортної інфраструктури, удосконалення зовнішньоекономічної діяльності, організаційного та функціонального розвитку експортного маркетингу, просування товарів та послуг на зовнішній ринок, підготовку та навчання фахівців, залучення консултантів.

Проекти розвитку експорту вітчизняних підприємств, які повинні бути безпосередніми виробниками товарів та послуг, фінансуються за рахунок кредитних коштів, наданих Укрексімбанку МБРР.

Фінансування здійснюється шляхом:

1. *короткострокового кредитування* (на строк до 18 місяців) поповнення обігових коштів;
2. *довгострокового кредитування* (на строк до 5 років) інвестиційних проектів.

Фінансування проекту розвитку експорту за рахунок кредитних коштів МБРР здійснюється шляхом оплати контрактів, укладених підприємством. Контракти повинні передбачати оплату товарів (робіт, послуг) по факту їх поставки (виконання, надання) або акредитивну форму розрахунків.

Контракти на суму:

- яка перевищує 2 мільйони доларів США, повинні бути укладені за результатами проведення міжнародного тендеру;
- від 0,5 до 5 мільйонів доларів США перед здійсненням платежів розглядаються Укрексімбанком та надаються МБРР.

Програма технічної допомоги експортерам є складовою частиною ПРЕ і надається у формі гранту (безвідплатної фінансової допомоги).

Обсяг технічної допомоги підприємству-експортеру не може перевищувати суми, еквівалентної 125 тисяч доларів США та надається шляхом оплати Укрексімбанком не більше, ніж 50% загальної вартості заходів, здійснених підприємством і спрямованих на розвиток його експортної діяльності.

9.2 Порівняльна характеристика нестандартних форм кредитування, їх переваги та недоліки

Значне розповсюдження отримали такі нестандартні форми кредитування зовнішній торгівлі, як факторинг, лізинг, форфейтинг та проектне фінансування.

Факторинг (від англ. *factor* агент, посередник) – комісійно-посередницька операція з передачі клієнтом банку права на стягнення боргів (без права зворотної вимоги до клієнта). За допомогою факторингу рефінансуються вимоги, строк платежу за якими не перевищує 360 днів. Ставка за факторинговий кредит на 2-4% вище офіційної облікової ставки.

Учасники факторингової операції:

- 1) суб'єкти – банк, факторингова компанія, спеціалізовані установи, які скуповують рахунки-фактури у своїх клієнтів;
- 2) клієнти – кредитори, постачальники товару, виконавці робіт та торгові фірми, що уклали угоди з банком чи факторинговою компанією;
- 3) позичальники – покупці товарів і послуг (рис. 9.5).

Етапи здійснення факторингової операції:

Перший етап. Підготовчий.

Отримання заявки від клієнта. Оцінка економічного та фінансового стану клієнта.

Другий етап. Оформлення факторингової угоди між банком та клієнтом.

Обов'язки банку: стягнення боргу та функції з його обслуговування; аналіз кредитоспроможності боржників; інкасація, облікові операції та ін.

Обов'язки клієнта: плата за факторингові послуги банку. Плата складається з: комісійних за послуги по обслуговуванню боргу в розмірі 1-2% загальної суми придбаних банком рахунків; позичкового процента, нарахованого на виданий аванс.

Третій етап. Відсилка всіх рахунків-фактур, виставлених на покупця.

Четвертий етап. Аналітичний.

Вивчення рахунків-фактур. Вивчення платоспроможності позичальників (триває від 24 годин до 2-3 днів).

П'ятий етап. Оплата рахунків.

Клієнт, що продав дебіторську заборгованість, отримує від банку аванс (готівкою, переказом, оплатою чека та ін.) в розмірі 80-90% суми боргу. Решту процентів – 10-20% банк утримує як компенсацію ризику до погашення боргу. Після погашення боргу банк повертає утриману суму клієнтові.

Шостий етап. Оплата вимог.

Механізм здійснення факторингової операції

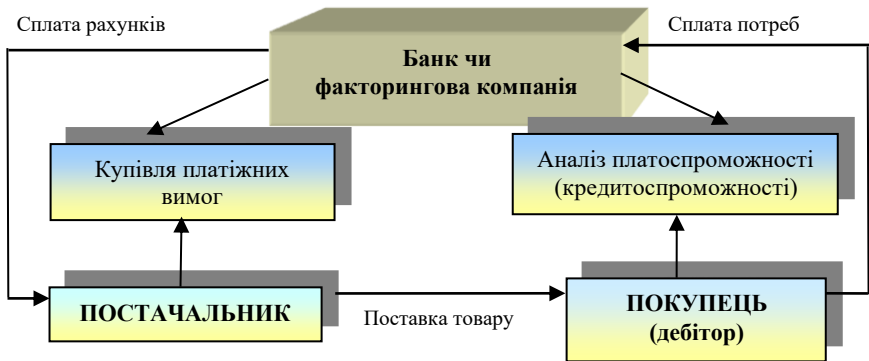

Рис. 9.5 Схема факторингової операції

Особливості здійснення факторингових операцій:

1. Придбання платіжних вимог до покупців у своїх клієнтів на умовах негайної виплати клієнту 80-90% вартості відфактурованих поставок.
2. Оплата у визначений термін іншої частини вартості з відрахуванням комісійних і процентів за кредит, незалежно від суми виручки, що надійшла від покупців. Платіж, який надходить потім від покупця, повністю зараховується на рахунок банку.

При кредитуванні зовнішньої торгівлі *експортний факторинг* як одна з альтернативних форм кредитування останнім часом набув вагомого значення. Він використовується переважно середніми торговельними підприємствами та виробниками, які серед своїх клієнтів мають постійних покупців. Експортний факторинг як інструмент кредитування непридатний для експортних операцій з тривалою відстрочкою платежу.

Експортний факторинг вигідно використовувати за умови, що експортер має проблеми з грошовими потоками та здійснює торгівлю на умовах відкритого рахунку.

Порівняльна характеристика банківського кредиту і факторингу наведена у таблиці 9.1.

Таблиця 9.1 – Порівняльна характеристика банківського кредиту і факторингу

Кредит	Факторинг
Кредит повертається банку позичальником	Факторингове фінансування погашається із грошей, які виплачують дебітори клієнта
Кредит надається на фіксований термін	Факторингове фінансування виплачується на термін фактичного відстрочення платежу
Кредит надається у визначений кредитним договором день	Факторингове фінансування здійснюється у день постачання товару
Кредит видається на заздалегідь обумовлену суму	Розмір факторингового фінансування не обмежений і може збільшуватися у міру зростання обсягу продажу клієнта
Кредит погашається у заздалегідь обумовлений день	Факторингове фінансування погашається в день фактичної оплати дебітором поставленого товару
Для одержання кредиту необхідно оформляти велику кількість документів	Факторингове фінансування здійснюється автоматично при пред'явленні накладної і рахунка-фактури
Погашення кредиту не гарантує одержання нового	Факторингове фінансування триває безстроково
Затрати на оплату процентів відносяться на фінансові витрати	Затрати на оплату факторингової комісії відносяться на фінансові витрати
При кредитуванні, окрім перерахунку грошей, банк не надає позичальникові жодних послуг	Факторингове фінансування супроводжується управлінням дебіторською заборгованістю

Переваги використання факторингу експортерами:

- запобігання втратам за безнадійними боргами;
- зменшення витрат на утримання бухгалтерського апарату;

- ❑ усунення валютних ризиків;
- ❑ розширення кола партнерів та отримання знижок;
- ❑ економія часу;
- ❑ зменшення періоду кредитування.

Результатом використання факторингу є можливість розширення обсягу торговельних угод, використання додаткового джерела фінансування та економія управлінських видатків. Особливо вигідним для експортера є використання факторингу при торгівлі *за відкритим рахунком*.

Поряд з позитивними моментами використання факторингу його розвитку можуть перешкоджати деякі **негативні моменти**, а саме:

- експортери можуть надавати перевагу традиційним методам фінансування;
- може існувати думка, що використання факторингу є свідченням нестабільного фінансового стану;
- у експортерів виникає побоювання, що втручання факторингової фірми чи банку може погіршити взаємовідносини між партнерами.

Використання факторингу є зручним методом фінансування експортера, якщо термін кредитування від трьох до шести місяців. У разі необхідності фінансування з більш тривалими строками використовують форфейтинг.

Форфейтинг (від фр. *forfeit* – відмова від прав) – купівля експортних вимог форфейтером (банком або спеціалізованою фінансовою компанією) з виключенням права регресу на експортера (форфейтиста) (рис. 9.6).

Це означає, що покупець боргу (форфейтер) бере на себе зобов'язання про відмову (форфейтинг) від свого права на звернення регресивної вимоги до кредитора у разі неможливості отримання боргу з боржника. Тобто покупець цих вимог бере на себе комерційні ризики, пов'язані з неплатоспроможності імпортерів, без права регресу цих документів на колишнього власника. Форфейтер не має права подавати будь-які претензії до експортера у разі неплатежу імпортера. Форфейтер бере на себе фактично усі ризики, а експортер відповідає лише за правові аспекти вимог, наприклад, за відповідність товару умовам договору.

Форфейтингові інструменти Вексель та інші цінні папери

Рис. 9.6 Схеми форфейтингової операції

Якщо факторинг використовується для кредитування короткострокової заборгованості усередині країни та за кордоном і, як правило, через придбання усіх вимог, то форфейтування є інструментом кредитування окремих експортних вимог, зазвичай середньострокових. Спільні риси між факторингом та форфейтингом полягають у тому, що ці методи використовуються для скорочення заборгованості у балансі в результаті продажу вимог.

Форфейтинг застосовується:

- у фінансових операціях – з метою швидкої реалізації довгострокових фінансових зобов'язань;
- в експортних операціях – для сприяння надходження готівки експортеру, який надав кредит зарубіжному покупцеві.

Етапи проведення форфейтингових операцій:

Перший етап. Підготовка операцій.

Експортер визначає: вимоги форфейтера до гарантії; можливий розмір дисконту до завершення операцій з імпортером.

Форфейтер: розглядає заявку експортера; збирає інформацію про можливу операцію; проводить кредитний аналіз; визначає тверду ціну.

Другий етап. Документальне оформлення операції.

Досягнення попередньої домовленості сторін про укладення форфейтингової угоди.

Третій етап. Підписання угоди.

Експортер: готує серію переказних векселів або підписує угоду про прийняття простих векселів від покупця; отримує гарантію або аваль на свої векселі.

Вартість форфейтингу складається з:

- прибутку форфейтера;
- вартості наданих грошових коштів;
- покриття від комерційного ризику;
- покриття від політичного ризику;
- покриття від валютного ризику;
- покриття процентного ризику.

Переваги використання форфейтингу експортерами:

- не існує ризику процентних ставок;
- відсутність витрат на інкасування боргу;
- усунення валютних ризиків;
- відсутність політичного ризику;
- не існує ризику неплатежу;
- поліпшення ліквідної позиції експортера.

Недоліки форфейтингу:

- висока вартість операції;
- складність знайти форфейтера.

Причини, через які банки *неохоче виступають* у ролі форфейтера:

- існування у країні імпортера обмежень на здійснення платежів за кордон;
- незадоволеність кредитоспроможністю покупця;
- незадовільний стан банку, що буде здійснювати аваль.

Лізинг – це:

- довгострокова оренда матеріальних цінностей, придбаних лізингодавцем для орендаря з метою їх виробничого використання при збереженні права власності на них за лізингодавцем на весь строк угоди;
- специфічна форма фінансування вкладень в основні фонди при посередництві спеціалізованої (лізингової) компанії, яка купує майно для третіх осіб та передає його в довгострокову оренду (рис. 9.7).

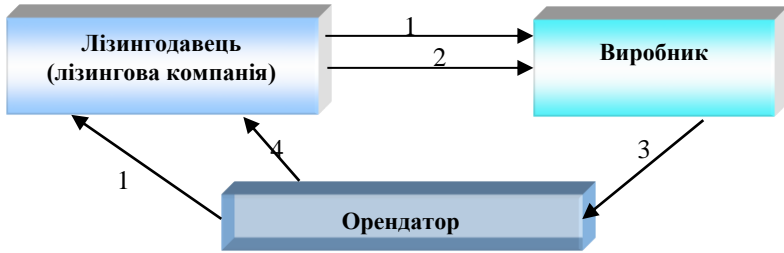

Рис. 9.7 Загальна схема механізму проведення лізингу

- 1- заявка на устаткування;
- 2- плата за устаткування;
- 3- устаткування;
- 4- орендні платежі.

Особливості лізингових угод порівняно з традиційною орендою:

1. об'єкт угоди обирається лізингоотримувачем, а не лізингодавцем, який купує обладнання за свій рахунок;
2. термін лізингу менший від терміну фізичного зносу обладнання (від 2 до 20 років) і наближається до терміну амортизації (3-7 років);
3. після закінчення дії контракту клієнт може продовжити оренду за пільговою ставкою або купити орендоване обладнання за залишковою вартістю;
4. лізингодавцем переважно є фінансова установа – лізингова компанія.

Переваги використання лізингу для експортера:

- усунення ризиків можливого неплатежу;
- можливість реалізації на певний час обладнання, яке не використовується;
- використання лізингу, як засіб маркетингу;
- поліпшення ліквідності та рентабельності;
- розширення фінансових можливостей (відсутня потреба у банківських кредитах);
- прискорення оновлення продукції.

Недоліки лізингу:

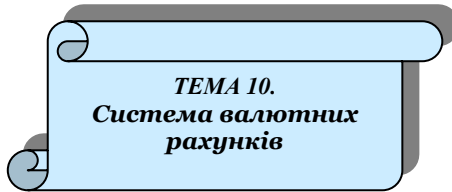
- орендар не виграє на підвищенні залишкової вартості устаткування (зокрема, через інфляцію);
- складність організації;
- вартість лізингу більше позички, але не можна забувати, що

ризик застарілого обладнання покладається на лізингодавця, а в тому він бере велику комісію для компенсації;

- віднесення лізингових платежів на валові витрати лізингоодержувача;
- оподаткування прибутку лізингодавця;
- якщо лізингодавцем є нерезидент України, він може потрапити під дію положення про 15% репатріації прибутків.

Експортний лізинг відносять до альтернативних форм кредитування міжнародної торгівлі.

Для **міжнародного лізингу** характерне залучення мобільних інвестиційних товарів (машини, технологічне обладнання). До об'єктів лізингу також відносять великі виробничі об'єкти (фабрики, заводи, нафтові платформи). Об'єкти лізингу можуть використовуватися не тільки в країні лізингоотримувача.

Студент повинен:

- ✓ розглянути поняття та види валютних рахунків;
- ✓ дослідити порядок відкриття, ведення, переоформлення, закриття та режим кореспондентських рахунків у іноземній валюті;
- ✓ з'ясувати порядок ведення поточних рахунків фізичних осіб, режим поточних рахунків представництв та установ і юридичних осіб-резидентів;
- ✓ визначити сутність кореспондентських відносин між комерційними банками та кореспондентських відносин в Україні.

10.1 Валютні рахунки в системі міжнародних розрахунків

Для здійснення валютних розрахунків, пов'язаних з зовнішньоекономічною діяльністю, українським підприємствам відкриваються в уповноважених банках валютні рахунки.

Операції з іноземною валютою на території кожної держави здійснюються відповідно до її чинного законодавства.

В Україні валютні операції регулюються Декретом Кабінету Міністрів «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» та низкою інших документів уряду і Національного банку, які визначають:

- основні принципи здійснення валютних операцій;
- види валют і валютних цінностей, які застосовуються в Україні;
- права й обов'язки резидентів і нерезидентів відносно володіння, користування та розпорядження валютами і валютними цінностями на території України;
- повноваження та функції українських органів валютного регулювання і валютного контролю.

Практично в усіх країнах світу операції з валютою здійснюються уповноваженими банками, тобто комерційними банками, які отримали ліцензії від своїх центральних банків на проведення операцій в іноземній валюті, включаючи банки з участю іноземного капіталу та банки, капітал яких повністю належить іноземним учасникам.

Для здійснення міжнародних розрахунків банки відкривають валютні рахунки.

Валютний рахунок – це рахунок, який відкривається в комерційному банку для зберігання іноземної валюти і здійснення всіх видів банківських операцій. Порядок відкриття та ведення валютних рахунків у країнах регулюється чинним законодавством держави, нормативними актами центральних банків. Операції на рахунках здійснюються на підставі розрахункових документів установлених форм.

Валютні рахунки можуть бути відкриті банками підприємствам різних форм власності, при цьому банк діє у відповідності зі своїм статутом на основі ліцензії, яка видається Національним банком України.

Порядок відкриття банками рахунків у іноземній валюті регламентується Інструкцією №3 «Про відкриття банками рахунків у національній та іноземній валюті», затвердженою постановою

Правління Національного банку України від 18 грудня 1998р. №527.

Рахунки для зберігання грошових коштів і здійснення усіх видів банківських операцій відкриваються у будь-яких банках України за вибором клієнта і за згодою цих банків.

Банки можуть відкривати рахунки зареєстрованим у встановленому чинним законодавством порядку:

- юридичним особам;
- фізичним особам – суб'єктам підприємницької діяльності;
- представництвам;
- відділенням та іншим відокремленим підрозділам підприємств, у тому числі структурним підрозділам, що відокремлені в процесі приватизації;
- представництвам юридичних осіб – нерезидентів;
- іноземним інвесторам;
- фізичним особам на умовах, викладених у договорі між установою банку та власником рахунку.

Клієнти банку можуть відкривати лише *один рахунок* для формування статутного фонду господарського товариства і один рахунок (в іноземній та/або національній валюті) за кожною угодою сумісної (спільної) діяльності без створення юридичної особи.

У разі відкриття (закриття) або зміни номерів усіх видів рахунків, передбачених Інструкцією (крім рахунків фізичних осіб та офіційних представництв), установа банку зобов'язана повідомити про це податковий орган за місцем реєстрації власника рахунку протягом трьох робочих днів з дня відкриття або закриття рахунку. Форма та зміст повідомлення податкових органів про відкриття або закриття рахунків установлюються Державною податковою адміністрацією. Примірник цього повідомлення, що надійшов до установи банку, з відміткою податкового органу про взяття рахунку на облік залишається у справі про відкриття рахунків.

Повідомлення про відкриття (закриття) чи зміну номера рахунку також надсилається до Національного банку України з метою включення до зведеного електронного реєстру власників рахунків. Порядок і форма повідомлення встановлюються Національним банком України.

У разі відкриття *двох поточних рахунків* у національній валюті власник рахунку протягом трьох робочих днів з дня відкриття або закриття наступного рахунку визначає один із рахунків у національній валюті як основний, на якому обліковуватиметься заборгованість, що списується (стягується) у безспірному порядку, та повідомляє номер цього рахунку податковому органу за місцем своєї реєстрації, а також

банкам, в яких відкриті додатковий рахунок в національній та рахунки в іноземній валюті.

Банки, в яких відкриваються *додатковий рахунок* у національній та рахунки в іноземній валюті, протягом трьох робочих днів, крім податкових органів, повідомляють банк, в якому відкрито основний рахунок, про відкриття таких рахунків із зазначенням їх номерів.

Місцезнаходженням власника рахунку вважається адреса, зазначена у картці із зразками підписів та відбитком печатки, причому вона має відповідати адресі, наведеній у статуті та свідоцтві про реєстрацію.

Про зміну місцезнаходження власник рахунку, крім органу державної реєстрації та податкового органу, зобов'язаний протягом трьох днів із дня внесення змін до свідоцтва про реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності надати установі банку нову копію свідоцтва про реєстрацію із внесеними змінами, завірену нотаріально чи органом, який його видав.

Банківські рахунки в іноземній валюті поділяють на:

- *поточні;*
- *розподільчі;*
- *кредитні;*
- *депозитні (вкладні).*

Поточний рахунок в іноземній валюті відкривається підприємству для проведення розрахунків у межах чинного законодавства України в безготівковій та готівковій іноземній валюті при здійсненні поточних операцій, визначених чинним законодавством України та для погашення заборгованості в іноземній валюті.

До **поточних торговельних операцій в іноземній валюті** відносять розрахунки:

- між юридичними особами-резидентами і юридичними особами-нерезидентами при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності за торговельними операціями;
- між юридичними особами-резидентами на території України за умови наявності індивідуальної ліцензії Національного банку України;
- між юридичними особами-нерезидентами та юридичними особами-резидентами через юридичних осіб – резидентів-посередників відповідно до договорів (контрактів, угод), укладених відповідно до чинного законодавства України;
- операції на міжбанківському валютному ринку України;
- оплата товарів (робіт, послуг) з використанням чеків та

пластикових карток.

Поточними неторговельними операціями є такі розрахунки:

- виплата готівкової іноземної валюти та платіжними документами в іноземній валюті на витрати, пов'язані з відрядженнями;
- здійснення обмінних операцій з іноземною валютою та платіжними документами в іноземній валюті;
- виплата готівкової іноземної валюти за чеками та пластиковими картками фізичним особам (резидентам і нерезидентам);
- купівля платіжних документів в іноземній валюті фізичними особами (резидентами та нерезидентами);
- виплата авторських гонорарів і платежі за користування авторськими правами;
- перерахування коштів на проведення міжнародних виставок, конгресів, симпозіумів, конференцій та інших міжнародних зустрічей;
- оплата праці нерезидентів, які згідно з укладеними трудовими угодами (контрактами) працюють в Україні;
- перерахування коштів в іноземній валюті за навчання, лікування, патентування, сплату митних платежів, членських внесків;
- платежі з відшкодування витрат судових, арбітражних, нотаріальних, правоохоронних органів;
- виплата готівкової іноземної валюти за переказами з-за кордону (пенсії, аліменти, оплата праці, спадщина, допомога родичів тощо);
- переказ за межі України коштів в іноземній валюті (пенсії, аліменти, оплата праці, спадщина, допомога родичам тощо).

Розподільчий рахунок призначений для попереднього зарахування коштів в іноземній валюті, що надійшла на адресу юридичної особи-резидента згідно з чинним законодавством України.

Розподільчий (блокований або транзитний) рахунок – це валютний рахунок, на який зараховується сума валютних надходжень від продажу товарів та послуг за іноземну валюту, незалежно від джерел її походження.

На розподільчому рахунку валютні кошти юридичних осіб після їх зарахування можуть перебувати **не** більше п'яти банківських днів. Саме з цього рахунку за українським законодавством 50% виручки підприємств підлягають обов'язковому продажу на міжбанківському ринку, після чого другі 50% зараховуються на поточний валютний рахунок клієнта банку.

Кредитні рахунки в іноземній валюті відкриваються уповноваженим банком у встановленому чинним законодавством

України порядку на договірній основі юридичним особам-резидентам, фізичним особам-нерезидентам – банківським установам. Кредитні рахунки відкриваються уповноваженим банком незалежно від наявності поточного рахунку позичальника цього банку.

Кредитні рахунки призначені для обліку кредитів, які надані шляхом оплати розрахункових документів чи шляхом перерахування кредитних коштів на поточний рахунок позичальника відповідно до умов кредитної угоди.

Депозитні (вкладні) рахунки в іноземній валюті відкриваються уповноваженим банком фізичним і юридичним особам (резидентам та нерезидентам) на підставі укладеного депозитного договору між власником рахунку та банком на визначений у договорі строк.

При розрахунках за *експортними операціями* виручка резидентів в іноземній валюті підлягає зарахуванню на їхні валютні рахунки у термін виплати заборгованостей, зазначений у контракті, але не пізніше 90 календарних днів з дати митного оформлення продукції, що експортується, а в разі експорту робіт (послуг), прав інтелектуальної власності – з моменту підписання акта або іншого документа, що засвідчує виконання робіт, надання послуг і т.д.

При розрахунках за *імпортними операціями* перерахування платежів за кордон за дорученням суб'єктів господарської діяльності проводиться уповноваженими банками через систему відкритих ними кореспондентських рахунків у закордонних банках.

Імпортні операції резидентів, які здійснюються на умовах відстрочки поставок (якщо відстрочка перевищує 90 днів з моменту здійснення авансового платежу або виставлення векселя), потребують індивідуального дозволу регіонального управління НБУ. Моментом здійснення авансового платежу або виставлення векселя на користь іноземного партнера вважається дата списання коштів з валютного рахунку резидента або дата виписки векселя.

За відсутності на рахунку резидента передбаченої контрактом вільно конвертованої валюти (ВКВ) для оплати продукції, що імпортується в Україну, уповноважений банк здійснює конвертацію наявної іноземної валюти у валюту контракту за курсом купівлі або, за згоди іноземного партнера, оплата може бути здійснена у наявній на рахунку ВКВ, яка перераховується за крос-курсом (на дату здійснення платежу) у валюту контракту.

У разі, якщо між партнерами досягнуто згоди на оплату продукції в іншій ВКВ, ніж передбачено контрактом, перерахунок вартості контракту у валюті, в якій буде зроблено платіж, проводиться за крос-курсом на останню дату публікації у «FINANCIAL TIMES»

перед здійсненням платежу або за даними системи REUTERS на дату здійснення платежу. Валютні кошти, придбані у встановленому порядку через уповноважені банки або інші кредитно-фінансові установи на валютній біржі, повинні бути використані резидентом протягом 5 робочих днів з моменту зарахування їх на його балансовий валютний рахунок на цілі, вказані у заяві на купівлю валюти.

У разі порушення резидентами зазначеного терміну придбана валюта продається уповноваженими банками на шостий робочий день на міжбанківському валютному ринку України. Уповноважені банки України на підставі аналізу одержаних реєстрів вантажних митних декларацій, які надсилають їм щотижня державні митні органи, встановлюють контроль за своєчасним надходженням резидентам виручки в іноземній валюті за продукцію, роботи, що були експортовані, або продукції у разі її імпорту з-за кордону з моменту здійснення авансового платежу або відкриття акредитива на користь імпортера.

Для встановлення контролю за здійсненням розрахунків в іноземній валюті при списанні коштів з рахунку, коли здійснюється авансовий платіж чи попередня оплата за продукцію, яка імпортується в Україну, банк реєструє цю операцію у спеціальному журналі. Експортні операції резидента фіксуються уповноваженими банками після одержання реєстрів вантажних митних декларацій в аналогічному журналі з одночасною вимогою від резидентів копії контракту та копії товарно-супровідних документів, що підтверджують момент фактичного перетину митного кордону України. При ненадходженні валютної виручки у встановлені строки або продукції за імпортом в Україну уповноважені банки у тижневий термін подають інформацію про це комісіям при регіональних управліннях НБУ за місцем реєстрації резидента. Після закінчення встановлених строків надходження виручки в іноземній валюті або продукції через три тижні, які необхідні для одержання резидентом індивідуального дозволу на перевищення цих термінів, банки нараховують пеню з резидентів у розмірі 0,3% від суми неодержаної виручки (митної вартості недопоставленої продукції) в іноземній валюті, перерахованої за офіційним поточним валютним курсом на день нарахування пені. Загальний розмір пені не може перевищувати розміру заборгованості. Банки нараховують пеню за прострочення термінів розрахунків і 20 числа поточного місяця повідомляють про це Державну податкову адміністрацію за місцем реєстрації резидента, яка дає розпорядження на безакцентне списання пені з рахунку резидента. Зарахування коштів на поточний рахунок в іноземній валюті фізичної особи-резидента, яка займається підприємницькою діяльністю, та використання коштів з цього рахунку

здійснюється за режимом поточного рахунку в іноземній валюті юридичних осіб-резидентів.

10.2 Режим функціонування рахунків в іноземній валюті. Сутність кореспондентських відносин між комерційними банками

Поточні рахунки в іноземній валюті відкриваються:

а) фізичним особам-резидентам:

- громадянам України (без підтвердження джерел походження коштів в іноземній валюті);
- іноземцям та особам без громадянства, які отримали посвідку на проживання в Україні (без підтвердження джерел походження коштів в іноземній валюті);

б) фізичним особам-нерезидентам:

- іноземцям та особам без громадянства, які проживають в Україні відповідно до відкритої візи строком до 1 року за наявності підтвердження джерел походження іноземної валюти;
- громадянам України, які постійно проживають за кордоном за наявності відкритої візи строком до 1 року та підтвердження джерел походження іноземної валюти.

Для відкриття валютного поточного рахунку необхідно представити в банк відповідний комплект документів (табл. 10.1).

Режими поточних рахунків в іноземній валюті фізичних осіб-резидентів та нерезидентів наведено у *додатках 1, 2*, офіційних представництв, представництв юридичних осіб-нерезидентів, які не займаються підприємницькою діяльністю в Україні, установ (груп управління програмами або проектами міжнародної технічної допомоги) – у *додатку 3*, постійних представництв іноземних компаній, фірм, міжнародних організацій, через які повністю або частково здійснюється підприємницька діяльність в Україні – у *додатку 4*, юридичних осіб-резидентів – у *додатку 5*.

Порядок переоформлення та закриття рахунків

У разі переоформлення рахунку у зв'язку з реорганізацією підприємства (злиття, приєднання, поділ, перетворення, відокремлення) подаються такі ж документи, що і для створення підприємства. У разі зміни назви, не зумовленої реорганізацією, в установу банку подається заява власника рахунку, нова копія свідоцтва про державну реєстрацію та зміни до установчих документів, оформлені належним чином. У разі зміни характеру діяльності власника рахунку подається один з

примірників нового статуту (положення). Нова копія свідоцтва про реєстрацію має бути подана установі банку протягом трьох днів з дня видачі свідоцтва.

Таблиця 10.1 – Документальне забезпечення відкриття поточних рахунків в іноземній валюті

Документи	Суб'єкти			
	Приватні підприємці	Фізичні особи		Представництва юридичної особи-нерезидента
		резидент	нерезидент	
Заява про відкриття рахунку	X	X	X	X
Копія свідоцтва про державну реєстрацію	X			
Картка зі зразками підписів та відбитком печатки	X	X	X	X
Паспорт (документ, що засвідчує особу)	X	X	X	
Договір на відкриття та обслуговування рахунку	X	X	X	
Копія легалізованого дозволу центрального банку іноземної країни на відкриття рахунку			X	
Копія свідоцтва про реєстрацію представництва				X
Копія легалізованого витягу торговельного, банківського чи судового реєстру про реєстрацію юридичної особи - нерезидента				X
Копія легалізованого статуту або виписка із статуту юридичної особи				X

Поточні рахунки **закриваються** в установах банку на підставі:

- а) заяви власника рахунку;
- б) рішення органу, на який законом покладено функції щодо ліквідації або реорганізації підприємства;
- в) відповідного рішення суду або арбітражного суду про ліквідацію підприємства чи визнання його банкрутом;
- г) на інших підставах, передбачених чинним законодавством України чи договором між установою банку та власником рахунку.

У разі наявності на рахунку, що закривається, залишків коштів установа банку на підставі платіжного доручення власника рахунку

перераховує такі залишки на інший відкритий цим підприємством рахунок (основний чи додатковий). У разі наявності у підприємства лише одного (основного) рахунку для його закриття та перерахування залишків коштів потрібно відкрити додатковий рахунок.

У разі закриття основного поточного рахунку, на якому обліковується картотека заборгованості, зазначена картотека передається спецв'язком до банку, в якому відкрито додатковий рахунок, який клієнт визнає основним. Відмова банку в прийнятті документів, не сплачених у строк, є неприпустимою.

Операції на рахунках в установах банків можуть бути тимчасове припинені рішенням державних податкових, судових, правоохоронних та інших органів у разі, якщо це передбачено законодавчими актами України. У разі тимчасового припинення операцій на рахунках такі рахунки не закриваються до отримання повідомлення відповідного органу про відміну рішень про припинення операцій на рахунках.

Провідна роль у міжнародних розрахунках належить банкам. Маючи широкий практичний досвід у сфері валютно-фінансових відносин, банки надають своїм клієнтам широкий спектр послуг, серед яких вибір ефективніших форм міжнародних розрахунків, консультації щодо складання платіжних умов зовнішньоторговельних контрактів, страхування ризиків, видача банківських гарантій тощо.

Міжнародні розрахунки базуються на проведенні банками різного роду фінансових платежів. Для здійснення платежів, що перетинають кордони, банки відкривають іноземні філії або рахунки в банках-кореспондентах за кордоном.

Однак банки не можуть утримувати власні філії в усіх країнах, з якими їхні клієнти мають ділові контакти, тому для співробітництва з закордонними банками вони встановлюють кореспондентські відносини.

Кореспондентські міжбанківські відносини – це:

- різноманітні форми співробітництва між двома банками, які базуються на коректному, чесному та узгодженому виконанні взаємних доручень;

- договірні відносини між банками про здійснення платежів, розрахунків та інших послуг, що їх виконує банк за дорученням і на кошти іншого (згідно з банківським законодавством України).

Предметом кореспондентських відносин є ділові відносини між двома банками. Кореспондентські відносини актуальні в тому випадку, коли один банк з метою здійснення своїх операцій хоче користуватися послугами іншого банку.

Причини актуальності кореспондентських відносин:

- ✓ необхідність знання права і звичаїв торгівлі країн;
- ✓ необхідність знання особливостей іноземних ринків;
- ✓ ведення рахунку і розрахунків в інвалюті;
- ✓ географічна віддаленість;
- ✓ інший часовий пояс;
- ✓ знання іншого ринку.

Корвідносини використовуються при здійсненні угод з **метою**:

- звернутися за консультацією про торгові і правові звичаї безпосередньо до партнера у відповідній державі;
- одержати довідку про фірми-резиденти цих держав з метою консультації власних клієнтів;
- рекомендувати партнера як адресата-референта;
- рекомендувати третій особі партнера як уповноваженого з перевірки підписів посадових осіб;
- включити банк-кореспондент як посередника у проведення угод по інкасо або акредитуванню та ін.

Мета кореспондентських відносин – використання для надання послуг клієнтам банку (здійснення базисних операцій): *платіжний оборот; проведення комерційних операцій; платіжний оборот без документів; документарні операції; платежі по чеках; надання гарантій.*

У кореспондентських відносинах вирізняються *A* та *B* кореспондентів. Про ***A-кореспондентів*** йдеться, коли між національним та іноземним банком існують кореспондентські рахунки, як на одно- так і на двосторонній основі.

B-кореспонденти не ведуть взаємних рахунків, хоч співробітництво між ними може бути дуже інтенсивним.

На основі кореспондентських договорів здійснюють розрахунки в зовнішній торгівлі, у тому числі акредитивами, переказними векселями, іноземними грошовими переказами. У передбачені договором терміни банки-кореспонденти взаємно звіряють записи на кореспондентських рахунках.

Етапи створення кореспондентських відносин між банками

1. Вибір партнера:

Збирається інформація про можливого партнера через публікації міжнародних фахових журналів, міжнародну пресу, центральні банки відповідних країн, посольства України у відповідних державах, посольства інших держав в Україні, міжнародні організації, клієнтів та їх ділових партнерів, річні звіти банків.

2. Встановлення зв'язку з обраним банком.

До банку надсилається лист із пропозицією встановити кореспондентські відносини; до листа додаються звіт про діяльність, статут та копія ліцензії НБУ на проведення банківських операцій.

До листа додаються звіт про діяльність, статут та копія ліцензії Національного банку на проведення банківських операцій. (В Україні дозвіл на встановлення прямих кореспондентських відносин надає регіональне управління Національного банку).

3. Укладання кореспондентської угоди.

Кореспондентська угода – договір про встановлення кореспондентських відносин і відкриття кореспондентських рахунків лоро і ностро, в якому фіксується термін дії договору, розмір комісійних зборів, порядок відкриття і режим функціонування кореспондентських рахунків (субрахунків) та інші зобов'язання сторін.

4. Відкриття кореспондентського рахунку.

Міжнародний кореспондентський рахунок – рахунок, на якому відображено розрахунки, здійснені банком однієї країни за дорученням і за рахунок іншої на основі кореспондентської угоди. Кореспондентські рахунки за міжнародними розрахунками поділяють на рахунки *ностро* і рахунки *лоро*.

Міжнародний рахунок ностро (*итал. nostro conto* – «наш рахунок»):

- 1) рахунок, який банк відкриває у своєму іноземному банку-кореспонденті й на якому враховуються всі його витрати і надходження;
- 2) кореспондентський рахунок, за яким здійснюються всі операції з виконання кореспондентом доручень банку.

Міжнародний рахунок лоро (*итал. loro conto* – *їхній рахунок*):

- 1) кореспондентський рахунок з міжнародних розрахунків, який відкривається у вітчизняному банку на ім'я іноземного банку-кореспондента;
- 2) рахунок, який відкривається банком-кореспондентом для захисту сум, що видаються, або одержаних за дорученням свого кореспондента.

Рахунок лоро може бути також кореспондентським рахунком третього банку, відкритим у банку-кореспонденті даної кредитної установи. В цьому разі він називається *востро-рахунком*.

Міжнародний рахунок востро (*итал. vostro conto* – «ваш рахунок») – рахунок банку-кореспондента у певній кредитній установі.

У процесі створення кореспондентських відносин між банками можна виділити кілька типічних етапів.

5. Обмін контрольними документами.

Контрольні документи – документи, надані банками один одному з метою запобігти можливості втрати зловживанням їх ім'ям (річний звіт/баланс, список підписів уповноважених осіб, угода щодо використання кодового ключа, кодів S.W.I.F.T. список банків-кореспондентів в інших країнах, копія ліцензії центрального банку).

6. Домовленість про контрольні ключі.

Досягнення згоди про те, чий контрольні ключі використовуватимуться при кодуванні важливих повідомлень у майбутньому. При цьому прийнято надсилати письмове підтвердження цілісності отриманих документів, що містять контрольні ключі.

При цьому прийнято надсилати письмове підтвердження цілісності отриманих документів, що містять контрольні ключі. З метою нерозголошення даної надзвичайно важливої інформації банк повинен довіряти свої перевірочні коди тільки працівникам, що заслуговують особливої довіри.

Відкриття *кореспондентських рахунків* банків-резидентів та нерезидентів як в іноземній валюті, так і в гривнях здійснюється відповідно до Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» та нормативних актів Національного банку України, зокрема «Положення про відкриття та функціонування в уповноважених банках України рахунків банків-кореспондентів в іноземній валюті та в гривнях», затвердженого постановою Правління Національного банку України від 26 березня 1998р. №118 (із змінами та доповненнями від 21 вересня 1998р. №381).

Для **відкриття** кореспондентських рахунків *банків-резидентів* та *нерезидентів* у іноземній валюті банки-резиденти України подають такі документи:

- заявку на відкриття рахунку;
- копію ліцензії Національного банку України (засвідчену нотаріально);
- копію статуту банку (засвідчену нотаріально);
- останній річний звіт;
- баланс на останню дату (на 1 число місяця);
- картку із зразками підписів згідно з вимогами Інструкції №3 «Про відкриття банками рахунків у національній та іноземній валюті» (2 прим.);
- перелік банків-кореспондентів.

Кореспондентський рахунок *банку-резидента* може бути **закритий**:

- за рішенням Національного банку України про ліквідацію уповноваженого банку або банку-кореспондента, в якому відкритий кореспондентський рахунок;
- за рішенням арбітражного суду про ліквідацію уповноваженого банку або його банку-кореспондента чи визнання одного з них банкрутом;
- за рішенням загальних зборів акціонерів (засновників) одного з банків-кореспондентів про реорганізацію чи ліквідацію;
- у разі позбавлення банку-резидента ліцензії на право здійснення операцій з валютними цінностями;
- у разі розірвання угоди про встановлення кореспондентських відносин;
- на інших підставах, передбачених чинним законодавством України чи угодою між банками-кореспондентами.

Кореспондентський рахунок *банку-нерезидента* **закривається:**

- у разі ліквідації чи банкрутства згідно з законодавством країни реєстрації цього банку;
- у разі ліквідації чи банкрутства банку-резидента, в якому відкритий кореспондентський рахунок банку-нерезидента;
- у разі позбавлення банку-резидента, в якому відкритий кореспондентський рахунок банку-нерезидента, відповідного пункту ліцензії на право здійснення операцій з валютними цінностями;
- у разі розірвання угоди про встановлення кореспондентських відносин;
- на інших підставах, передбачених чинним законодавством чи угодою між банками-кореспондентами.

У разі **переоформлення** кореспондентського рахунку в зв'язку з реорганізацією банку (злиття, приєднання, поділ, перетворення, виділення) власником рахунку подаються такі самі документи, що й при відкритті рахунку. Проведення операцій через кореспондентський рахунок банку-резидента в іноземній валюті може бути припинено за рішенням державних податкових адміністрацій, судових, правоохоронних та інших органів у випадках, передбачених чинними законами України.

ТЕМА 11. Сутність та технологія здійснення міжнародних позарахунків

Студент повинен:

- ✓ розкрити сутність, поняття основних форм міжнародних розрахунків;
- ✓ дослідити сутність ризиків при здійсненні міжнародних розрахунків;
- ✓ визначити способи платежу: готівковий, авансовий, платіж у кредит;
- ✓ розглянути поняття, економічну та правову природу засобів платежу.

11.1 Поняття та особливості міжнародних розрахунків

Дослідження валютно-фінансових умов зовнішньоторговельних контрактів показали, що при проведенні торговельних операцій важливим є правильний вибір форми розрахунків, оскільки він дає змогу контрагентам зменшувати витрати і ризики невиконання протилежною стороною своїх зобов'язань за контрактом.

Міжнародні розрахунки являють собою систему організації і регулювання платежів за грошовими вимогами й зобов'язаннями, які з'являються при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності між державами, фірмами, підприємствами і громадянами на території різних країн. Міжнародні розрахунки охоплюють зовнішню торгівлю товарами й послугами, а також некомерційні операції, кредити і рух капіталу між державами.

Систему міжнародних розрахунків можна розглядати як відносно самостійну, яка має свої **особливості**:

По-перше, міжнародні розрахунки регулюються не тільки національними нормативними і законодавчими актами, але й міжнародними законами, банківськими правилами і звичаями (Єдиний вексельний закон, прийнятий Женевською вексельною та чековою конвенцією в 1930р. та 1931р., Уніфіковані правила і звичаї для

документарних акредитивів). Міжнародні розрахунки – об'єкт уніфікації і універсалізації банківських операцій.

По-друге, міжнародні розрахунки здійснюються в різних валютах. Тому, з одного боку, на їх ефективність впливає динаміка валютних курсів, а з другого боку, нормальне функціонування товарно-грошових відносин можливе тільки в умовах вільного обміну національної валюти на валюти інших країн.

По-третє, особливістю міжнародних розрахунків являється й те, що держава використовує певні валютні обмеження, які являють собою законодавчу чи адміністративну заборону, лімітування і регламентацію операцій резидентів і нерезидентів з валютою й іншими валютними цінностями.

По-четверте, міжнародні розрахунки носять документарний характер, тобто платежі здійснюються тільки проти пред'явлення належним чином оформлених комерційних або фінансових документів.

До фінансових документів відносяться: векселі (прості та переказні); чеки; платіжні розписки.

До комерційних документів відносять: рахунок-фактуру; відвантажувальні документи, які підтверджують відвантаження або відправку товарів (коносаменти, квитанції і ін.); страхові документи (поліси) та інші документи (сертифікати, рахунки тощо).

Основними **суб'єктами** міжнародних розрахунків є експортери, імпортери й банки, що їх обслуговують. Вони вступають в певні відносини між собою з приводу руху товаросупроводжуючих документів і поточного оформлення платежів.

Форми (платежу) розрахунків – це урегульовані законодавством країн-учасниць розрахунків способи виконання через банк грошових зобов'язань підприємств. При цьому порядок здійснення форм міжнародних розрахунків також регулюється міжнародними документами, які розробляються спеціально створеними організаціями – Міжнародною торговельною палатою, Комісією з права міжнародної торгівлі ООН тощо.

На стан платіжних розрахунків комплексно впливають численні **чинники**:

- економічні та політичні відносини між країнами;
- становище країни на товарних і грошових ринках;
- ступінь використання та ефективність державних заходів щодо зовнішньоекономічного регулювання;
- міжнародні торговельні правила і звичаї;
- регулювання міждержавних товарних потоків, послуг і капіталів;

- відмінності в темпах інфляції в різних країнах;
- стан платіжного балансу;
- банківська практика;
- умови зовнішньоторговельних контрактів та кредитних угод;
- конвертованість валют тощо.

Форми міжнародних розрахунків умовно поділяються на:

- *документарні (акредитиви, інкасо);*
- *недокументарні (платіж на відкритий рахунок, авансові платежі, банківський переказ, векселі та чеки).*

У розрахунках між країнами з розвинутою ринковою економікою переважають *недокументарні форми* розрахунків.

Документарні поширені в розрахунках з країнами третього світу, а також з деякими країнами Східної Європи. Це пов'язано з тим, що документарні форми дають можливість значно зменшити ризик неплатежу або непостачання товару. Документарні форми розрахунків широко використовуються в українській зовнішньоторговельній практиці. Зокрема, документарні акредитиви *за імпортними операціями* використовуються в розрахунках з партнерами із Західної Європи, Північної Америки, Японії, тобто з розвинутими країнами, які враховують підвищений ризик країни – України – і низьку платоспроможність українських імпортерів. *При експортних операціях* українські підприємства і банки використовують акредитиви в розрахунках з країнами третього світу, платоспроможність яких оцінюється низько. Водночас багато українських підприємств успішно використовують недокументарні форми розрахунків.

При здійсненні зовнішньоторгових операцій дуже важливий правильний вибір форми розрахунків, оскільки це дозволяє учасникам угоди знижувати витрати і ризики, пов'язані з невиконанням протилежною стороною своїх зобов'язань за угодою.

На вибір форм розрахунків **впливають:**

- вид товару;
- термін поставки;
- наявність кредитної угоди;
- наявність банківської гарантії;
- характер компромісу між контрагентами;
- платоспроможність та ділова репутація контрагентів;
- можливості банків тощо.

Форми міжнародних розрахунків відрізняються за *розміром участі комерційних банків у їх проведенні:*

✓ **мінімальна участь банків** – при банківському переказі (виконання платіжного доручення клієнта). Відповідно досягається і мінімальне забезпечення платежу для експортера;

✓ **середня участь** – при інкасо (контроль за наданням, переказом товаророзпорядчих документів і видача їх платнику відповідно до інструкції довірителя);

✓ **максимальна участь** – при акредитиві (надання бенефіціару платіжного зобов'язання, яке реалізується при виконанні останнім умов акредитиву). Досягається максимальне забезпечення платежу для експортера, оскільки акредитив за своєю сутністю є грошовою гарантією оплати відвантаженого товару банком, який відкрив акредитив.

Механізм міжнародних розрахунків включає:

- 1) форми платежу;
- 2) способи платежу;
- 3) засоби платежу.

До *основних форм розрахунків*, що використовуються у міжнародній торгівлі належать:

1. **авансовий платіж**;
2. **акредитив**;
3. **інкасо**;
4. **відкритий рахунок**.

Технічно розрахунки можуть здійснюватись банківськими телеграфними та поштовими переказами, з використанням векселів і чеків.

У міжнародній практиці розрахунків авансові платежі є найбільш вигідною формою для експортера.

Авансовий платіж – це недокументарна форма розрахунків. У літературі його найчастіше відносять до способу платежу, що залежить від механізму оплати товару по відношенню до моменту його фактичної доставки.

Авансовий платіж – це грошова сума або майнова цінність, яка передається покупцем-імпортером продавцеві-експортеру до відвантаження товару в рахунок виконання зобов'язань за контрактом.

Аванс може бути наданий в грошовій і товарній формах. Аванс в *товарній формі* передбачає передачу імпортером експортеру сировинних матеріалів чи комплектуючих виробів, необхідних для виготовлення замовленого обладнання.

Аванс в *грошовій формі* передбачає виплату покупцем узгоджених в контракті сум в рахунок платежів за умовами договору до відвантаження товару (надання послуг), а інколи навіть до початку

виконання контракту. При невиконанні імпортером умов контракту експортер відшкодовує свої збитки з суми авансу.

Авансовий платіж виконує дві **функції**:

– кредитування імпортером експортера;

– забезпечення зобов'язань, які прийняті імпортером за контрактом.

У світовій практиці розрахунків авансові платежі використовуються у **випадках**:

◆ коли продавець не впевнений у платоспроможності покупця;

◆ коли економічна і (чи) політична ситуація в країні покупця нестабільна;

◆ при поставці дорогого обладнання (кораблів, літаків), яке виготовлене за індивідуальним замовленням;

◆ при поставках рідкісних дефіцитних товарів, а також товарів стратегічного призначення (ядерного палива, зброї);

◆ при досить тривалих строках дії контракту.

Аванс може надаватися як на повну вартість, так і в вигляді певного відсотку від неї. Його величина залежить від мети авансу, характеру товару, його новизни, вартості і строків виготовлення. В світовій практиці авансові платежі зазвичай складають 10-30% суми контракту. Погашається аванс шляхом заліку при поставці товару. Ця умова повинна бути зафіксована в договорі. Імпортер може здійснювати авансові платежі за допомогою виставлення чеків (товари відвантажуються після оплати чеку), за допомогою трати (переказного векселя), поштового, телеграфного переказу або за допомогою міжнародного грошового переказу.

Авансові платежі як форма міжнародних розрахунків більш **вигідні експортеру і менше – імпортеру**, бо існує ризик непоставки чи несвоєчасної поставки товарів експортером, поставки товарів невідповідної якості. Аванс означає кредитування експортера на період до отримання товарів.

Акредитивна форма розрахунків регулюється Уніфікованими правилами і звичаями для документарних акредитивів прийнятими Міжнародною торговою палатою в 1993 р. (публікація МТП №500).

Акредитив являє собою грошове зобов'язання банку, видане за дорученням покупця в користь продавця, за яким банк, що відкрив рахунок (банк-емітент), може виконати платежі продавцю або дати повноваження іншому банку виконати такі платежі при наявності документів, передбачених в акредитиві, і при виконанні інших умов акредитиву. Акредитиви поділяються на **грошові** та **документарні**.

Грошовий акредитив – це іменний документ, що адресований

банком-емітентом іншому банку та містить наказ про виплату грошей клієнту в певний термін.

Для розрахунків застосовується *документарний акредитив* (рис. 11.1).

Головний документ – акредитивне доручення, що виходить від імпортера та містить: суму, строк дії акредитива, вид акредитива, інструкції банку про умови виплати коштів з акредитива.

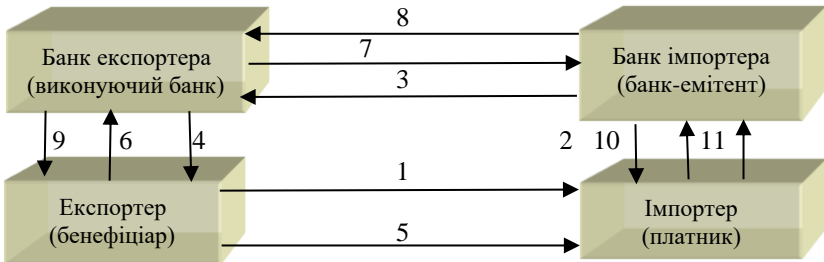

Рис. 11.1 Схема акредитивної форми платежу

1. Експортер відправляє імпортеру товару факс про готовність товару до відвантаження і просить виставити на його користь акредитив.

2. Імпортер дає вказівки своєму банку відкрити акредитив на користь бенефіціара у себе чи за кордоном.

3. Банк імпортера повідомляє експортера про відкриття акредитива і відправляє акредитивний лист, в якому докладно викладені умови акредитива.

4. Банк експортера повідомляє бенефіціара про відкриття на його користь акредитива і про умови цього акредитива.

5. Експортер відвантажує на адресу покупця товари у відповідності до умов договору.

6. Продавець передає виконуючому акредитив банку товаросупроводжувальні документи.

7. Виконуючий банк перевіряє відповідність наданих товаросупроводжувальних документів умовам акредитива й відправляє їх банку імпортера.

8. Банк імпортера теж перевіряє документи і тоді перераховує відповідну суму валюти на кореспондентський рахунок виконуючого банку.

9. Виконуючий банк зараховує відповідну суму валюти на

рахунок бенефіціара.

10. Банк імпортера відправляє товаросупроводжувальні документи разом з акредитивним листом імпортеру.

11. Імпортер, одержавши документи, перевіряє їх відповідність умовам акредитива і приймає для акцепту. Якщо зауважень немає, банк списує гроші з рахунку наказодавця по акредитиву.

Форми акредитивів:

⇒ **відкличний** – який може бути змінений або анульований банком-емітентом без повідомлення бенефіціара;

⇒ **безвідкличний** – який не може бути змінений або анульований банком-емітентом без повідомлення бенефіціара:

□ **безвідкличний підтверджені** – які підтверджуються додатково банком експортера, тобто гарантовані двома банками;

□ **безвідкличний непідтверджені** – які гарантовані лише банком-емітентом;

⇒ **покритий** – при відкритті, якого банк-емітент попередньо надає в розпорядження виконуючого банку валютні кошти (покриття), що належать імпортеру, на суму акредитива, на термін дії зобов'язань банку-емітенту з умовою можливості використання для платежів за акредитивом;

⇒ **непокритий** – який підтверджується банками без попереднього зарезервованих ними коштів клієнтів на своїх рахунках для оплати товару (послуги) за акредитивом;

⇒ **подільний** – відкривається на єдину суму, але оплата проводиться частинами;

⇒ **неподільний** – акредитив відкривається на єдину суму і стягується єдиною сумою;

⇒ **трансферабельний (переказний)** – надають право експортерів поступитися можливістю використання засобів з акредитива третій особі (у рамках терміну дії акредитива і суми акредитива). Використовуються, якщо експортер виступає як посередник або постачання товару проводиться багатьма постачальниками.;

⇒ **револьверні** – використовуються в межах установлених часток, що поновлюються. Використовуються при рівномірних періодичних постачаннях.;

⇒ **резервний** – зобов'язання банку виконати в користь клієнта платіж при невиконанні контрактних зобов'язань.

Основні переваги та недоліки документарних акредитивів (безвідкличних, як найпоширенішої форми) наведені в таблиці 11.1.

Використання *інкасової форми розрахунків* регулюється

«Уніфікованими правилами по інкасо», прийнятими Міжнародною торговою палатою в 1978 році (зараз діє редакція 1996 року, публікація № 522).

Таблиця 11.1 – Переваги та недоліки акредитивної форми розрахунків

Переваги	Недоліки
Для експортера	
1. Мінімальний ризик неоплати товару експортера. Банк не може відмовитися від оплати за повністю відповідними документами, якщо взяв на себе без відкличне зобов'язання виконати це. 2. Оплата банком проводиться швидше та зручніше, ніж інкасо від експортера	1. Зниження конкурентоспроможності. Продавець може обмежити себе або свій ринок та може зазнавати труднощів з пошуком покупців, бо імпортер несе великі витрати і має значний обсяг роботи з документами
3. Вексель, акцептований банком, може бути дисконтований, якщо в країні існує ринок цих фінансових інструментів. Це забезпечує успіх у фінансуванні. 4. Гнучкість відносно умов платежу. 5. Міжнародна правова на дійсність. 6. Використання практично в усіх країнах	
Для імпортера	
1. Використання практично в усіх країнах. 2. Гнучкість щодо умов платежу. 3. Безпека. Оплата відбувається лише після пред'явлення від повідних для акредитування документів, які підтверджують відвантаження товару. Завдяки фінансовим термінам гарантується вчасне виконання від вантаження та терміну дії акредитива	1. Імпортер несе великі витрати за акредитивом і має значний обсяг роботи з документами, що займає багато часу на оформлення. 2. Покупець здійснює оплату, не маючи можливості попередньо перевірити якість товару

Інкасо – це доручення експортера своєму банку одержати від імпортера (платника, боржника) певну суму коштів або підтвердження (акцепт) того, що ця сума буде сплачена в обумовлений термін. Основний документ – інкасове доручення, що виходить від експортера.

Залежно від наданих документів, за якими здійснюються

розрахунки, розрізняють *чисте* та *документарне інкасо*.

Чисте інкасо – це інкасо фінансових документів, які не супроводжуються комерційними документами (переказні й прості векселі, чеки та ін.). Чисте інкасо здійснюється на основі чеків, векселів, платіжних розписок та інших видів документів, що використовуються для одержання платежу.

Документарне інкасо – це інкасо фінансових документів, які супроводжуються комерційними документами (рахунки, страхові документи та ін.), а також інкасо тільки комерційних документів (рис. 11.2).

Оскільки при документарному інкасо продавець до моменту відвантаження товару ще не може бути впевнений в тому, що покупець дійсно зробить платіж, документарне інкасо підходить для здійснення у таких випадках:

- продавець повністю довіряє покупцеві і впевнений, що останній оплатить відвантажені товари і надані послуги;
- політичні, економічні та правові умови в країні покупця вважаються стабільними;
- країна-отримувач на має імпортичних обмежень (наприклад, валютний контроль), або вона надала всі необхідні дозволи.

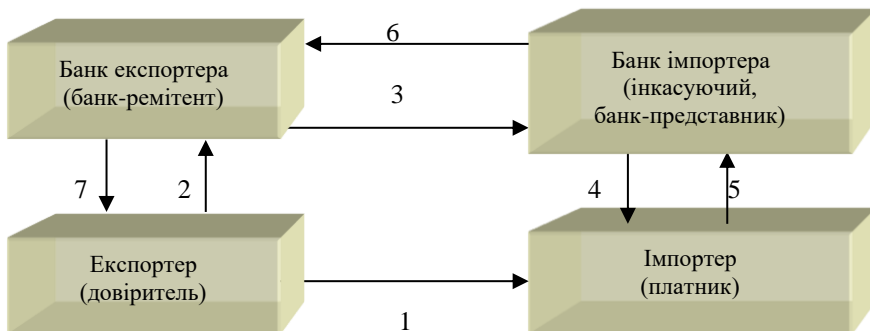

Рис. 11.2 Схема інкасової форми платежу

1. Експортер відвантажує товар на адресу імпортера у відповідності до умов договору.
2. Експортер направляє своєму банку пакет товаросупроводжувальних документів та інкасове доручення.
3. Банк експортера (банк-ремітент), після перевірки наданих документів на відповідність вимогам, наведеним у інкасовому дорученні, відправляє їх разом з інкасовим дорученням банку імпортера.

4. Банк імпортера (інкасуєчий) після одержання інкасового доручення та інших документів віддає одержані документи імпортеру для перевірки та одержання платежу.

5. Банк імпортера одержує платіж від імпортера.

6. Інкасуєчий банк переводить відповідну суму банку-ремітенту.

7. Банк експортера зараховує гроші на рахунок експортера.

В інкасовому дорученні можуть бути наступні **види інструкцій** у відношенні документів:

1. видати документи платнику проти акцепту (тратт). Банк, який подає документи, вручає платнику проти акцепту тратти, яка підлягає сплаті протягом 30-180 днів після пред'явлення, чи тратти, що підлягає платежу в обумовлений сторонами термін. Використовується при розрахунках за комерційним кредитом;

2. видати документи платнику проти платежу. Банк, який подає документи, може вручати їх платнику тільки проти негайної оплати. Якщо продавець (довіритель) не хоче довго чекати отримання своїх коштів, він в інкасовому дорученні повинен вимагати «платіж за першим поданням документів»;

3. видати документи без оплати. Документи можуть бути видані без оплати під письмове зобов'язання платника здійснити платіж у визначений термін. Це письмове зобов'язання підписується покупцем і банком покупця.

Основні переваги та недоліки документарних інкасо наведені в таблиці 11.2.

Відкритий рахунок – це форма розрахунків, при якій експортер посилає документ про право на майно при кожному відвантаженні товарів прямо покупцю з вимогою оплати до певного терміну. Цей термін операції є періодом, на який один підприємець фактично видає комерційний кредит іншому. Якщо виставлений кредит задовольняється, товар вивантажується, посилається звичайна виписка з рахунку, оплата здійснюється чеком, векселем.

При розрахунках по відкритому рахунку контрапартнери ведуть взаємний облік сум поточної заборгованості. Експортер відвантажує товар імпортеру, відправляє на його адресу товаросупроводжувальні документи і заносить суму заборгованості в дебет рахунку, відкритого на ім'я імпортера. Імпортер здійснює такий же запис в кредит рахунку експортера. Після оплати товару експортер й імпортер здійснюють компенсуючі переведення.

Таблиця 11.2 – Переваги та недоліки

інкасової форми розрахунків

Переваги	Недоліки
Для експортера	
1. Зменшення ризику довго строкової передачі товару. Банк захищає право експортера на товар до моменту оплати чи акцепту документів. Імпорттер може розпоряджатися товаром тільки після інкасування документів. Отримання платежу гарантовано, як тільки імпортер прийме документи. 2. Збільшення конкурентоспроможності. Інкасо – менш тривалий та обтяжливий засіб досягнення домовленості, ніж акредитив. У експортера є можливість продати товар за нижчою ціною, збільшуючи свою конкуренттоспроможність. 3. Зручність. Банк може запропонувати ефективний засіб оброблення документів, здійснення розрахунків і зв'язків. 4. Експортер має можливість одержати кошти від банку під акцепт або за урядовою програмою підтримки експортера	1. Тривалість проходження документів через банки і, відповідно, періоду їх оплати (акцепту), який може забирати від декількох тижнів до місяця та більше. 2. Витрати по інкасо несе експортер. Додаткові витрати, які спричинені неплатежем чи відмовою від акцепту з боку імпортера. Імпорттер має право відмовитись від оплати поданих документів або не мати дозволу на пе-реказування валюти закордон. У цих випадках банк не несе відповідальності. Експортер понесе витрати, пов'язані зі зберіганням вантажу, його страхуванням, продажем його третій особі або транспортуванням назад у свою країну. 3. Експортер зобов'язаний здійснювати виробництво та транспортування товару авансом
Для імпортера	
1. Імпортер оплачує фактично відвантажений товар, оскільки платіж здійснюється тільки проти товаросупроводжувальних документів. Тобто форма інкасо сприятлива для імпортера щодо вибору часу для платежу 2. Зменшення витрат. Витрати на здійснення інкасо у вигляді банківської комісії незначні. У деяких випадках, відповідно до міжурядових або міжбанківських угод про взаємну торгівлю та розрахунки, комісія може взагалі не стягуватися. Крім того, імпортер може одержати вигоду з низької ціни купівлі	1. Імпортер здійснює платіж або акцепт, не маючи можливості раніше перевірити якість товару 2. Нанесення шкоди репутації у випадку неплатежу або відмови від акцепту. Експортер може видати спеціальні інструкції щодо замовлення «протесту» від його імені, що дозволяє в подальшому подати офіційну скаргу

Особливості розрахунків за відкритим рахунком:

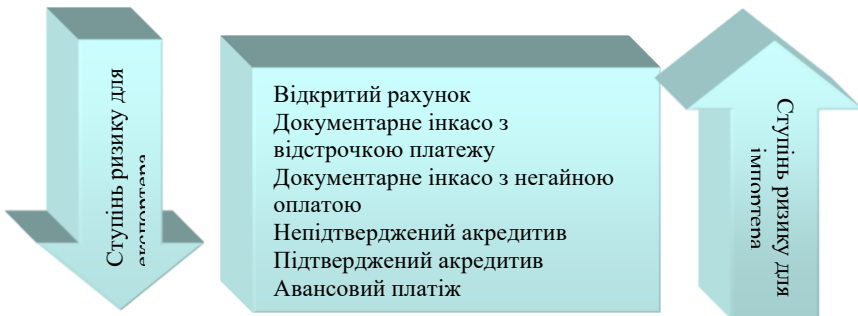
- 1) передбачає ведення контрагентами великого обсягу роботи з обліку продажу;
- 2) товаророзпорядчі документи надходять до імпортера, минаючи банк, в зв'язку з чим весь контроль за своєчасністю платежів лягає на плечі учасників угоди;
- 3) рух товару випереджає рух валютних коштів;
- 4) ця форма розрахунків найдешевша і порівняно проста у виконанні

Порядок погашення заборгованості по відкритому рахунку залежить від домовленості сторін угоди. Платіж по відкритому рахунку в більшій мірі вигідний імпортеру, оскільки відсутній ризик оплати недоставленого товару, а відсотки за користування кредитом не знімаються. Для експортера цей платіж являється самою ризикованою формою розрахунків, оскільки в нього немає ніяких гарантій, що покупець врегулює свою заборгованість в узгоджений строк.

Розрахунки за допомогою відкритого рахунку доцільно використовувати, якщо:

- ✓ між покупцем і продавцем існують надійні, стійкі і довгострокові ділові стосунки;
- ✓ торгівля між країнами відносно вільна від державних обмежень і міжнародного регламентування.

Загалом, кожна форма розрахунків є більш чи менш ризиковою для експортера чи імпортера:

При виборі форм розрахунків доцільно керуватися такими умовами:

	Аванс	Акредитив	Інкасо	Відкритий

				рахунок
Тип товару	Виготовлений на замовлення		Стандартний	
Стосунки контрагентів	Нові		Добре налагоджені	
Політична ситуація	Нестійка		Відносно стійка	Стійка
Економічна ситуація	Нестійка		Відносно стійка	Стійка

11.2 Загальна характеристика способів та засобів платежів за зовнішньоторговельними угодами

Способи платежу визначають по моменту оплати товарів стосовно часу поставки.

Виділяють три **способи платежу**:

- 1) платіж готівкою;
- 2) авансовий платіж;
- 3) платіж у кредит.

Платіж готівкою – це ті форми оплати, які здійснюються впродовж часу від готовності товару до відправлення на адресу покупця до моменту переходу до нього прав власності на даний товар. На практиці до даного періоду додається ще один місяць. Після цього строку вважається, що оплата здійснюється в кредит.

Авансовий платіж – передбачає виплату покупцем обумовлених у контракті сум до передачі товаророзпорядчих документів і самого товару у розпорядження покупця, а найчастіше під час і навіть до виконання замовлення.

Платіж у кредит передбачає здійснення розрахунків за угодою через певний час після поставки товару, тобто на основі наданого експортером імпортеру комерційного кредиту.

У світовій практиці на умовах готівкового платежу здійснюється закупівля сировини, палива, продовольчих товарів та товарів широкого споживання, а на умовах кредиту – машин, обладнання та інших товарів з тривалим строком експлуатації. Якщо експортер зацікавлений в реалізації свого товару за готівку, то імпортеру готівкова форма розрахунку менш вигідна. Враховуючи зростання у світовій торгівлі питомої ваги машин та обладнання, а також загострення конкуренції на світовому ринку, покупцю вигідно удаватися до комерційного кредиту. Кредит покриває, як правило, до 75-85% вартості контракту, а решту імпортер зобов'язаний виплатити у

визначений строк готівкою і в формі авансу, який виступає способом забезпечення виконання зобов'язань за контрактом з боку імпортера.

У практиці міжнародної торгівлі застосовуються такі **засоби платежу**, як чеки, векселі, поштові і телеграфні перекази, інструкції системи SWIFT.

Чек – це письмовий безумовний наказ власника поточного рахунка своєму банку про виплату з цього рахунка позначеної в ньому суми по пред'явленні чи протягом терміну конкретній особі, або про переказ зазначеної суми на інший рахунок.

Економічна природа чека визначається як засобу розпорядження поточним рахунком у банку, засобу обігу та платежу і знаряддям безготівкових розрахунків. Правова природа чека цілком аналогічна до векселя. Для того, щоб чек вважався дійсним і підлягав оплаті, він повинен містити **обов'язкові реквізити** (відповідно до *Женевської конвенції про чеки 1931р.*):

1. найменування «чек» (чекова мітка), зазначена на тій мові, на якій виписаний чек;
2. найменування фірми-платника, що виписала чек (чекодавця);
3. дату видачі чека;
4. найменування банку, у якому чекодавець тримає свій рахунок і який здійснить оплату чека;
5. найменування особи (фірми), на користь якої здійснюється платіж (бенефіціар);
6. безумовний наказ про сплату певної суми прописом;
7. місце для заміток (наприклад, номер контракту, місце платежу і т.п.);
8. підпис чекодавця;
9. номер рахунку чекодавця в банку.

Види чеків:

I. З точки зору умов передавання:

- **іменний** – виписуються на визначене ім'я, фірму із застереженням «не наказу» і не може передаватися звичайним порядком (лише нотаріальним шляхом);
- **на пред'явника** – виписується без вказівки особи (фірми), що має право одержати за ним гроші, і звертається як готівка (без індосаменту);
- **ордерний** – виписується на користь визначеної особи з застереженням «або його наказу» з правом передавання іншій особі шляхом індосаменту.

II. З точки зору можливості отримання за чеком готівки:

- *звичайні* – чековласник, подавши чек до банку, отримає гроші лише готівкою;
- *розрахункові* – застосовуються лише для перерахування суми з рахунку чекодавця на рахунок чековласника;
- *кросовані* (різновид розрахункових) – за ними можуть здійснюватися лише міжбанківські розрахунки. Такий чек перекреслений двома смугами, серед яких зазначається рахунок банку-одержувача.

III. З точки зору кількості коштів, що підлягають сплаті за чеком:

- *лімітовані* (на певну суму);
- *не лімітовані* (на будь-яку суму в межах залишку коштів на рахунку).

Чек може передаватися одною особою іншій шляхом проставлення на оборотному боці чека передатного напису – *індосаменту*, який підписується особами, що зробили його.

Термін обертання чека – з моменту подання до банку до моменту зарахування коштів на рахунок, обмежений: в межах однієї країни – від 8 до 10 днів; між країнами одного континенту – 20 днів; між країнами різних континентів – 70 днів.

У чека завжди є посередник – банк (три суб'єкти), а вексель завжди передбачає відсутність посередника; у тратти – три суб'єкти (кредитор, боржник, одержувач), але немає посередника.

Вексельна форма грошового зобов'язання найшла широке застосування в міжнародній торгівлі.

Вексель – це цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання боржника (векселедавця) сплатити після настання строку визначену суму грошей власнику векселя (векселедержателю).

Вексель – письмове, абстрактне, безперечне, обігове, термінове, боргове зобов'язання.

Форма векселя визначається законом країни, де вексель виписаний. Таким чином, дійсність векселя, виставленого в Лондоні, визначається нормами англійського закону про переказні векселі, а тратти, виписані в Україні – вексельним законодавством нашої країни. Хоча вексельні закони різних країн і відрізняються своїми вимогами у відношенні форми векселя, однак кожен з них має точний перелік обов'язкових реквізитів векселя.

У відповідності до **правової природи** вексель:

- забезпечує платежі за кредитом;
- являє собою абстрактне зобов'язання, тобто відсторонене від причин, що його викликали та будь-яких умов, що обумовлюють

платіж;

- може бути опротестований нотаріальним шляхом у випадку неплатежу;
- передбачає солідарну відповідальність перед пред'явником векселя усіх осіб, відповідальних за платіж (векселедавця, його гарантів, індосантів);
- це документ строго встановленої форми, тобто відповідно до міжнародних норм він повинен містити набір певних реквізитів, відсутність хоча б одного з яких робить вексель недійсним.

Найбільше розповсюдження отримав *переказний вексель (тратта)*, який представляє собою безумовний наказ однієї особи – **трасанту** (кредитор який виписує вексель на свого боржника), адресований іншій особі – **трасату** (боржник, зобов'язаний провести сплату по векселю), грошову суму третій особі – **ремітенту** (кредитор трасату або сам трасат). Таким чином, трасант виступає одночасно і кредитором по відношенню до трасату і боржником по відношенню до ремітенту. Видача переказного векселя спрямована на урегулювання обох боргових вимог. Якщо трасант, який виписує вексель, виступає як ремітент, то за допомогою векселя регулюється одна боргова вимога кредитора до боржника.

В міжнародній торгівлі тратти виписуються в 2-3-х екземплярах. Це робиться в цілях уникнення затримки або втрати векселя під час пересилки за кордон і з тим, щоб один екземпляр міг бути відправлений боржнику для акцепту, а другий – одночасно міг бути переданий іншим особам. Кожний екземпляр тратти повинен бути помічений, яким за рахунком він є. Якщо цього немає, то кожний екземпляр розглядається як самостійний вексель.

Передача векселів іншим особам здійснюється шляхом передаточного надпису на зворотному боці векселя (в формі **індосаменту**). Такий надпис засвідчує передачу права по векселю іншій особі і встановлює відповідальність індосанта за плату по векселю перед усіма наступними власниками. Індосамент здійснюється в формі бланкового, ордерного, обмежувального і без оборотного.

Вексель, як правило, використовується в зовнішній торгівлі як засіб оформлення кредитно-розрахункових відносин. При комерційному кредиті векселем оформляється заборгованість імпортера. Але і відносини між банками при наданні банківських позик також оформляються векселями. Широке розповсюдження одержали банківські акцепти (переказний вексель, виставлений на банк і акцептований останнім) в зв'язку з використанням акцептно-рамбурського кредиту. В силу більшої надійності банківські акцепти

успішно виступають в ролі міжнародного платіжного засобу.

Переказний вексель також використовується при здійсненні розрахунків з документарних акредитивів і виконує функцію інкасування боргу, тобто виступає як засіб одержання платежу проти товаророзпорядчих документів при акредитивних і інкасових операціях. Основою для подальшого розширення застосування тратт в сфері міжнародних розрахунків в Україні є розвиток і зміцнення міжнародних зв'язків нашої країни з іноземними державами.

В Україні діє Закон «Про переказний і простий вексель» (від 11 березня 1997 року, який співпадає з Женевською конвенцією про «Одноманітний закон про переказний і простий вексель». Відповідно до Женевського закону, якщо вексель виписаний у валюті, яка не має обігу у місці платежу, то сума векселя може бути сплачена у місцевій валюті за курсом на день настання строку платежу. Однак може бути ситуація, коли держатель векселя обумовлює, що сума оплати обчислюватиметься за курсом, позначеним у векселі.

У відповідності до Женевської конвенції про «Єдиний вексельний закон про прості і переказні векселі» (1930р.) вексель повинний мати такі реквізити:

1. «вексельну мітку», тобто вказівку на те, що це вексель;
2. безумовний наказ оплатити певну суму (словами та цифрами);
3. термін платежу;
4. зобов'язання заплатити;
5. місце платежу;
6. найменування одержувача (ремітента для тратти);
7. місце й дату видачі векселя;
8. підпис векселедавця (а для тратти – особи, що виставила вексель).

В разі відсутності будь-якого з вказаних реквізитів документ не має сили переказного векселя, за виключенням:

а) якщо строк платежу по ньому не вказаний, то такий переказний вексель вважається як належний оплаті за пред'явленням;

б) в разі відсутності особливої вказівки місце, позначене поряд з найменуванням платника, розглядається як місце платежу і, разом з тим, місцем проживання платника;

в) при відсутності вказівки про місце складання переказний вексель визнається підписаним в місці, визначеному поряд з найменуванням векселедавця.

Тратта може бути видана наказом самого трасату, або на нього, або на рахунок третьої особи.

У міжнародній практиці застосовуються такі **види векселів**:

I. За формою:

- **прості векселі** – це документ, що виписаний у формі зобов'язання боржника про платіж певної суми кредиторіві в зазначений строк.

Головні риси:

- два учасники:

- 1) *векседавець (боржник)* – виписує і підписує вексель;
- 2) *векселевласник (кредитор)*, не потрібний акцепт боржника.

- **переказні векселі** – це документ, що містить письмову вимогу однієї особи (кредитора) іншій особі (боржнику) у визначений термін провести платіж третій особі (ремітенту).

Головні риси:

- три учасники:

- 1) *трасант* – це кредитор, що виставляє вексель;

- 2) *трасат* – боржник, зобов'язаний сплатити за траттою певну суму третій особі;

- 3) *ремітент* – це третя особа, на користь якої проводиться платіж за траттою;

- тратту виставляє кредитор на боржника з оплатою на користь третьої особи;

- тратта дійсна лише за наявності акцепту боржника.

II. За характером походження:

- **приватні векселі**;

- **державні векселі** (державної скарбниці), що випускаються державою.

III. За економічною природою:

- **товарний вексель** (комерційна або торговельна тратта);

- **банківський вексель** (*банківський акцепт*) – це вексель, виставлений на банк і акцептований останнім (не на імпортера, а на банк імпортера на користь свого банку);

- **фінансовий вексель** – виставляється банками один на одного та використовується як знаряддя міжбанківського кредиту (авізо);

- **«дружні векселі»** або **«зустрічні векселі»** – видаються один одному приватними особами для обліку цих векселів у банку або для штучного збільшення пасиву неспроможного боржника у разі загрози банкрутства.

Векселі як цінні папери мають *оборотоздатність*, тобто можуть передаватися з рук в руки за допомогою передатного напису на зворотному боці векселя, що зветься індосаментом.

Особа, яка ставить такий напис, що означає передавання права на отримання грошей за цим векселем будь-кому, зветься **індосантом**. За допомогою індосаменту обертаються звичайні та переказні векселі.

Види індосаментів:

1. **іменний** – індосант зазнає конкретну особу, якій передається право одержання коштів за векселем.

2. **ордерний** – коли право на одержання платежу має особа, зазначена у векселі, чи «за його наказом».

3. **пред'явницький** – особа, яка передає право одержання коштів за векселем, ставить лише свій підпис і дату, після чого вексель набуває пред'явницького характеру.

4. **безобіговий (лише за правом ряду країн)** – індосант звільняється від солідарної відповідальності за платіж при протесті векселя за допомогою напису «без обороту на мене» на зворотному боці векселя (із зазначенням конкретної особи або ні).

5. **передоручений** – коли векселі передаються до банку, який, коли прийде час отримання з боржників коштів, стягує їх та зраховує на рахунок векселевласника.

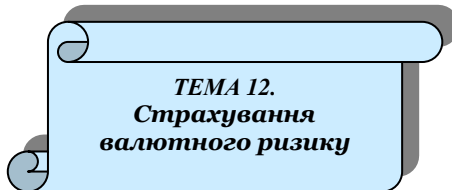
Для визначення вартості іноземного векселя необхідно знати:

- ✓ суму векселя;
- ✓ строк векселя;
- ✓ день продажу векселя;
- ✓ курс векселя;
- ✓ облікову ставку за місцем платежу.

Поштовий переказ – це письмове платіжне доручення, що висилається одним банком іншому і являє собою вказівку цьому банку виплатити визначену суму грошей зазначеному одержувачу.

Телеграфний переказ – аналогічний поштовому, тільки інструкції банку пересилаються телеграфом.

Інструкції системи SWIFT (міжнародні експрес-перекази) – це особливий вид переказів, що дозволяють істотно скоротити час передачі інструкцій між банками-кореспондентами, що є членами системи.

Студент повинен:

- ✓ розглянути поняття ризиків в міжнародному економічному співробітництві: загальна характеристика та основні види;
- ✓ проаналізувати методи управління валютним ризиком;
- ✓ визначити основні способи мінімізації валютного ризику коливання валютного курсу для експортера та імпортера;
- ✓ з'ясувати способи хеджування валютного ризику українськими банками.

12.1 Загальна характеристика та основні види ризиків у зовнішньоекономічній діяльності

В умовах недосконалої системи ринкової економіки в країнах СНД банківська діяльність стає більш ризиковою. Коли відбувається кризи неплатежів, затримка повернення кредиту, банкрутство багатьох підприємств, проблеми ризику потребують особливо старанного вивчення.

Ризик у міжнародній торгівлі – це небезпека втрат через вину іншої сторони або у зв'язку з політичною, економічною ситуацією в країні, що бере участь в угоді. Можливі втрати в зовнішньоекономічній діяльності стосуються експортера, імпортера або обслуговуючих банків. Тому дуже важливо знати всі типи ризиків, що виникають в процесі міжнародного товарообміну.

Виділяють такі **види** ризиків:

економічні:

- кредитні;
- виробничі;
- комерційні;
- неплатоспроможність покупця;
- небажання покупця платити;
- затримка платежів покупцем;
- ризик неприйняття товару (ризик виробництва) для товарів

виготовлених за замовленням;

валютні:

- ризик не конвертованості;
- ризик непереказу;
- курсовий ризик;
- трансфертний ризик;

транспортні:

- потоплення (чи інша транспортна катастрофа);
- ушкодження;
- хибний напрямок;

політичні:

- ризик дефолту;
- ризик мораторію;
- заборона на ввезення та вивезення;
- конфіскація у випадку недотримання нормативів;
- державні ризики;
- страйк, війна, революція;
- економічна ситуація в країні тощо.

У широкому розумінні *валютний ризик* полягає в незбалансованості активів і пасивів в кожній валюті за термінами і сумами.

Під *валютним ризиком* розуміють можливість грошових втрат в результаті коливань валютних курсів. Він проявляється у зміні під час здійснення зовнішньоторгової операції курсового співвідношення між ціною валюти і валютою платежу. Іншими словами, валютний ризик виникає в результаті неспівпадання валюти ціни і платежу.

Валютний ризик є специфічним видом ринкового ризику. Його сутність полягає у можливості фінансових втрат за балансовими та позабалансовим статтями у зв'язку зі зміною ринкових умов і, відповідно, з рухом ринкових валютних курсів. Ці фінансові втрати можливі у разі:

- переоцінювання відкритих позицій (коротких та довгих);
- проведення операцій на строковому ринку – переоцінювання позабалансових статей за похідними фінансовими інструментами, угодами форвард, своп, ф'ючерсами, опціонами.

Цей вид ризику є наслідком незбалансованості активів і пасивів щодо кожної з валют за термінами та сумами.

За *характером виникнення* валютні ризики поділяються на:

- **операційні;**
- **трансляційні (бухгалтерські);**

□ **економічні.**

Операційний ризик пов'язаний з торговельними операціями, а також із грошовими угодами з фінансового інвестування та дивідендних платежів або отримання коштів в іноземній валюті в майбутньому.

Трансляційний (бухгалтерський) ризик пов'язаний з переоцінюванням активів, пасивів та прибутків у національну валюту, а також може виникати під час експорту чи імпорту інвестицій. Враховувати трансляційний ризик можна під час складання бухгалтерської та фінансової звітності.

Економічний валютний ризик пов'язаний з можливістю втрати доходів за майбутніми контрактами через зміну загального економічного стану як країни-партнерів, так і країн, де розташована компанія.

Економічний валютний ризик підрозділяють на два види:

- **прямий**, коли передбачається зменшення прибутку за майбутніми операціями внаслідок зниження обмінного курсу валют;
- **опосередкований** (побічний), пов'язаний з утратою певної частини конкурентоздатності вітчизняних товаровиробників порівняно з іноземними.

Головним чинником виникнення **прямого** економічного валютного ризику є майбутні експортно-імпортні угоди або валютні операції. Після підписання угоди (укладення контракту) і до настання терміну сплати за угодою економічний валютний ризик трансформується в операційний.

Опосередкований ризик характеризує можливість виникнення збитків, пов'язаних зі зниженням конкурентоздатності компанії в порівнянні з іноземними товаровиробниками та експортерами у зв'язку зі зміною валютних курсів, високою валютною собівартістю та відносно низькими цінами на виготовлену продукцію.

Неврахування **економічного валютного ризику** призводить до зниження конкурентоздатності експортерів на зовнішніх ринках, до зниження рівня рентабельності продукції та прибутковості підприємств.

Валютні ризики при будь-якій формі організації зовнішньоекономічної діяльності у випадку зниження курсу валюти ціни відносять на рахунок експортера (кредитора), а у випадку її підвищення – на рахунок імпортера (боржника).

В умовах вільного коливання валют, в котрих здійснюються міжнародні розрахунки, рух курсів валют навіть у найбільшій перспективі з зусиллям піддається скільки-небудь точному прогнозуванню, що в свою чергу диктує дійсну необхідність використання різних методів захисту від валютних ризиків.

У міжнародній практиці застосовуються три **основні підходи** до страхування валютних ризиків:

- односторонні дії одного з контрагентів;
- взаємна домовленість учасників угоди;
- операції страхових компаній або банків.

Можливі шляхи упередження зовнішньоторговельних ризиків надано на рис. 12.1.

Підприємства можуть суттєво знизити валютний ризик зовнішньоекономічних угод, використовуючи два методи:

- 1) правильний вибір валюти;
- 2) регулювання валютної позиції.

У контракті при неспівпаданні валюти ціни і валюти платежу повинно бути чітко **обумовлено**:

✓ курс перерахунку – телеграфний, поштовий, чековий, вексельний перекази. Для експортера найбільш вигідним є курс продавця телеграфних переказів національного валютного ринку;

✓ дату та час котирування валютних курсів і найменування біржі, наприклад, перерахунок валютного курсу здійснюється в день, попередній дню платежу телеграфним переказом на початок (або кінець) торгів на Нью-Йоркській біржі;

✓ курс дня (продавця і покупця);

✓ засіб інформації (по повідомленню якогось агентства).

Усі заходи захисту з моменту укладення контракту до моменту платежу можна поділити на:

1. **Контрактні методи захисту** – пов'язані з укладенням контракту і являються невід'ємним складовим елементом валютно-фінансових умов контракту.

2. **Неконтрактні методи захисту** – пов'язані з різними фінансовими операціями зі страхування, які дозволяють або ухилитись від ризику збитків в результаті проведення зустрічних валютних операцій, або отримати додатковий прибуток, який базується на очікуваній зміні валютного курсу.

Контрактні методи захисту включають:

- вибір валюти ціни, що співпадає з валютою платежу;
- вибір валюти ціни з прогнозованою найбільш вигідною для сторін динамікою курсу (експортеру вигідно, щоб валюта ціни була «твердою», а валюта платежу – «м'якою», імпортеру – навпаки);

- включення до контракту «валютного застереження» – яке передбачає автоматичне пропорційне корегування ціни товару в тій же пропорції, у якій відбудеться зміна курсу погодженої між сторонами валюти платежу стосовно валюти ціни.

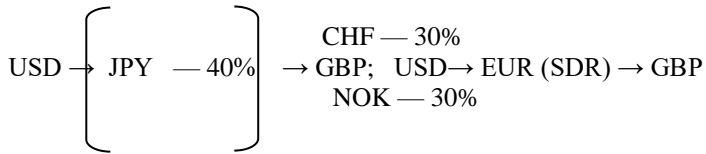
Рис. 12.1 Можливі шляхи упередження зовнішньоторговельних ризиків

На практиці для валютного застереження використовують:

а) одну валюту, тобто **моновалютне застереження**, що ставить суму платежу в залежність від валютного курсу базової валюти-посередника, тобто перерахунок здійснюється через третю валюту: USD→CAD→GBP.

б) кілька валют – **багатовалютне (мультивалютне) застереження** — коли використовується не одна валюта-посередник, а

«кошик валют» (визначається відношення однієї валюти до середньозваженої набору 5-7 валют) чи розрахункові валютні одиниці СДР, ЄВРО.

Неконтрактні методи страхування базуються на проведенні зустрічних валютних операцій, створенні компенсуючої валютної позиції; тобто, передбачають компенсацію одного валютного ризику – іншим, протилежним по значенню та, на відміну від контрактних методів, не знаходять відбиття у валютно-фінансових умовах контракту.

Неконтрактні методи включають:

- *регулювання своєї валютної позиції* – полягає у проведенні збалансованої валютної політики стосовно експорту-імпорту за строками платежів, коли термін, валюта і сума здійснюваних розрахунків співпадають за експортними та імпортними угодами.

- *використання послуг міжнародних банків зі страхування валютних ризиків*. При цьому об'єктами страхування можуть стати такі вартісні показники:

- а) сума витрат експортера на виготовлення зазначеної продукції, від придбання якої замовник може відмовитися в період виробництва товару;

- б) обсяг експортного виторгу при оплаті готівковим способом;

- в) обсяг експортного комерційного кредиту, коли зовнішньоторговельна угода здійснюється на умовах розстрочки платежу;

- г) обсяг імпортного комерційного кредиту, коли здійснюється попередня оплата товару, або експортеру необхідно поповнити частину своїх обігових коштів за рахунок майбутньої поставки товару імпортеру;

- д) сума банківського кредиту в зовнішньоторговельній угоді, коли існує ризик неплатежу з боку імпортера або експортера.

Для визначення різних методів страхування валютного ризику шляхом купівлі-продажу іноземної валюти в банківській, біржовій і комерційній практиці використовується термін «хеджування». У вузькому розумінні хеджування означає, що хеджери здійснюють страхування валютного ризику шляхом створення зустрічних вимог і зобов'язань в іноземній валюті.

Хеджування – це процедура здійснення валютнообмінних операцій до того, як відбудеться несприятлива зміна курсу, або компенсувати збитки від подібної зміни за рахунок паралельних угод з валютою, курс котрої змінюється у протилежному напрямку.

12.2 Основні способи мінімізації валютного ризику

Методи страхування валютних ризиків.

1. Структурне збалансування активів, пасивів, кредиторської та дебіторської заборгованості.

Складається в тому, щоб підтримувати таку структуру активів та пасивів, яка б дозволила перекрити збитки від зміни валютного курсу прибутком, який отримується від зміни цього курсу, але по інших позиціях балансу. Тобто це тактика, яка зводиться до отримання максимально можливої кількості «закритих» позицій, мінімізуючи таким чином валютні ризики. Так як, мати «закритими» всі позиції не завжди доцільно і розумно, то треба бути готовим до структурного збалансування. Одним з найбільш простих і найбільш поширеним способом балансування є контроль валютних потоків, які відображають доходи та збитки. Тобто, кожен раз при укладанні контракту, який передбачає або отримання, або виплату іноземної валюти, банк повинен зупинитися на виборі такої валюти, яка допоможе йому закрити повністю або частково. існуючі «відкриті» валютні позиції.

2. Зміна строку платежу.

Цей метод передбачає маніпулювання строками здійснення розрахунків, при різких змінах курсів валюти ціни або валюти платежу. Найбільш вживані тактики платежу:

- дострокова оплата товарів та послуг;
- прискорена чи затримана репатріація прибутків, погашення основної суми кредиту, виплата процентів та дивідендів;
- регулювання строків конверсії виручки отримувачем, іновалютних засобів в національну валюту.

3. Форвардні угоди.

4. Операції «своп».

5. Опціонні угоди.

6. Фінансові ф'ючерси.

7. Кредитування та інвестування в іноземній валюті.

Використовується для довгострокового страхування валютних ризиків.

Наприклад, якщо компанія, згідно укладеного контракту, повинна отримати певну суму у валюті, курс якої може впасти, то їй слід

звернутися за позикою в тій же валюті, і розпочати використовувати її як інвестиційний капітал. Звичайно, що сума процентів не повинна перевищувати очікуваного рівня падіння курсу. Таку техніку може використовувати і платник.

8. Реструктуризація валютної заборгованості.

Застосовується в тому випадку, коли є відповідна заборгованість у «зростаючій» валюті (наприклад, фунт стерлінгів), погашення якої передбачалось за рахунок майбутніх надходжень валюти, курс якої має тенденцію до зниження (долар США). В такому випадку, слід взяти «овердрафт», понад залишок на валютному рахунку – відповідну суму в доларах і терміново обміняти її на ринку «спот» на фунти стерлінги, якими і погасити відповідну суму заборгованості в тій ж валюті. Сума боргу при цьому не зміниться, але поміняється його структура. Тепер вона буде виражатися в тій же самій валюті, що і дебіторська заборгованість. Реструктуризація валютної заборгованості повністю знищує валютний ризик.

9. Для того щоб застрахуватися або уникнути валютного ризику банки, так само як і не фінансові компанії, можуть здійснювати **паралельне кредитування один одного.**

Паралельні кредити, в яких дві сторони в двох різних країнах погоджуються надати рівновеликі кредити з однаковими строками погашення, але виражені в відповідних валютах (частіше національних), місцевому позичальнику, вказаному іноземною стороною. Звичайно, такі позики можуть розглядатися як угоди «своп» з покупкою валюти на умовах «спот» з одночасним продажем «форвард». Хоча сам період хеджування може тривати і довше, ніж на ринку «форвардних» угод. На відміну від паралельних кредитів, «свопи» не включають платіж процентів.

10. Операція лізинг.

11. Дисконтування платіжних вимог.

Дисконтування платіжних вимог іноземній валюті, яке можна розглядати як різновид дисконту векселів, представляє собою переуступку банку права дозапитання заборгованості в іноземній валюті, в замін на негайну виплату банком відповідної суми в національній (або іншій іноземній валюті). Подібні операції називаються «а – форте» (франц. – повністю) або форфетування.

12. «Валютний кошик».

Представляє собою набір валют, які взяті у відповідних пропорціях. В таку корзину, якщо метою її використання є хеджування, підбираються валюти, курси яких плавають в протилежних напрямках, взаємно врівноважуючи корзину, роблячи її більш стабільною.

Наприклад, входять такі валюти як долар, фунт стерлінгів, євро, ієна.

Хеджування здійснюється шляхом включення в торговий або кредитний договір «мультивалютної оговори», у відповідності до якої сума грошового зобов'язання перераховуються в залежності від зміни курсового співвідношення між валютою платежу та відповідною «валютною корзиною».

«Корзина» як метод визначення середньо зваженого курсу валюти платежу по – відношенню до визначеного набору валют понижує ймовірність різкої зміни суми платежу. При цьому, з точки зору валютного ризику, обидва контрагента опиняються в однакових умовах.

13. Здійснення іноземними філіалами платежів в «зростаючій валюті», по – суті це означає, лише перенесення валютного ризику. Але це відіграє велику роль, коли в країні місцезнаходження існують більш сприятливі умови хеджування (розвинутий валютний ринок, пільгова система оподаткування валютних доходів, кількість банків, які мають досвід проведення валютних операцій і т.д.).

14. Самострахування.

Суть самострахування складається в тому, що величина можливого збитку від зміни валютного курсу, наперед включається в ціну контракту і використовується для утворення страхового фонду. В економічній практиці вказані методи часто переплітаються між собою, а окремі фінансово-кредитні установи використовують, як правило, не один, а водночас кілька методів. При цьому методи 2, 3, 4, 5, 6 використовуються переважно за короткострокового страхування, а 7, 8, 9, 10, 13 і 14 – за довгострокового. Методи 1 і 12 можна використовувати в обох випадках, а методи 9 і 13 можуть застосовуватися тільки підприємствами, що мають закордонні філії.

**Режим кореспондентських рахунків в іноземній валюті
банків-резидентів**

На кореспондентський рахунок банку-резидента в іноземній валюті зараховуються кошти, що надходять:	З кореспондентського рахунку банку-резидента в іноземній валюті здійснюються такі операції:
◆ на користь резидентів; ◆ на користь нерезидентів; ◆ на користь самого банку за операціями, які він має право здійснювати згідно з відповідними пунктами ліцензії Національного банку України, в тому числі: а) одержані банком нараховані відсотки, в тому числі за залишком коштів на кореспондентському рахунку, якщо це передбачено Угодою; б) готівка для поповнення кореспондентського рахунку; ◆ за міжбанківськими операціями щодо купівлі іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку України та на міжнародних грошових ринках, які має право здійснювати уповноважений банк згідно з відповідними пунктами ліцензії Національного банку України; ◆ за неторговельними операціями згідно з чинним законодавством України; ◆ за іншими операціями відповідно до чинного законодавства України.	◆ платежі за дорученням клієнтів-резидентів: а) на користь нерезидента, тобто на рахунок нерезидента в іноземному банку за наявністю підстав для платежу, що перевіряється банком платника коштів; б) на користь резидента у випадках, передбачених чинним законодавством України; в) на власний рахунок в іноземній валюті в іншому уповноваженому банку України; г) для здійснення продажу іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку України; ◆ платежі за дорученням нерезидентів згідно з чинним законодавством України; ◆ власні операції самого банку, які він має право здійснювати згідно з відповідними пунктами ліцензії Національного банку України, в тому числі: а) перерахування іноземної валюти за обслуговування кореспондентського рахунку, якщо це передбачено Угодою; б) зняття готівкової іноземної валюти з власного кореспондентського рахунку в уповноваженому банку України для підкріплення власної каси; ◆ міжбанківські операції з продажу іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку України та на міжнародних грошових ринках, які має право здійснювати уповноважений банк згідно з відповідними пунктами ліцензії Національного банку України; ◆ перерахування за неторговельними операціями згідно з чинним законодавством України; ◆ інші операції відповідно до чинного

ДОДАТОК 2**Режим кореспондентських рахунків в іноземній валюті банків-нерезидентів**

На кореспондентський рахунок банку-нерезидента в іноземній валюті зараховуються кошти, що надходять:	З кореспондентського рахунку банку-нерезидента здійснюються такі операції:
◆ на користь нерезидентів; ◆ на користь самого банку-нерезидента, в тому числі: а) одержані банком нараховані відсотки, в тому числі за залишком коштів на кореспондентському рахунку, якщо це передбачено Угодою; б) зарахування з власного кореспондентського рахунку в іноземній валюті, відкритого в іншому уповноваженому банку України; ◆ за міжбанківськими операціями: а) з іншими банками-нерезидентами через їх власні кореспондентські рахунки; б) з уповноваженими банками України, які мають право на здійснення цих операцій згідно з відповідними пунктами ліцензії Національного банку України; ◆ внаслідок купівлі на міжбанківському валютному ринку України згідно з чинним законодавством України та відповідно до порядку торгівлі валютними цінностями, встановленого Національним банком України; ◆ за неторговельними платежами згідно з чинним законодавством України; ◆ за іншими операціями, які не суперечать чинному законодавству України.	◆ платежі за дорученням клієнтів банків-нерезидентів: а) на користь резидентів; б) на користь нерезидентів; ◆ власні операції самого банку-нерезидента, в тому числі: а) перерахування іноземної валюти за обслуговування кореспондентського рахунку, якщо це передбачено Угодою; б) перерахування на власний кореспондентський рахунок, відкритий в іншому уповноваженому банку України; ◆ міжбанківські операції: а) з іншими банками-нерезидентами через їх власні кореспондентські рахунки; б) з уповноваженими банками України, які мають право на здійснення цих операцій згідно з відповідними пунктами ліцензії Національного банку України; ◆ продаж іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку України згідно з чинним законодавством України та відповідно до порядку торгівлі валютними цінностями, встановленого Національним банком України; ◆ перерахування за неторговельними операціями згідно з чинним законодавством України; ◆ інші операції, які не суперечать чинному законодавству України.

Режим поточних рахунків в іноземній валюті фізичних осіб-резидентів

На поточні рахунки в іноземній валюті фізичних осіб-резидентів зараховуються:	З поточного рахунку в іноземній валюті фізичної особи-резидента здійснюються такі операції:
◆ готівкова валюта; ◆ валюта за платіжними документами, що надіслані з-за кордону на ім'я власника рахунку згідно з чинним законодавством України; ◆ валюта за іменними платіжними документами (чеками), виписаними уповноваженими банками України; ◆ валюта, переказана з-за кордону на ім'я власника рахунку через уповноважені банки України; ◆ валюта, одержана з-за кордону від юридичної особи-нерезидента як оплата праці, премії, призи, авторські гонорари; ◆ валюта за іменними платіжними документами, які надіслані з-за кордону на ім'я власника рахунку; ◆ валюта за платіжними документами, ввезеними з-за кордону власником рахунку і зареєстрованими митною службою при в'їзді в Україну; ◆ валюта, перерахована в межах України іншою фізичною особою (резидентом чи нерезидентом) з власного поточного рахунку в іноземній валюті.	а) в іноземній валюті: ◆ перерахування за межі України через кореспондентські рахунки уповноважених банків України відповідно до «Правил переказу іноземної валюти за межі України за рахунок особистих коштів фізичних осіб-резидентів і нерезидентів»; ◆ виплата готівкою; ◆ виплата платіжними документами; ◆ перерахування у межах України на рахунок іншої фізичної особи — громадянина України - резидента; ◆ перерахування на власний поточний рахунок в іншому уповноваженому банку України чи вкладний рахунок; ◆ продаж на міжбанківському валютному ринку України для подальшого зарахування на рахунок в національній валюті; б) у грошовій одиниці України: ◆ виплата готівкою в грошовій одиниці України (продаж іноземної валюти уповноваженому банку України за курсом Національного банку України); ◆ перерахування коштів для сплати юридичній особі за продаж товару чи надання послуг на території України (за курсом Національного банку України).

**Режим поточних рахунків в іноземній валюті
фізичних осіб-нерезидентів**

На поточні рахунки в іноземній валюті фізичних осіб-нерезидентів зараховуються:	З поточного рахунку в іноземній валюті фізичної особи-нерезидента здійснюються такі операції:
◆ валюта, перерахована з-за кордону на ім'я власника рахунку через уповноважені банки України; ◆ готівкова валюта, ввезена на територію України і зареєстрована митною службою при в'їзді в Україну (в митній декларації має бути відмітка уповноваженого банку України про зарахування іноземної валюти на рахунок); ◆ валюта за платіжними документами, ввезеними на територію України власником рахунку і зареєстрованими митною службою при в'їзді в Україну (в митній декларації має бути відмітка уповноваженого банку України про зарахування іноземної валюти на рахунок, а копія митної декларації залишається в уповноваженому банку); ◆ валюта за платіжними документами, що надіслані з-за кордону на ім'я власника рахунку в порядку, встановленому чинним законодавством України; ◆ валюта за іменними платіжними документами (чеками), виписаними уповноваженими банками України; ◆ валюта, одержана в Україні як оплата праці, премії, призи, авторські гонорари згідно з чинним законодавством України; ◆ валюта, перерахована у межах України іншою фізичною особою-нерезидентом з власного поточного рахунку в іноземній валюті; ◆ кошти, що були раніше зняті власником з рахунку і не використані.	а) в іноземній валюті: ◆ перерахування за межі України через кореспондентські рахунки уповноважених банків України відповідно до «Правил переказу іноземної валюти за межі України за рахунок особистих коштів фізичних осіб-резидентів і нерезидентів»; ◆ виплата готівкою; ◆ виплата платіжними документами; ◆ перерахування на власний поточний рахунок чи вкладний рахунок в іншому уповноваженому банку України; ◆ перерахування в межах України на поточний рахунок іншої фізичної особи-резидента чи нерезидента; ◆ перерахування фізичною особою-нерезидентом на рахунок юридичної особи-резидента як інвестиція згідно з чинним законодавством України; б) у грошовій одиниці України: ◆ виплата готівкою в грошовій одиниці України; ◆ перерахування коштів для сплати юридичній особі за продаж товару чи надання послуг на території України (продаж іноземної валюти за курсом Національного банку України); ◆ інвестування.

Режим поточних рахунків в іноземній валюті офіційних представництв, представництв юридичних осіб-нерезидентів, які не займаються підприємницькою діяльністю в Україні, установ (груп управління програмами або проектами міжнародної технічної допомоги)

На поточні рахунки в іноземній валюті зараховуються кошти:	З поточного рахунку в іноземній валюті здійснюються такі операції:
◆ у готівковій формі, що ввезені на територію України уповноваженим представником юридичної особи-нерезидента і зареєстровані митною службою при в'їзді в Україну; ◆ невикористаний залишок готівкової іноземної валюти чи іноземна валюта за платіжними документами, що були раніше отримані (куплені) в уповноважених банках України для оплати витрат на відрядження, експлуатаційні витрати, пов'язані з обслуговуванням транспортних засобів за кордоном, та представницькі витрати за кордоном; ◆ перераховані з-за кордону на ім'я власника рахунку через уповноважені банки (в тому числі для виконання міжнародних програм або проектів технічної допомоги); ◆ за платіжними документами, що надіслані з-за кордону на ім'я власника рахунку в порядку, встановленому чинним законодавством України; ◆ за платіжними документами на ім'я власника рахунку, ввезеними на територію України і зареєстрованими митною службою при в'їзді в Україну; ◆ за іменними платіжними документами, в тому числі дорожні чеки, що ввезені в Україну та не зареєстровані митною службою при в'їзді в Україну, за відсутності передавальних надписів на них; ◆ куплені на міжбанківському валютному ринку України власником рахунку за рахунок власних коштів, наявних на рахунках типу "Н" (також при закритті цього рахунку), в порядку, встановленому чинним законодавством України; ◆ перераховані в межах України власнику рахунку відповідно до чинного законодавства України; ◆ у сумі відсотків, нарахованих за залишком коштів на власному поточному рахунку.	◆ виплата готівкою для оплати праці працівникам-нерезидентам, які працюють в Україні за контрактом згідно з чинним законодавством України; ◆ виплата готівкою чи платіжними документами працівникам на службові відрядження при виїзді за кордон, на експлуатаційні витрати, пов'язані з обслуговуванням транспортних засобів за кордоном, та представницькі витрати за кордоном; ◆ виплата готівкою для забезпечення статутної діяльності міжнародних організацій, що користуються привілеями та імунітетом спеціалізованих установ; ◆ перерахування за межі України на рахунки юридичних осіб-нерезидентів згідно з контрактом, що передбачає купівлю обладнання для виконання проектів у рамках чинних міжнародних угод про гуманітарне та техніко-економічне співробітництво; ◆ перерахування за межі України на рахунки відповідних органів іноземної держави та юридичних осіб, інтереси яких представляють в Україні ці представництва (також при закритті цього рахунку); ◆ перерахування на рахунок юридичної особи-резидента як благодійний внесок; ◆ перерахування залишків коштів при закритті поточного рахунку в одному уповноваженому банку і відкритті поточного рахунку в іншому уповноваженому банку; ◆ продаж на міжбанківському валютному ринку України з метою подальшого зарахування на рахунок типу "Н" для утримання представництва, виконання статутної діяльності, впровадження міжнародних програм або проектів технічної допомоги.

Режим поточних рахунків в іноземній валюті постійних представництв іноземних компаній, фірм, міжнародних організацій, через які повністю або частково здійснюється підприємницька діяльність в Україні

На поточні рахунки в іноземній валюті зараховуються кошти:	З поточного рахунку в іноземній валюті здійснюються такі операції:
◆ у готівковій формі, що ввезені на територію України уповноваженим представником юридичної особи-нерезидента і зареєстровані митною службою при в'їзді в Україну; ◆ у сумі невикористаного залишку готівкової іноземної валюти та іноземна валюта за платіжними документами, що були раніше отримані (куплені) в уповноважених банках України, для оплати витрат на відрядження та експлуатаційні витрати, пов'язані з обслуговуванням транспортних засобів за кордоном, а також представницькі витрати за кордоном; ◆ перераховані з-за кордону на ім'я власника рахунку через уповноважені банки України; ◆ за платіжними документами, що надіслані з-за кордону на ім'я власника рахунку в порядку, встановленому чинним законодавством України; ◆ за платіжними документами на ім'я постійного представництва юридичної особи-нерезидента, ввезеними на територію України і зареєстрованими митною службою при в'їзді в Україну; ◆ куплені на міжбанківському валютному ринку України власником рахунку за рахунок власних коштів, наявних на рахунках типу "П"; ◆ перераховані в межах України власнику рахунку відповідно до чинного законодавства України; ◆ у сумі відсотків, нарахованих за залишком коштів на власному поточному рахунку; ◆ перераховані в межах України з власного поточного рахунку при його закритті в іншому банку; ◆ у сумі кредитів, отриманих від уповноважених банків за кредитними угодами;	◆ виплата готівкою для оплати праці працівникам-нерезидентам, які працюють в Україні за контрактом; ◆ виплата готівкою чи платіжними документами працівникам на службові відрядження при виїзді за кордон, на експлуатаційні витрати, пов'язані з обслуговуванням транспортних засобів за кордоном, представницькі витрати за кордоном відповідно до чинного законодавства України; ◆ перерахування за межі України на рахунки юридичних осіб-нерезидентів, інтереси яких представляють в Україні ці постійні представництва; ◆ перерахування на рахунок юридичної особи-резидента в уповноваженому банку як благодійний внесок; ◆ перерахування залишків коштів при закритті поточного рахунку в одному уповноваженому банку і відкритті поточного рахунку в іншому уповноваженому банку; ◆ перерахування в рахунок погашення кредиту та відсотків за ним; ◆ продаж на міжбанківському валютному ринку України з метою подальшого зарахування на рахунок типу "П" для цільового використання (оплата витрат за кошторисом, рахунків-фактур, благодійних внесків та інших витрат, що не суперечать чинному законодавству України).

◆ інших надходжень, що не суперечать чинному законодавству України.

ДОДАТОК 7

Режим поточних рахунків в іноземній валюті юридичних осіб-резидентів

На поточні рахунки в іноземній валюті юридичних осіб-резидентів зараховуються:	З поточного рахунку в іноземній валюті юридичних осіб-резидентів здійснюються такі операції:
а) через розподільчі рахунки: ◆ у готівковій формі, що надійшли від нерезидента до каси уповноваженого банку згідно з експортним контрактом у порядку, встановленому чинним законодавством України;◆ у готівковій формі, ввезені уповноваженими особами на територію України на транспортних засобах, які надають послуги за межами України, та зареєстровані митною службою при в'їзді в Україну;◆ у готівковій формі, одержані як сплата за державне мито, митні платежі та інші збори відповідно до чинного законодавства України;◆ невикористаний залишок готівкової іноземної валюти та іноземна валюта за платіжними документами, що були раніше отримані (куплені) в уповноважених банках України чи за кордоном для оплати витрат на відрядження, експлуатаційні витрати, пов'язані з обслуговуванням транспортних засобів за кордоном, та представницькі витрати за кордоном;◆ у готівковій формі, внесені нерезидентом на рахунок юридичної особи-резидента як благодійний внесок (за наявності акта про оприбуткування коштів чи прибутково-касового ордера);◆ за платіжними документами, що надіслані з-за кордону на ім'я власника рахунку в порядку, встановленому чинним законодавством України;◆ за платіжними документами на ім'я власника рахунку, ввезеними на територію України і зареєстрованими митною службою при в'їзді в Україну;◆ перераховані з-за кордону нерезидентами за	◆ виплата готівкою для оплати праці працівникам-нерезидентам, які працюють в Україні за контрактом (договором);◆ виплата готівкою чи платіжними документами працівникам на службові відрядження при виїзді за кордон, на експлуатаційні витрати, пов'язані з обслуговуванням транспортних засобів за кордоном, представницькі витрати за кордоном;◆ виплата готівкою на експлуатаційні потреби для виконання обов'язків перед капітаном судна, яке належить судновласнику-нерезиденту, за договором (угодою) на здійснення агентських послуг, укладеним згідно з Кодексом торговельного мореплавства;◆ виплата готівкою фізичним особам-резидентам за використання їх творів за кордоном;◆ виплата готівкою для сплати державного мита згідно з чинним законодавством України;◆ перерахування на користь нерезидента за межі України за зовнішньоекономічними договорами;◆ перерахування за кордон на рахунок юридичних осіб-нерезидентів за видачу охоронних документів на використання Об'єктів промислової власності і підтвердження їх чинності;◆ перерахування за кордон за навчання, участь у конференціях, виставках за наявності запрошення, рахунку-фактури тощо;◆ перерахування на рахунок в іноземній

зовнішньоекономічними контрактами; ◆ перераховані юридичними особами-нерезидентами, в тому числі через їх представництва в Україні згідно з міжурядовими угодами та проектами технічної допомоги; ◆ перераховані як благодійний внесок юридичними особами-нерезидентами, в тому числі через їх представництва в Україні; ◆ перераховані з-за кордону за видачу охоронних документів на використання об'єктів промислової власності і підтвердження їх чинності на території України; ◆ перераховані з-за кордону за використання авторського права резидентів; ◆ перераховані з-за кордону адвокатським та іншим компаніям-резидентам за справами, які перебувають у провадженні цих компаній згідно з їх статутною діяльністю та ліцензією на відповідну діяльність; ◆ конфісковані, беззаяйні, успадковані у вигляді скарбу та такі, за якими не звернувся власник до кінця строку зберігання (зараховуються на рахунки юридичних осіб-резидентів, які мають відповідні повноваження згідно з чинним законодавством України); ◆ перераховані як благодійний внесок юридичною особою-резидентом за наявності індивідуальної ліцензії Національного банку України; б) безпосередньо на поточні рахунки: куплені за дорученням власника рахунку уповноваженим банком відповідно до чинного законодавства України; ◆ перераховані з кредитного рахунку як кредит відповідно до кредитної угоди; ◆ перераховані з власного депозитного рахунку в уповноваженому банку відповідно до депозитної угоди; ◆ у сумі відсотків, нарахованих за залишком коштів на власному поточному та депозитному рахунках.	валоті фізичним особам-резидентам за використання їх творів за кордоном; ◆ перерахування на кредитний рахунок для погашення заборгованості за отриманим кредитом та відсотків за ним; ◆ перерахування на території України за умови одержання індивідуальної ліцензії Національного банку України згідно з чинним законодавством України; ◆ продаж валюти уповноваженим банком відповідно до чинного законодавства України; ◆ перерахування як благодійні внески на рахунок іншої юридичної особи-резидента за умови отримання індивідуальної ліцензії Національного банку України; ◆ перерахування за сплату державного мита згідно з чинним законодавством України; ◆ інші перерахування, що не суперечать чинному законодавству України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України від 16.04.91р. №959-ХІІ «Про зовнішньоекономічну діяльність» із змінами та доповненнями від 07.07.2011р. №3610-VI.
2. Закон України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» №185/94 від 23.09.94р. із змінами та доповненнями від 20.01.2010р. №1814-VI.
3. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 20.03.91р. №872-ХІІ із змінами та доповненнями від 19.05.2011р. №3394-VI.
4. Закон України «Про єдиний митний тариф України» від 05.02.92р. №2097-ХІІ із змінами та доповненнями від 08.07.2011р. №3675-VI.
5. Закон України «Про обіг векселів в Україні» від 05.04.2001р. №2374-ІІІ із змінами та доповненнями від 07.07.2011р. №3610-VI.
6. Закон України «Про лізинг» від 16.12.1997р. №723/97-ВР зі змінами та доповненнями від 11.12.2003р. №1381-IV.
7. Декрет Кабінету Міністрів України №15-93 від 19.02.93р. «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» //Урядовий кур'єр. – 1993. – 6 березня зі змінами та доповненнями від 20.12.2011р. №4205-VI.
8. Правила використання готівкової іноземної валюти на території України: Затв. постановою Правління НБУ №300 від 30.05.2000р. зі змінами та доповненнями від 12.08.2008р. №241.
9. Положення «Про відкриття та функціонування в уповноважених банках України рахунків банків-кореспондентів в іноземній валюті та в гривнях»: Затв. постановою Правління НБУ від 26.03.98р. №118 зі змінами та доповненнями від 14.07.2011р. №233.
10. Положення «Про порядок здійснення операцій з чеками в іноземній валюті на території України»: Затв. постановою Правління НБУ від 29.12.2000р. №520 зі змінами та доповненнями від 27.05.2008р. №148.
11. Положення «Про регулювання НБУ ліквідності банків України»: Затв. постановою Правління НБУ від 30.04.2009р. №259 зі змінами та доповненнями від 18.11.2011р. №413.
12. Інструкція №3 «Про порядок відкриття банками рахунків у національній та іноземній валюті»: Затв. постановою Правління НБУ від 04.02.98р. №36.

13. Інструкція «Про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах»: Затв. постановою Правління НБУ від 11.12.2003р. №492 зі змінами та доповненнями від 09.11.2011р. №389.
14. Інструкції «Про порядок здійснення контролю за експортними, імпорнтними операціями»: Затв. постановою Правління НБУ від 24.03.99р. №136 зі змінами та доповненнями від 23.06.2009р. №28-311/2257-12007.
15. Інструкція «Про порядок організації та здійснення валютно-обмінних операцій на території України»: Затв. постановою Правління НБУ від 12.12.2002р. №502 зі змінами та доповненнями від 11.10.2011р. №364.
16. Віднійчук-Вірван Л.А. Міжнародні розрахунки і валютні операції: Навч. посіб. / Л.А. Віднійчук-Вірван. – «Магнолія 2006», 2013. – 216 с.
17. Боринець С.Я. Міжнародні валютно-фінансові відносини: Підручник. – 3-є вид., стер. К.: Т-во «Знання», КОО, 2005. – 305 с.
18. Бровкою С.М., Руденко Л.В. Валютно-фінансові механізми в міжнародному бізнесі: світовий досвід та українська практика : навч. посіб. / С.М. Бровкою, Л.В. Руденко – К.: ТОВ Агенство «Україна», 2006. – 380 с.
19. Вітлінський В.В., Маханець Л.Л. Ризикологія у зовнішньоекономічній діяльності / В.В. Вітлінський, Л.Л. Маханець. – К.: КНЕУ, 2008. – 432 с.
20. Гребельник О.П. Основи зовнішньоекономічної діяльності: Підручник / О.П. Гребельник. – 3-тє видання перероблене та доповнене. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 432 с.
21. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: Навч. посіб. / Шкурупій О.В., Гончаренко В.В., Артеменко І.А. та ін.; За заг. ред. Шкурупій О.В. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 248 с.
22. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств: кредитно-модульний курс: Навч. посіб. – 3-тє вид., перероб. та доп. / За ред. Ю. Г. Козака, Н. С. Логвінової, К. І. Ржепішевського. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 288 с.
23. Коломацька, С.П. Зовнішньоекономічна діяльність в Україні: правове регулювання та гарантії здійснення : навч. посіб. / Коломацька, С.П. – К.: ВД «Професіонал», 2007. – 288 с.

24. Кравчук О. М., Лещук В. П. Фінансова діяльність суб'єктів підприємництва. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 504 с.
25. Міжнародні комерційні угоди та розрахунки: нормативно-правове регламентування: Навч. посібник / За ред. Козака Ю.Г., Логвінової Н.С. – К.: ЦУЛ, 2010. – 648 с.
26. Міжнародні валютно-кредитні відносини / Під ред. Філіпенко А.С. – К.: 2005. – 205 с.
27. Михайлів З.В., Гаталяк З.П., Горбаль Н.І. Міжнародні кредитно-розрахункові відносини та валютні операції: Навч. посібник. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2006. – 244 с.
28. Операції комерційних банків / Р. Котовська, В. Ричаківська, Г. Табчук, Я. Грудзевич, М. Вознюк. – 2-ге вид., доп. – Львів: ЛБІ НБУ, 2007. – 516 с.
29. Петрашко Л.П. Валютні операції: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2005. – 204 с.
30. Регулювання зовнішньоекономічної діяльності: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Дахно І.І., Барановська В.М., Бовтрук Ю.А. та ін.; За ред. І. І. Дахна – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.
31. Руденко Л.В. Міжнародні кредитно-розрахункові і валютні операції. – К.: ЦУЛ, 2003. – 614 с.
32. Сахаров В.Є., Будкін В., Єрохін С, Зав'ялова О., Белінська Я., Павлюк О. Міжнародна економіка. Навчальний посібник. – К.: Національна академія управління, 2008. – 432 с.
33. Тюріна Н.М. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства Навчальний посібник / Н.М. Тюріна, Н.С. Карвацка. – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 408 с.
34. Шталь Т.В., Печенка О.І., Янчев А.В., Кот О.В., Штангей Н.М. Курс лекцій для студентів за напрямом підготовки 0305 «Економіка та підприємництво» з курсу «Зовнішньоекономічна діяльність». – Х.: ХДУХТ, 2010.– 231 с.
35. Ющенко В.А, Міщенко В.І. Управління валютними ризиками: Навч. посібник – К.: Тов-во «Знання», КОО, 2004. – 444 с.
36. Ющенко В.А., Міщенко В.І. Валютне регулювання: Навч. посіб. – К.: Т-во «Знання», КОО, 1999. – 359 с.

ЗМІСТ

Вступ	3
Програма навчальної дисципліни	4
<i>Змістовий модуль 1. Міжнародна валютно-фінансова кредитно-розрахункова системи в контексті еволюційних процесів</i>	12
Тема 1. Еволюція розвитку валютних систем	12
Тема 2. Валютний курс у системі міжнародних кредитно-розрахункових та валютних операцій	28
Тема 3. Конвертованість валют	41
Тема 4. Платіжний баланс	47
<i>Змістовий модуль 2. Міжбанківські валютні операції та організація і техніка здійснення міжнародних кредитно-розрахункових операцій в системі міжнародної торгівлі</i>	57
Тема 5. Валютні операції «спот»	57
Тема 6. Форвардні валютні операції	70
Тема 7. Операції – валютні опціони та валютні ф'ючерси	81
Тема 8. Валютні операції «своп»	95
Тема 9. Фінансування та кредитування експортно-імпортних операцій	100
Тема 10. Система валютних рахунків	116
Тема 11. Сутність та технологія здійснення міжнародних розрахунків	130
Тема 12. Страхування валютного ризику	149
Додатки	158
Список літератури	166

Навчальне видання

Укладачі:

***Печенка Оксана Іванівна
Величко Катерина Юріївна
Дядін Андрій Сергійович***

МІЖНАРОДНІ КРЕДИТНО-РОЗРАХУНКОВІ ТА ВАЛЮТНІ ОПЕРАЦІЇ

КУРС ЛЕКЦІЙ

для студентів за напрямом підготовки

7. 03060104 «Менеджмент ЗЕД»,

8. 03060104 «Менеджмент ЗЕД»

Авторська редакція

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК №2319 від 19.10.2005р.

Підп. до друку 29.01.2015р. Формат 60x84^{1/16}. Папір офсетний Друк офсет.
Ум. друк. арк. 9,5 Обл.-вид. арк. 8,4 Тираж 50 прим. Замов. №

Харківський державний університет харчування та торгівлі
61051 Харків – 51, вул. Клочківська, 333

ДОД ХДУХТ. Харків – 51, вул. Клочківська, 333